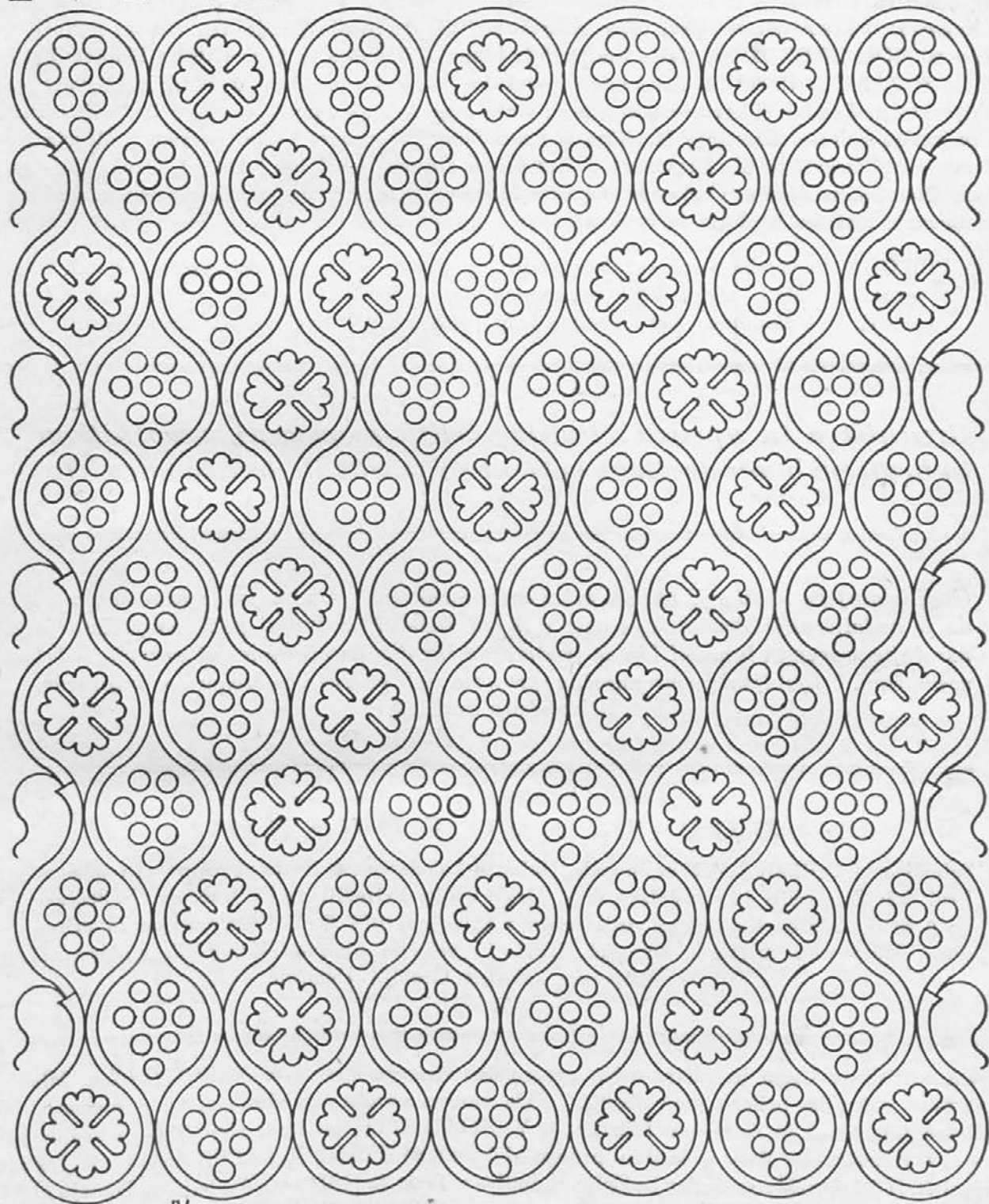

M · L · A · D · I · K · A

DRUŽINSKI LIST S PODOBAMI
JANUAR · 1938 · LETO XIX

VSEBINA JANUARSKE ŠTEVILKE

LEPOSLOVJE Zbegano gnezdo (Cveta Stojanova) // Odrešenje (Ivan Plestenjak) // Dolči (Francè Kunstelj) // Rdeči plašč (Joško Ambrožič) // Božji lesec (Joža Likovič) // Poljudni spisi Na sveti gori Atosu (Anton Sovrè) // V nove zarje (Ivan Zorec) ★ PESMI Božično pismo (Jože Cukale) // Jezušček (Lado Bore) // Iskanje (Jože Dular) // Pravljica; Moji dnevi (Vid Škrjanc) ★ PISANO POLJE Janez in Jurij Šubic (K. Dobida) // Hladilne naprave (Bojan Devetak) // V šotoru na Severnem Ledenem morju (Pavel Kunaver) // Leeuwenhoek, prvi lovec mikrobov (Paul de Hruif - Marija Tratnikova) // Nove knjige Naše slike ★ DOM IN DRUŽINA Trije kralji (Joža Likovič) // Jopica in čepica (Eliza Skalický) // Kuharica (M. R.) ★ ZABAVA IN ŠALA Anekdote in smešnice // Uganke in mreže ★ SLIKE Jurij Šubic: Sama; Sveti Trije kralji; Podoba slikarjeve gospodinje; Raja - begun; Raja - junak in dete; Pri vodnjaku; Sveti Martin ozdravlja bolnico; Kronanje Marijino // Janez Šubic: Studenca; Lastni portret // Měrcin Nowak: Božični motiv // Fotografije (Fr. Krašovec): Z drevescem domov; Novoletno jutro // K članku Na sveti gori Atosu: samostan Spremenjenja; Cerkev in samostan Spremenjenja // K članku Hladilne naprave: omara za shranjevanje živil na hladnem in črtež naprave // Leeuwenhoekova slika // Dvoje podob pletenin

KROJNA PRILOGA Pripombe o ročnem delu na prilogi št. 1; nekaj modnih novosti v slikah za otroke. Članki: Po praznikih; Mati, zdravnikova pomočnica; O negi rok; O risanju naših otrok; Higiiena v kuhinji; Naš štedilnik; Kako čistimo belo položeno pohištvo; O prhljaju; Nasveti

---

*Uredništvo in uprava Mladike želita vsem cenj. naročnikom
in bralcem blagoslovljene božične praznike in srečno novo leto!*

Ovoj letošnjega letnika je narisal inž. Tomaž Štrukelj. — Opozarjamo ponovno na to, da je nadaljevanje družinskega dela v vsaki številki na krojni poli zadaj. Zato jo naročajte zraven in hranite! List in posamezne številke naročajte le pri upravi, ne pri uredništvu. V Ljubljani pa vsa naročila sprejema tudi podružnica Mohorjeve knjigarne, Miklošičeva cesta 19.

DOBILISMO V OCENO

Salezijanski knjižici: Čudeži se še gode, Duhovni koledarček ★ Sveto pismo novega zakona. Prvi del: Evangeliji in apostolska dela. Drugi natis. Priredili dr. Fr. Jere, dr. Gr. Pečjak, dr. A. Snój. Založba škofijskega ordinariata v Ljubljani 1937 ★ Božična misijonska prireditel. Misijonska knjižnica, 8. zvezek. Izdala in založila uprava »Katoliških misijonov«. Tiskala Misijonska tiskarna Groblje - Domžale.

MLADIKA se tiska v Celju in izhaja točno prvega dne vsakega meseca ★ NAROČNINA za Mladiko je letno din 84.—, s krojno prilogo vred din 100.—. Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (din 42.—) in četrtletno (din 21.—). V INOZEMSTVU pa stane din 100.—, s krojno prilogo din 116.—; v Ameriki dol. 2.—, s krojno prilogo dol. 2.40 ★ ČEKOVNI RAČUN imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150. NAROČNINO IN REKLAMACIJE je pošiljati na naslov: UPRAVA MLADIKE V CELJU. Reklamirati se more vsakikrat le zadnja številka ★ ROKOPISI naj se pošiljajo na naslov: dr. Jože Pogačnik, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Poljanska c. 28, telefon 31-68 ★ UGANKARSKO GRADIVO sprejema Janko Moder v Dolu pri Ljubljani. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank ★ IZDAJA Družba sv. Mohorja (dr. Franc Kotnik) v Celju. Za uredništvo: Fran Milavec, Celje. Tiska Mohorjeva tiskarna, registrirana zadruga z omejeno zavezo, v Celju (Fran Milavec, Celje)

Jurij Šubic: Sama.

ZBEGANO GNEZDO

Cveta Stojanova

PRVI DEL

1.

V predmestju, kjer se ozke, enonadstropne hišice z nizkimi okenci tišče v vijugasti črti tesno druga druge — kakor da se tako obrnjene manj boje široke reke, ki teče skozi mesto tod mimo, je v eni teh hišic krčmarila Kržišnikova. Krčma je imela tri temne prostore, kjer nisi razločil ob sončnem dnevu obraza od obraza. Ondi si sedel udobno in piti si mogel brez mere. Še delavci in postreščki, ki so prihajali med delom le na požirek, so postali, se zamislili ali na dolgo govorili o slabih časih, brezposelnosti in slabi politiki. Po petih popoldne, ko se prelomi dan in se za vsakega meščana spodobi, da se odpočije pri kozarcu vina, so prihajali gostje v manjšo sobo,

Tam si našel sleherni dan, v dežju ali soncu, v mrazu ali vročini, tri profesorje. Najčešče so se pred računom izmuznili in krčmarica se je nasmehnila, ker se je dolg večal po njenem preudarku, ne pa po izpitem vinu. Bila je namreč že v tistih letih, ko samo še tržiš in ne ljubiš več. Dobil si pri njej tudi denar, od katerega ni terjala obresti, ampak zvest obisk krčme. Kržišnikova sama je bila zelo skromna, celó svojega godu ni nikoli obhajala; tudi praznične obleke ni oblekla sebi v čast in veselje; karkoli se je zgodilo, je bilo v čast in slavo krčmi. In za to krčmo je terjala zvestobo od vsakogar, ki je kdaj stopil vanjo.

V zadnjem času je postal najstarejši izmed profesorjev nekam nevsakdanji. Videti je bil, kakor da se je pomladil. Prihajal je z neko slovito mislijo, ki je druga dva dražila do radovednosti.

»Pa se nisi zaljubil?«

»Menda ne živiš v veri, da si fant?«

»Saj še vdovec nisi!«

»Ali je mlada?« sta ga izpraševala.

»Mlada je!« se je zasmel in udaril po mizi, da se je še sam začudil svoji prešernosti.

»Je tudi lepa?«

»Tudi!« je prikimal in se dalje smejal.

»Je tudi bogata?«

»Bogata«, je pritrdil.

»Katera?« je prisedla vdova.

»Moja misel«, je rekel počasi profesor in resno pogledal po obrazih.

»Grdobal« je zavpil prvi.

»Potegnil nas je«, se je jezil drugi.

»Liter na njegov račun!« je zaklical najmlajši.

»Na tvojo radovednost ta liter«, je ugovarjal že spet veseli glas starejšega.

»Potem ga pa izpijem sam in plačam sam«, je rekel in prijel za liter tretji in že natakal po vrsti. Vdova pa je zapisala ta liter za tri litre na tri imena, povsem poslovno.

Ta večer so odhajali vsi trije najboljše volje iz krčme kar po sredi ceste. Starejši je prijel pod roko oba tovariša in dejal:

»Zdaj naj vama povem: zidali bomo.« Nato ju je pogledal vprašujoče.

»Kdo bo zidal, ti?« se je začudil prvi.

»Ali je tista mlada, lepa in bogata, ki bo zidala?« se je hotel norčevati drugi, da bi se varoval pred norčavostjo tovariša.

»Ne, fantje, zdaj pa zares«, se je ustavil starejši in resno pogledal oba ter dodal: »Dobil sem zveze, dobre zveze z občino.«

»Ta vendar ni mlada, lepa in bogata«, je venomer posegal tovariš v prvo misel. Starejši je to preslišal in dejal:

»Zdaj je tako daleč, da ustanovimo mi trije gradbeno društvo. Jaz bom predsednik, ti, Jože, boš blagajnik in ti, Matej, tajnik. Obljubljeno mi je posojilo do enega milijona dinarjev. S tem bi članom zidali enodružinske hiše. Zdaj je važno to, da skličemo sestanek in ustanovimo društvo. Zdaj pa govorita, ali ni ta misel mlada, lepa in bogata«, je končal starejši tovariš in ju pogledal. »Mene je pomladila«, je še pristavil.

Matej, ki je mislil le, da bi bilo škoda, današnje veselo razpoloženje zapraviti s spanjem, je dejal: »Gremo v kavarno, tam se domenimo.«

Čez nekaj dni je bila sobica Kržišnikove krčme kakor šumeč panj. Ustanavljali so gradbeno društvo, ga krstili in zalili kar moč veselo in hrupno. Vdova je bila ta večer razgreta in podjetna, da je ob koncu, ko so ostali sami z novim predsednikom, tajnikom in blagajnikom, postavila svojevoljno na mizo še nov liter vina in prisledla. Danes je gledala svoje tri vsakdanje goste z večjim spoštovanjem kakor sicer in se čutila počaščeno. Prijateljsko je začela:

»Pa kje boste imeli seje? Tudi te bodo potrebne.«

Matej je pogledal starejšega tovariša, ki mu je pomežiknil, vstal, jo potrepljal po rami in rekel: »Tudi to se pomenimo.«

Ko je ostala Kržišnikova sama in se ozrla po bratu, ki je, naslonjen na mizo, smrčal v kotu, je vzela v roko beležnico in svinčnik in dopisala številke.

Tihota je njenega brata zbudila. Pretegnil se je in se obregnil ob sestro:

»Nič ne bo s tem zidanjem. Dosti govorjenja, dosti pijače, pa nič denarja. Kaj bo? Nič ne bo!« je položil svojo veliko, zmršeno glavo, ki je bila trudna, da se ni mogla držati pokonci, na mizo.

»S teboj ni nikoli nič«, je gospodinja ošvignila s pogledom brata, ugasnila luč in šla spat.

2.

Družina profesorja Mateja Logarja je živela tiho in skromno. Njih stanovanje je bilo sredi tesnih ulic. Tam so živeli: v kuhinji služkinja Nežka, ki so jo prištevali k družini, v prvi sobi profesor, v drugi njegova žena z dvema otrokoma, in v tretji teta Mara.

Agata, profesorjeva žena, je opazila vsak dan, da je peto ura popoldne vznemirila njenega moža Mateja, da je vstal od dela in odšel v krčmo Kržišnikove. Le v poslednjem času je Matej ostajal doma in delal, da izda knjigo, ali pa iskal po sobah družbe. Začenjal je pogovore z Agato, vmes ogovarjal otroka, ki sta bila vvenomer zaposlena z igro. Agata je upala, da se njen mož morda le privadi domu. In ko so otroci zvečer zaspali, Agata ni več brala, temveč prisledla k moževi mizi z ročnim delom v rokah. Tedaj je kvačkala velik namizni prt; vzorce si je sproti ustvarjala sama. Mateja je to delo začelo tako veseliti, da ji je nadaljnje vzorce narisal. To naj bi bil prt za velikonočno ali božično mizo in za družinske praznike. In ko je Matej ob takih prilikah pri čaju prenehal s svojim delom, ji je govoril o gradbenem društvu in načrtih za zidanje svoje hiše. Agata ga je poslušala, prevzeta od misli, da ustvarita otrokoma lasten dom. Agata je imela stalne mesečne dohodke pri nekem podjetju, za katero je izdelovala risbe za ročna dela. Imela je nekaj prihrankov. In ko je nekoč kupovala pri znanem trgovcu, je nanesel pogovor na otroke, tesna stanovanja, vrtove, nove hiše in stavbišča. Tako je trgovec pokazal Agati načrt stavbišč, kjer name-rava zidati sam. V šali pa sta se bila nekoč zmenila, da bosta soseda...

Ta šala je kljuvala v Agati toliko časa, da je nekoč iznenada vstala in šla k lastniku tistega zemljišča. Pogoji so bili ugodni in za prvi obrok, to je bila polovica kupne cene, ki jo je bilo treba plačati takoj, je Agata imela. Nekaj bi dala teta Mara, za prepis pa bi najeli posojilo. Tako je računala.

Ko je poročala o tej ugodni priliki Mateju, se je temu zmračil obraz in je dejal:

»Da se ne prenaglimo! In posojilo?«

Agata je sicer pričakovala pri možu veselega odziva, a ji vendar ta mrzli, vprašujoči odgovor ni mogel prav do srca; zato je vedro odgovorila:

»Posojilo nama dá moj brat.«

»In če ga ne dá?« jo je trdo vprašal Matej.

»Kako bi ga ne dal, saj mi še ni izplačal, kar mi gre po materi. Sicer pa, kaj bi premišljevala! Pojdi in vprašaj!« se je odločila Agata.

Bratov odklonilni odgovor je Agato zelo osupnil, ni je pa spravil iz ravnovesja. Tako je šla drugi dan k lastniku zemljišča, da mu izroči prvo polovico kupne cene kot aro. Tedaj se je z lastnikom pogodila, da plača drugo polovico ob mesecu, ko se dobijo pri notarju, da izvršijo prepis zemljišča. Agata se je vrnila domov in položila prvo listino o lasti tega stavbišča pred Mateja,

Jurij Šubic: Sveti Trije kralji.

Ta je bral in bral, nato vstal, se oblekel in rekel: »Grem, da se malo sprehodim.«

Kakor da bi padla sredi sončnega dne tema na cvetoče pokrajine, je legla v dušo Agate bolečina in strah. Sama sicer ni nikoli negovala ali ljubkovala žalosti ali bolečin. Sprejela je vse s tisto umerjenostjo, ki veže srce in razum v zdravo življenje. Občutila je bolečino, jo premislila, spoznala in uravnala, da ni bolela in vznemirjala. Tudi tokrat je takoj vedela, da je v svoji vznemirjenosti zaradi lastnega doma pozabila, da bi morala ravnati z nakupom tako, da bi kupil mož in ne ona, da bi s tem ohranila možu ugled gospodarja. O tem je razmišljala že mnogo, pa je bila prenaravna, da bi se znala pretvarjati, obenem pa preponosna, da bi si s tem ustvarjala v možu lutko. Poznala ga je do podrobnosti in ga ljubila prav takega, kakršen je bil, prav zato, ker je bil njen mož, torej nekaj njenega. Ni ga pa ljubila kot edinega, temveč kot skupnost z otroki. Zato ni ločila moje in tvoje, ampak je poznala le: naše.

Matej pa je prav ta čas bral časopis pri svoji materi, ki mu je sedela nasproti in šivala. Ko je odložil časopis, je vprašal po svoji sestri in bratih:

»Kako je z Mino in drugimi? Že dolgo nisem nikogar videl.«

»Oni pridejo večkrat, ti malo prideš. Mina piše večkrat, kako živi, odkar je ločena, s svojim drugim možem, srečno in bogato. Hčerko snubi zdaj neki visok gospod. Sin pa se je čisto zgubil in mater preklinja; to me boli. In Tončetova žena pravi, da se je Tonče popolnoma zapil. Najbolj me pa skrbi Francè, ki je bil med vsemi zame najboljši in občudovanja vreden zaradi svojih zmožnosti in zdaj samo — pije.«

Utihnili so in ulile so se ji solze kakor že tolikokrat. Molčala sta oba.

Potem se je nenadoma zazrla v Matejev obraz:

»In ti in otroci in Agata?«

»Zemljišče kupujemo. Zidali bi radi.«

»In denar?« je vprašala mati. »Tolikokrat si mislim, da bi dobil kdo od vas našo domačijo onstran vode nazaj. Tam ste se igrali in pustili otroška leta in lepo, najlepše je tam«, se je spominjala in vzdihnila mati. Čez čas je spet začela:

»S tvojim očetom je bilo težko. Pa zdaj sem to že prebolela; mrtev je, vi pa ste vsi preskrbljeni.«

»Agata pravi, da je tudi z menoj težko«, se je izvilo boleče iz Mateja.

»Tako«, se je začudila mati. »Če pravi Agata to, ne govori prav. Pri meni je bilo najtežje to, da sem bila bolj izobrazena, z večjo inteligenco, duševno nad tvojim očetom, ki je bil moj mož;

in to je za ženo najhujše. Tega med vama ni. Le to se mi zdi, da je Agata gospostva željna in potratna, pregosposka. Ni bilo treba, da je izstopila iz službe. Koliko učiteljic je, ki so dobre v šoli in doma. In če že ni v službi, ni potrebno, da ima služkinjo pri dveh otrokih. Pomagala bi ti lahko, pri teh majhnih plačah«, je ugotovila skrbna mati.

Matej se je zamislil in spet začel:

»Na južni strani misliva kupiti, tam je sončno, zračno.«

»Lepše bi bilo tam, kjer smo živeli mi. Tam vprašaj in tam kupi in pazi, da bo prepisano na tvoje ime, ne na njeno. Treba je, da si takoj v začetku gospodar ti in ne Agata.«

»Mislim, da je to vseeno. Še bolj bo vdana meni in domu, če bo njeno«, je plaho in vase zamišljeno odgovoril Matej.

»Take stvari je treba dobro premisliti, preden se zgode«, je še pristavila mati, nakar ji Matej ni več odgovoril. Poljubil ji je roko in lice in tako sta se tiho razšla. Ko je zaprl vrata za seboj, se je mati že nagnila, da bi šla za njim, pa je ostala, tiho sedla in šivala dalje. Matej se je čutil zdaj mnogo bolj ponižanega kakor je bil prišel in začutil je neizmerno žejo po vinu, po omotici...

*

Agata ni spala. Kmalu, ko je zaslišala bítí uro dve po polnoči, je zaslišala tudi odklepanje vrat in težke stopinje. Zdelo se ji je, da je Matej legel, čez trenutek pa je bil že v njeni sobi. Sijaj lune je lil v sobo. Razločno je videla, kako se je Matej sklonil k posteljicama in gledal otroka. Potem je pokleknil ob vznožje njene postelje in jo prijel za zapestja, da je začutila kakor dvoje železnih oklepov, in jo sunkoma potegnil k sebi, da je nekako klečala, čepela.

Poznala je take posebne Matejeve navade, kadar se je pozno vrnil iz krčme. Pripravljena in oborožena z mirom, ki je bil ob takih nenaravnih pojavih njena posebnost, je zagledala, da so Matejeve oči, ki so iskale njenega pogleda, široko odprte in prazne kakor iz stekla. Tega pogleda jo je bilo strah, vendar je rekla čisto mirno:

»Kaj je, Matej? Kaj bi rad?«

Nepremično jo je gledal in strastno držal s krepkimi rokami, da se Agata ni mogla premakniti, skoraj si ni upala dihati, da bi ga ne vznemirila še bolj. Potegnil je ustnice na eni strani navzgor; to mu je spačilo obraz, ki je pričal o neizmerni boleti, ki prehaja že v zlobno željo, da muči. Tudi ta Matejev izraz je Agata poznala. Še je molčal. Agata je bilo groza vsega tega in tudi luninega sija, ki je risal v svoji luči sence, ki so prav

Jurij Šubic: Podoba gospodinje.

tako trdo molčale in gledale. Da bi pregnala to grozoto molka in pogleda, je ponovno vprašala:

»Matej, kaj je?«

Tedaj je videla, da so se začele premikati Matejeve ustnice. Glasu pa ni slišala. Bolečina, ki je gledala iz spačenega Matejevega obraza, je spačila še njen obraz. Gledala sta drug drugega nepremično, kakor začarana. Potem je Mateja premagal silovit, krčevit jok. Hotela ga je objeti in preliti vso njegovo bolečino vase, pa so se njegovi prsti še vedno nepopustljivo oklepali njenih zapestij, ki jih je tiščal križema, z roko čez roko. V mislih mu je šla z roko preko čela, ki je bilo visoko, lepo, učeno, in po valovitih, gostih, kostanjevih laseh, ki so padali v kodrih drug preko drugega. S poljubom bi mu izpila z obraza muko, ki ga je pačila. Pomislila je na njegove krute roke, ki so bile edine, česar na Mateju ni ljubila. Bile so kakor gole, niso udarile niti otrok niti nje.

Zapazila pa je, da so jo prijemale kakor klešče in stiskale z ljubečim pogledom. Iz teh misli jo je zbudil Matejev glas, ki jo je poklical:

»Agata, Agata! Ti mene nimaš rada. Molči! To vem, kakor vem, da me nihče nima rad in da me nikoli nihče ni rad imel. Kot majhen deček sem že čutil, da sem v napotje in odveč, šibak in zapostavljen, čeprav sem bil najstarejši. Ker me je to bolelo, sem se skušal kazati močnega. To se je končalo ali z mojo nerodnostjo ali s tihim posmehom drugih. Hotel sem biti v svoji moškosti in moči prvi; dosegel sem vedno zadnje mesto. To se mi je zajedlo v dušo. Ko sem nekoč hotel braniti Mino, ki so jo napadli otroci, ko sva šla iz šole, sem zavihnel torbo, da bi udaril fanta, ki je suval Mino. Udaril sem pa z vso silo po glavi Mino, ki sem jo tako neizmerno ljubil. Vem, to me spremlja še danes. Kasneje v gimnaziji, ko so me občudovali zaradi mojega znanja kakor čudo, sem se zaljubil. V prav tisto dekle se je zaljubil moj sošolec, povprečen fant. Ni bil lepši od mene, ni bil sposobnejši, ni bil iz družine, ki bi bila naša prekašala. Dekle je mene odbilo in ljubilo njega. Takrat sem začel opuščati šolo in se klatiti po predmestnih krčmah. Gimnazijo sem končal kljub popivanju s samimi odličnimi. Šel sem na visoko šolo na Dunaj. Tam sem popival in delal za druge, ki so iz mojega dela črpali izpite, jaz pa denar za pijačo. Hotel sem ljubiti samo eno dekle, čisto in pošteno, hotel sem ljubezni dekleta, ki je samo moje.

Takrat sem spoznal sošolko sestre Mine, tudi njo sem ljubil. Tudi ona me je ljubila. Komaj sem občutil srečo, je padla v roke mojemu bratu Francetu in jo je onečastil. Takrat sem obupal nad žensko. Franceta pa občudoval, namesto da bi ga zaničeval. Spoznal sem, da me življenje prehitava.

Nato sem šel k vojakom. Služba v podmornicah je iz mene ustvarila brezbriznega samotarja. Vznemirjale me niso ne granate ne šrapneli ne bombe. Ko se je končala vojska, smo se našli vsi zdravi doma. Imeli pa so pred menoj skrivnost, ki se mi je sama polagoma odkrila. Dva najmlajša brata, Tončeta in Franceta, je vojska moralno popolnoma ubila. Franceta še najbolj.

Čeprav je Tonče profesor kakor jaz, je njegovo življenje ubit lonec. Zapustil sem domače, in šel na Dunaj, da končam. Študiral sem — izpitov nisem delal, moje življenje se mi je zdelo odveč. Leta so tekla, imeli so me za zgubljenega študenta.

Jurij Šubic: Raja. (Begun.)

Takrat je bila Mina pri tebi na počitnicah. Ko se je vrnila, mi je pripovedovala o tebi, o teti Mari in o vajinem domu. Zasanjal sem o tem domu in sanjal o obeh, da bi vaju videl in spoznal. V mislih sem živel pri vama tako, da sva se z Mino venomer pogovarjala le o vaju. Ko sem vaju nenadoma zagledal v kavarni, sem vzhičeno zaklical: »Agata, ti boš moja žena!« Tisto noč nisem spal, drugi dan sem vstal zares močan in prerojen. Tretji dan sem se odpeljal in začel delati izpite. Šlo je kakor naročeno. Na Dunaju nisem vzdržal, moral sem te videti. Tedaj si mi povedala, da si že oddana. A tedaj sem bil od misli nate močan. Tudi če bi mi rekla, da si mrtva, ne le oddana, bi te bil oživel, zato sem ti dejal: Moja boš.

Takrat je potrkalo na vrata. Nežka je klicala k zajtrku. Matej se je ozrl po sobi, kakor da je na drugem svetu; njegove roke so popustile. Matej je počasi vstal in odstrl zavese, da je v sobo stopil dan, in počasi odšel v svojo sobo. Otroka sta se dvignila, pogledala drug drugega; Agata pa se je zlomljena od bolečin skrila pod odejo in se razjokala.

Naslednje dni se je Matej izogibal pogledom in ogovarjanju domačih ter molčal. Agata je bila, kakor da se ni nič zgodilo. Hotela ni niti opozoriti na tisto peto uro popoldne, ko se je bil Matej igral z otroki in bil z njo, pa je zdaj spet redno ob tem času zapuščal dom in hodil naravnost v krčmo Kržišnikove. Čez nekaj časa pa ji je le razodel: »Mati je rekla, da bi kupili in zidali tam, kjer je bil naš dom.«

Agata, ki se je že navadila svojega moža, je dejala: »Lepo je tam, tudi jaz sem se igrala ondi s tvojo sestro Mino, tudi jaz imam ondi spomine, ko tebe še poznala nisem. Z Mino sva hodili po hribu in se zatekli na tisti stolp, saj veš? In sva od tam v daljavi iskali vsaka svojega princa, ki sva ga že poznali iz pravljic. Pogovarjali sva se, kateri junak, iz katere pravljice je njen in kateri je moj; potem sva molčali in gledali z razglednega stolpa preko mesta, Bog ve kam! Daleč ni bilo, takrat ni segalo najino obzorje dalje kakor v pravljice.«

V očeh Mateja je zasijal otroški smehljaj. Stal je in jo gledal ljubeče in hvaležno. Zdela se mu je nenavadno lepa. V njej je zagledal svoja otroška leta, zdelo se mu je, da je Agata še tista deklica, o kateri je govorila. Prešernost je planila iz njega in dvignil jo je kar s stolom, rekoč: »Daj, pojdiva na naš nekdanji svet!«

In sta šla. Bilo je v januarju in povsod tisti sneženi mraz, ki škriplje pod nogami in reže v obraz. Sijalo je sonce, vendar ni ogrelo niti toliko, da bi otajalo ivje. Agata je bila vesela Matejeve vedrosti, sonca, mraza, snega, ivja, vse se ji je zdelo tako neskončno lepo. Njena duša je našla še v trpljenju in v hudih dneh ob Mateju lepoto, kakor je more najti le globoko verna duša. Ob vsem je bil Agati prvo: Bog. Zato ni nikoli nič pogrešala, imela je vse, ko je imela Boga. V tem je bila močna in neuklonljiva.

Prišla sta pod hrib, kjer je bilo na eni strani reke mesto, na drugi tik ob vodi pa zapuščena cesta. Ob njej pa so se stiskale hišice s svojimi zemljišči in silile od ceste v hrib. Najlepša izmed vseh domačij je bila tista, ki je bila nekoč Matejeva, pa tudi ta je ležala tako, da je imela le malo sonca. Tudi takrat je stalo sonce še visoko, ob hribu pa je bilo že temno, vlažno in mrzlo. Vendar Matej tega ni zapazil, toda Agata je to začutila in rekla:

»Pa če bi zidala tukaj, bi bilo najlepše na hribu; tam je največ sonca!«

Takrat je prišel nekdo iz hiše in Agata je vprašala, ali bi kdo tukaj prodal kaj sveta.

Moški, ki ni bil povsem mestni človek, se je zagledal v oba, potem v cesto, v hiše, ki jih ni bilo dosti, in dejal: »V tem kraju nihče; stoji vsak trdno na svojem.«

»Tu torej ni nič«, je odločila Agata.

Matej je želel iti po isti poti nazaj in je pripovedoval o svojih prednikih, kako so živeli in kako umirali. Ko sta bila že pri domu, se je Matej opravičil in poslovil: »Do večerje na svidenje.«

Bila je ura pet popoldne ...

Prijetna toplota je objela od zraka osveženo Agato, ko je vstopila v sobo.

»In otroka?« je vprašala Nežko, ki je kar nadaljevala: »... sta prišla pravkar s teto s sprehoda in malicata v sobi.«

Ko je stopila Agata v Matejevo sobo, je zaslišala igranje klavirja. Mara je igrala Beethovno Deveto sonato.

Agata je dvignila glavo, poklicala otroka, ki sta pritekla in ju je Agata kar ujela v prožče roke, privila k sebi v naročje in stisnila. Objela sta jo, da so se zagugali vsi trije, prevrnili, se zasmejali in kričali v smehu. Agata je prebolela bolečino.

Nato sta se z Maro srečali s pogledom: »Kako sta se odločila?«

»Tam ni nič na prodaj.« je pojasnila Agata, »sicer me je že skrbelo, kako bi bilo zaradi denarja, ki sem ga že dala za ono drugo zemljo.«

»Torej ostaneta kar pri tem. In denar za prepis?« se je Mara zanimala dalje.

»Vprašala sem že v banki, kjer ima Matej zavarovalno polico; treba je le, da prideva z Matejem in nama takoj izplačajo.«

»In zakaj ti, če je polica Matejeva?«

»Vezana je na moje ime.«

Molčali sta. Otroka pa sta bila vsa rdeča in potna, bila sta zdaj na vlak in prerivala lokomotivo — mizo in železniške vozove — stole in vpila: »Vstopite! Izstopite!« in spet sta bila v zrakoplovu, ko sta naložila vrh mize dva stola, v katera so bile zataknjene razne stvari, kakor otroško kolo, kuhalnica kot krmilo, ropotala in drdrala z jezički in spet vpila: »Vstopite! Izstopite!« Vzpenjala sta se navzgor in skakala zviška na tla. Tedaj ju je Mara ujela in ukazala: »Umijta se!« Potem so pospravili; dobila sta barvnike in papir, da rišeta in se umirita.

Tudi povečerjali so že, čeprav so z večerjo malo počakali. Agata je odpravljala otroka spat. In pravkar sta stala oba v nočnih srajčkah pred njo. Prekrižala je najprej starejšega, Pavla, in dejala kakor vsak večer: »Na desno ramo naj ti dá Bogec angelčka, da te varuje na desni, in na

Jurij Šubic: Raja. (Junak in dete.)

levo ramo angelčka, da te varuje na levi strani. Varno nosi, da jih ne vržeš, Pavel!« Poljubila ga je in Pavel je stopal varno in po prstih do postelje. »Še meni angelčke«, se je hudomušno nasmejal mlajši, Bernardek. Tedaj pa je pokazal s prstkom preko Agate: »Vidiš, atej!« Agata se je obrnila in res zagledala med vrati Mateja, ki je držal prst na ustih. Pristopil je in oba skupaj objel, dvignil Bernardka in ga postavil z nožicama na svoje rame. Otrok se je smel držati le za očetov kazalec. Agata se je bala. Potem sta bili Agata in Mara še pri Matejevi večerji v njegovi sobi, kjer so po večerji pili še čaj. Matej je bil miren.

In ko je Agata pospravila mizo in odnesla posodo, je Mara vprašala:

»Matej, kako bosta zdaj z zemljiščem? Agata mi je povedala, da ondi okoli vašega nekdanjega doma ni dobiti nič.«

»Tam ni nič,« je ponovil Matej, »pa naj odloči Agata.«

Pogovor je zastal, ker je vstopila Agata. Mara ju je pustila sama. (V drugo naprej.)

ODREŠENJE

Jan Plestenjak

Tomaž, do pomladi bi ti že kako vrnila«, je ihtela Rekarica, suha in zgarana bajtarica, ker bi bila rada rešila kravo, vse svoje premoženje.

»Ne rečem, da nimam in tudi nič bi mi ne bilo za tistih bore šest božjakov sivih, ampak, saj veš. Ko sem potreboval hlapca, se mi je tvoj France skujal in jo ubral čez lužo«, se je ustil Košakov Tomaž, njen sosed. Bahavo je stal pred njo, rožljaj z drobižem v žepu, oči so mu pa živo izpovedovale: bajtarica, le ponižaj se, saj se tvoj France zadosti repenči po Ameriki. Tudi tvojega dedca še nisem pozabil, o ne! Mislil je, da je moč vse! O kaj še! On je že v grobu, jaz imam pa denar!

»Krava se bo obrejila, telička ti zastavim!« je še izgoltala Rekarica, čeprav jo je bilo že sram in se ji je Tomaževa svojeglavnost pristudila.

»Saj bi, zaradi tebe, recimo, zaradi drugih pa nočem!« je zamomljal Tomaž. »Sicer pa nisem le jaz, ki bi ti mogel pomagati«, je še dodal, kakor bi hotel nadaljevati: včasih si plela pri Miklavževih, praprot žela Povelčevim, turščico kožuhala Bendetovim; nimajo praznih mošenj, kar k njim se zateci.

»Če je pa tako...« Rekarica je hotela reči: potem mi je pa žal, da sem tvojo mater pet let čedila, da ni v lastnem blatu segnila, ker ste se je vsi domači sramovali, pa ji je beseda zastala. Še z Bogom ni rekla, zavila je na stezo in čez brv proti svoji beli bajti.

Tomaž je gledal za njo in se mu je skoraj smilila. Pa je usmiljenje pogoltnil, pljunil na pot, češ, kaj pa nam je treba te beraške zalege!

Bela Rekarjeva bajta se je na jesen kar nekam povečala. Drevje, ki jo je spomladi in poleti kar zagrinjalo v zelenje in senco, se je že ogolilo. Veter je vrtinčil rjavo listje čez travnik, ga metal v potok in ga obešal med hrastovo listje ob meji. Rože na oknu so razkazovale samo še stebela, le rožmarin in nad njim nagelj se jeseni še nista ustrašila. Poleg bajte je stal senik in listnjak, ob kraju pa staja za kravo. Vsak dan je Rekarica že navsezgodaj racala v hrib, da si je načela praproti, in z njo zadelala ves opaž, jo naložila ob steni, da bi mraz ne mogel do krave in da bi imela tudi zalogo tople stelje.

Rekarica se je počasi bližala svoji bajti.

Vsako drevo, ki ga je zasadil rajniki, ji je bilo sveto in spominov polno. Tole tepko je prinesel od Križajevca, tole moštarico od Plevmana, tegale hlebčarja je dobil pri Končevcu, tole rjavko pri Križnarju. V vrtu so štrlele kvišku vrtnice. Slana

jim je obelila liste in tudi nekaj pôpelnov je omahnilo, ko jih je zastrupila slana. Rekarico je zbolelo, ni pa vedela bolečini imena. Ob zidu so umirale vsesvetarice. Rdeče, bele in krvave cvete je znosila na njegov grob, da so se iztožili in potem umrli. O, da bi umrla še jaz, se ji je utrnilo v duši, pa jo je bilo že sram slabosti. Črvičkov se je spomnila, ki jim je življenje dala in se sedaj potikajo po svetu za kruhom.

Pes je zalajal in pozdravljal gospodarico, v staji pa je žalostno zamukala krava.

»Kaj že veš, da so te zarubili in da boš za davke od hiše morala«, jo je pomilovala Rekarica. Odprla je stajo in pokladala kravi detelje. »Še ti pojdi od hiše, kaj naj počnem, sirota!« je pomislila in po uvelem licu ji je zdrknila debela solza. Krava jo je gledala s pohlevnimi, pa čudno dobrimi očmi, kot bi razumela vso težo skrbi, ki je morila Rekarico.

Rekarica jo je pobožala kakor iz hvaležnosti in se zagrizla v svoje žalostne misli.

Sneg je naletaval in že pobelil travnike. Drevje se je sklanjalo k tлом in od hiše do hiše ni bilo več videti stezá. Rekarica je štela. Do božiča je še deset dni! Prodajali bodo v soboto! Joj, še pet dni. Čevlje rajnkega je nasadila in vrgla čez pleča staro, pa težko ogrinjalko.

»Mati, kam pa greste?« se je oglasil Jernač s peči, droben, najmanjši njen otrok, ki je bil rojen v tistih dneh, ko je bridkost slovenskih mater priklopela do vrha in ko so krvaveli slovenski možje in fantje. Rekar mu je ob smrti bajto izgovoril, seveda, ko umre mati.

»Kravo reševati!« je povzela mati. Če bi izgovorila le še besedico, bi se ji razlile solze.

»Kmalu pridite!« je prosil Jernač in se že zakopal v cunje in jok. Smilila se mu je mati in smilila se mu je krava, čeprav na to še pomislil ni, da odslej ne bo več ne mleka ne masla.

»Še za hlapca ne bom imel!« se je izgovarjal Bende.

»Deklo in hlapca sem moral najeti, pa za prekleto visoko ceno«, se je togotil Tonkovec. »Saj imam sina in dve deklini, pa se za dom še zmenijo ne. Vse troje je v fabriki, jaz naj pa sam garam. To ti rečem, Rekarica, tudi gruntarska gre na boben.« Rekarica ga je razumela in šla. Zavila se je še tesneje v ogrinjalko, da bi zakrila vlažne oči in skrb, ki se ji je izrivala iz vsake gube in iz vsakega sivega lasu.

Jesti ni mogla več, spati tudi ne. Še dva dni... še dva dni...

Šla je na grob k rajnkemu, pokleknila v sneg in molila. Odpuščanja je prosila moža, da je tako

daleč prišlo — da pojde krava od hiše. Pa zdelo se ji je, da čuje iz groba glas: »Kaj bi se mrtvičila. Vse si storila, kar si le mogla. Preklet bodi, kdor bi ti kaj očital!«

Šla je potolažena domov, dom pa ji je bil spet kot ječa. Jernač je hiral od same žalosti in od materinih bolečin in mu ni bilo do hrane, kravi se je klaja ustavljala in pes je zategnjeno lajal, kakor bi jokal in bi se mu hotelo prostrane svobode.

In še je šla trkat. H Kamnarju je zavila, ki je bil poštenjakar in ki se je v denarju kar kopal. Za kar je prijel, se je spremenilo v zlato, in kar je posejal in kamor je že seme vrgel, mu je obrodilo stotero. »Ali ima sedem žegnov božjih,« so menili ljudje, »ali sta si pa s hudičem v bratovščini,« so dodajali nevoščljivci.

Rekarico je prav prijazno sprejel in še s kruhom in žganjem ji je postregel. »Le prigrizni, Rekarica. Pot te je upehala in mladi nismo več, kaj hočeš,« se je muzal Kamnar in nalil tudi sebi.

»Kravo mi hočejo prodati,« je izjecljala Rekarica.

»Slišal sem. Pa nič ne maraj, ni ga tako grdega kmeta, ki bi bil tako brez srca, da bi se spuščal v take umazane kupčije. To bi se reklo

Jurij Šubic: Pri vodnjaku.

krasti, še več, ropati,« se je zavzemal Kamnar. »To je pa tako. Zakaj bi zalagali davkarijo po nepotrebnem. Če ni kupca, se ne sklepajo kupčije. To ti jaz povem, da ga ne bo človeka, ki bi šel v tako kupčijo in siromaku ukradel zadnje, kar mu daje življenje. Le brez skrbi bodi in ne nakopavaj si dolgov, ko ni treba, jo je tolažil. Ona mu je verjela, ker mu je zaupala. Tako pošten mož ne more napačno svetovati.

»Ko imaš pa že fanta v Ameriki, ki ima, kakor pravijo, cele kupe denarja, piši mu, da je tako in tako...« je še dodal kar nekam togotno.

»Pol leta že ni pisal,« se je motala Rekarica. »Morebiti je kraj spremenil.«

»Le piši mu na prejšnji naslov, ga bodo že kako našli!« ji je svetoval Kamnar in ji natočil.

Tedaj si je Rekarica jela očitati: zakaj se nisem spomnila na to, ko je bil še čas. Denar bi bil že tu in vse skrbi bi bile že pokopane.

Nekam lahka se je vračala domov. Korak se ji ni opotekal in oči ji niso bile rosne. Še Jernaču se je to čudno zdelo, ko je odprla vrata in stopila v hišo skoraj brezskrbno, čeprav bo prodaja že jutri...

Vendar pa Rekarica tisto noč ni spala in tudi Jernač se je vso noč premetaval. Njej se je zdelo, da krava neprenehoma muka in da se okoli hiše motovilijo tatovi, Jernač pa si je z odejo pokrival obraz, da bi ne videl žandarjev, ki so ga že od večera dalje strašili.

Drugo jutro je bilo jasno in mrzlo. Pod nogami je škripalo, rezalo v nos in zbadalo v oči in na laseh se je nabiralo ivje.

K Štularju je zavil čokat in neobičajno lepo napravljen tujec.

»Želite?« je zagostolela Minka, ki se z gospodi še prav posebno zna kretati.

»Šilce žganja, mraz je!«

»Pa res!«

»Ali prihajate od daleč?« je izpraševala Minka in hkrati točila.

»Iz Ljubljane,« je odgovoril tujec in si nekam čudno skrival obraz, da bi mu radovedna Minka ne mogla pogledati v oči.

Tujec je pil, prigriznil kruha, potem si pa prižgal cigaro.

»Takah cigar pa pri nas ni,« si je mislila Minka in strašno jo je grizla radovednost.

»Ali je Rekarica še živa?« je vprašal tujec in Minka se je kar začudila.

»Kaj jo poznate?«

»Ne! Ampak Rekarja sem poznal!«

»A...« je zategnila Minka.
»Kako ji pa je?«
»Slabo. Danes ji bodo kravo prodali...«
Minka bi bila še naštevala, pa jo je tujec prekinil.

»Béži no!« je nagnil šilce in potegnil cigaro, da obraza ni bilo videti iz gostega dima.

»Davkarija je pritisnila«, je dodala Minka in natočila.

Tujec je popil, plačal in šel — ostal pa za Minko skrivnost.

»Beseda mu še kar po naše teče«, je menila in ugibala, ni se pa mogla ničesar domisliti.

Pred Rekarjevo bajto je stalo deset do dvanajst kmetov, cele kopice otrok in bolj zadaj gruče radovednih žensk. Po stezi čez travnike je že prihajal davčni birič z žandarjem, z njima pa debeli mesar iz trga.

Rekarice ni bilo na spregled in tudi Jernača ne. Oba sta se zaklenila v gornjo hišo in jokala.

»Še pol ure imajo časa!« je menil Jergovec.

»Točni pa so, hudiči!« je dodal Bende, ki je davkarijo še prav posebno sovražil.

Med kmete se je pomešal tudi tujec, ne da bi se kdo posebej brigal zanj. Imeli so svoje razgovore, svoje skrbi in bolj z vnemo so oprezovali biriča, žandarja in debelega mesarja iz trga kakor radovedneže. Gruntarji so na tihem pomilovali Rekarico, ker so si mislili, davkarija lahko nam prav takole zagode, pa ne bo šla iz hleva le ena krava, ampak pet.

Rekarica se je prislonila k oknu, da je lahko opazovala vse, nje same pa bi ne moglo najti najbistrejše oko.

Birič je prignal kravo iz staje in jo privezal k hruški in dražba se je začela.

»Molzna krava, cenjena na osem sto dinarjev, najnižji ponudek dve sto osemdeset dinarjev v prvo...«

»Dve sto osemdeset!« je zakričal mesar.

»Tri sto!« se je oglasil tujec. Kmetje so se spogledali in mesar je zarenčal.

»Tri sto dvajset!« je zakričal še bolj hripavo.

»Štiri sto!« je izrekel glasno, pa mirno tujec.

»Ta ga bo pa ugnal, debeluha!« je namignil Jergovec.

»Štiri sto petdeset!« je zatulil mesar.

»Šest sto!« je takoj kriknil tujec.

»Ne dráži tako neumno!« ga je ošvignil mesar.

»To tebe nič ne briga, povem ti le, da krava ne bo tvoja!«

»Pa se dajval!«

»Prav!« se je namrdnil tujec.

»Sedem sto!« je zavpil mesar.

»Dva tisoč dinarjev!« je mirno dodal tujec. Rekarica je prisluškovala in ji je bilo vse uganka.

»Tri tisoč!« je zarenčal mesar, ves zaripel.

»Štiri tisoč!« je namaknil tujec.

»V prvo... v drugo... v tretje...« je kričal birič. Mesar se je tiho izmuznil in izginil.

Tujec je izdražil kravo, plačal in birič je pridržal, kar je bilo za davkarijo in za stroške, drugo pa zavil posebej, da dobi Rekarica.

»Privežite kravo v stajo, tu imate pa še za trud. Privoščite si ga pri Štularju.«

Rekarica je mislila, da sanja, ko je videla, da se krava vrača v stajo. Gledala je in gledala tujca, ki je spremljal zbegano žival v hlev, Jernač si je pa brisal solze.

»Mati, nihče vam ne bo krave prodajal!« je kriknil tujec — sin France na pragu. Mati bi se bila skoraj pobila po stopnicah, tako je hitela k sinu.

»Pozdravljen!« so se prislinili k njemu tudi Bende, Tonkovec, Tinčkovec, Jergovec.

»Saj sem ti pravil, Rekarica, da ne bo nič hudega«, jo je ogovoril Kamnar in stisnil roko Francetu.

»Spremenil si se po dvajsetih letih«, se je muzal Tonkovec.

»Pa vesele praznike!« so želeli Rekarici in Francetu — vest jim pa ni bila nič lahka.

BOŽIČNO PISMO

Jože Cukale

*Kako bi ti povedal v tako daljo
za sveto noč besedo brez ovinkov,
ko se bojim, da morda kdo med potjo
nadene tihim mislim grdo krinko.*

*Hitiva v betlehemske svete kraje,
kjer svetle steze nama spo naproti,
po njih drsijo naj božične misli;
tam naju nihče ne premoti.*

*V daljavi hlev ubog sloni ob griču
in v njem prav kot pri nas domače svisli,
tam drobno Dete z materjo Marijo
vsem bolnim dušam briše težke misli.*

*Če ti ne pojdeš tod po ozki poti
na sveti kraj, pa pojdem sam.
Vendar le hodi z mano, saj nasproti
sto zvezd sijalo bo pred Jezusom...*

Janez Šubic: Sv. Martin ozdravlja bolnico. (Izrez.)

DOLČI

Francè Kunstelj

Tista jesen je bila kakor iz zlata vlita. Valoviti lazi so zaživeli v blede zelenem ornatu, po grmovjih je pordeval češmin, drobne siničke so se prezibavale po drevju, ki je odkladalo svoj rumeni okras, in drobile v slovo tovarišicam, odhajajočim v gorkejšje kraje. Na sinjem nebu se je smehljalo sonce in metalo božjim tratam zadnje poljube.

Tudi Dolči se je smehljaj. Smehljaj se je lepemu svetu, tiho, prikrito. Kajti tudi zanj je bila jesen vsa umita, vsa zlata in srebrna. Po cele dneve je prebedel v objemu njene razkošne ljubezni.

Sam ni vedel, kaj ga je prijelo in tako neznanško držalo, da je na vse pozabil. Jutro se je še na pol kremžilo, nad spečim trgom se je trgala gosta megla, Dolči je že vstal, vtaknil pod prevelik suknjič — po starem očetu ga je podedoval — vrečo in smuknil na cesto. Tedaj je kostanj zorel.

Nekega dne je nekoliko mudil. Na križpotju ga je srečal sošolec, tisti kratkohlačkar z gladko prečo na glavi.

»Jaz bom pa povedal, da se potepaš«, mu je škodoželjno ušlo iz medenih ust. Vzpel se je na prste kakor petelin.

Še tisti hip je grozno zakričal. Mokri lasje so zafrfotali med dolgimi prsti. Dolči je skočil vanj kakor jastreb nad piščanca.

»Ti me boš tožil babnici, irhovina škricasta?«

Zelena jeza ga je popadla. Ponos se mu je dvignil v prsah; ne, kaj takega si ni dal nikoli očitati. Res, v šolo tiste dni ni zahajal, a da bi si štel zamude v zlo, o, tega nikoli. Tudi ko je kar sredi pouka pobegnil iz šole, mu ni smel nihče ugovarjati. Samo doma mu je bilo hudo, če je mati zvedela o njegovih nerednostih. Žalosten je bil, ko ga je oštela, samo pomagalo ni nič.

Zmuznil se je med hišami in zavil vstran, da bi mu ne padel še kateri nepoklicnež v roke. Skoraj tekkel je v klanec, ki se je dvigal od mrtvega trga v pobočje hriba.

Sonce je pregnalo puščobo meglá. Postajalo je gorko, prijazno.

Noga ga je urneje zanesla skozi leščevje, pognal se je čez škarpo kakor srna.

Številni lazi, vijoči se preko rebri gor in dol, pošev in počez, so ga pozdravili in tisočeri spomini so zvonkljajoče šepetali svojo pesem. Vsak grm je poznal, vsak kamen ob stezi mu je bil živ znanec. Življenje je cvetelo tamkaj in se smehljalo z vedrim obrazom in radostno dušo.

Obletel je vsak hrast od tihe Betajnovce preko Prodelj in Podgozda. Sklanjal se je k zemlji in bredel v zlatorumeno listje, ki mu je pošumevalo pod bosimi nogami. Mastne in svetlikajoče se ježice so se trkljale v vrečo. Spet se je pripognil, pobrskal v listje in polnil vrečo. Na ušesa mu je ob slehernem grabežu šepnilo tiho, slastno: denarci, kovanci! V košatem vejevju se je zázibalo. Veve-rica! Dolči je postal in gledal gibčno živalco, kako se je igrala z lešnikom. Splezal je na hrast. Ni ga počakala. Nato je sedel na skalo in se zamislil. Sonce je jadrало čez goro, Dolči pa je še zmeraj čepel pod hrastom kakor zakopan v svoje sanje.

Z bližnjega jesena so se spustili vrabci in z vriščem zginili v daljo. Dolči je oprtal polno vrečo in zdrsnil v dolino.

Po Idrijski cesti se je sklanjala razcapana ženica z malho, ki je bila njegovi podobna. Mrak jo je dohajal. Bila je njegova mati.

»Dosti si nabral, Dolči! No, priden si bil danes, priden!«

Nato sta brez besed odkrevsala proti domu. Obema je plalo v srcu nekaj lepega, Dolči bi zavriskal na vse grlo, da bi odmevalo do zvezd. Pa pred njima je ležala vas, za vasjo trg in ljudje.

Dan je prinesel sonca v dom, kostanj v vrečah je vrgel denarcev, denar pa je dal kruha in življenja. Ko bi imela šest rok, z vsemi šestimi bi se pehala za kruhom.

Mati je našgala sajasto petrolejko. Po tečni večerji sta zbirala temnozeleno praproto, ki jo je mati nabrala daleč v logaških gozdovih. Vsa soba je bila polna prijetnega duha po praproti, po zelenem gozdu, po tihih gajih. Po tleh sta razgrnila široko vrečevino in pazno polagala nanjo preštete kupčke. Po sto praproti v enem. Kupčki so se počasi množili. Jutri bodo romali v tovarno, v tovarni bo zacvenketalo, svetli kovanci bodo padli v roke... Nato bo štacunar prijazneje pogledal in natehtal ne samo soli, temveč tudi rumelega zdroba in bele moke, kave, sladkorja, morda tudi... Sladko občutje ju je prevzemalo in jima pokrilo dušo; v besedo ni seglo.

Tako je šlo vse tiste lepe dni od male maše pa do jutra, ko je Dolči pogledal skozi okno na cesto in se začudil: »Mati, glejte ga spaka, sneg!«

Ježice je zamedlo, podlesek, kostanj po samotnih hribih in zeleno praproto. Jesen je plašno zginila za goro. Denarca nič več, joj, Dolči, pa toliko si zaslužil!

Pa še nekaj mu je zamedlo. Dolči ni znal povedati, samo globoko v plašnem srcu je čutil. Zasnežena in blatna ulica je bila tam zunaj, pusti

Z drevescem domov. (Fot. Fr. Krašovec.)

obrazi in — šola, šola! Fej! Povesil je oči, smuknil pod odejo in se zagnil čez glavo. Velik zastor se je spustil pred njim in mu zastrl svetle dni. Zazeblo ga je. Zastokal je kakor nežna cvetica pod prezgodnjo snežno rjuho. V mlado dušo je pljusnil val neutolažljive žalosti.

Na podstrešju je nekaj zaropotalo. Na vrata je nekdo trkal. V tečajih je zaškripalo — revščina je bila, morali so ji pohlevno odpreti.

Mati je sedela za mizo in krpala Dolčiju obrabljeno srajco. Dolči jo je skrivaj opazoval. Ostro zarezane gube, ki so valovile po hrapavem obrazu, so govorile; govorile so tudi majhne, temnomodre oči, govorili so pepelasti lasje. Dolči je vse slišal in razumel.

Revščina, revščina... Pa ravno k nam se je vselila. Spodaj so gospodarjevi, bliže so cesti, ni se pri njih ustavila, šla je naprej po škripajočih stopnicah in potrkala na naša vrata.

Pa bi dala Francka kaj, saj služi!

Že. Ampak pomisli, že tretji mesec teče, pa gospa se ne zgane. Čudni so ti ljudje. Sobota bo jutri, Francka bo prišla. Oh, kako je bila včasih lepa sobota! Zdaj pa še nedelja ni več lepa. Dolči je žalosten. Zunaj sneži, sneži...

Tekli so dnevi in tedni. Dolči je moral v šolo. Opomini so prihajali na dom. Mati ga je morala zgrda naganjati. Kakor stari, je presojala v mislih fantovo trmo, a srce je govorilo drugače: ne bo tak pijanec, da bi grunt zapil, kot ga je on.

Dolči je sedel v zadnji klopi. Bolelo ga je v hrbtu, tretjo uro se je že neprestano presedal in globoko zehal. Srep pogled ga je ukrotil. Učiteljica ga je pikro opomnila. Spekle so ga tiste črne, globoko vdrte oči, zbudle so ga tanke besede.

Tiste dni so brali v berilu o pridnem Jožku, ki si je delal jaslice. Dolči se je zdrznil. Tudi pri njih so nekoč imeli jaslice, velike, lepe jaslice. Starejši brat jih je postavil v kotu. Prišel je sveti večer. V prostrani sobi se je posvetilo kakor v nebesih in...

Takrat se je Dolči privadil šole. Učiteljica je učila nazorni nauk in domoznanstvo. Dolči je poslušal berilo o pridnem Jožku. Živ je stal pred njim in delal ter rezljal za jaslice. Pastirčki, bele ovčice, črede ovac, hlevček na poljani, drevesca nasajena okoli in okoli, v votlinici pa sveti ljudje: Marija z Detetom in sveti Jožef... Vse je gledal Dolči in občudoval z vso dušo.

Božični prazniki so bili pred durmi.

Dolči je dolgo v noč sanjal, sanjal. Videl je jaslice, lepe ovčke in pastirčke, sveto Družino.

Tam v kotu bodo stale. Mati bo snela s stene sve- tega Andreja. Kupil bo baterijo, žico in žarnice. Napeljal bo po hribčku električno. Vse bo izrezljal iz lesa, v Lenarčičevi tovarni ga bo dobil. Vse naredi sam! Saj ima še denar od kostanja! Prišel bo sveti večer. Ivan bo doma in Francka.

Pozno popoldne je pritekel iz šole. Matere ni bilo doma. Šla je h Kalinovim na dnino, kjer so imeli veliko pranje.

Dolči je sedel k oknu, vzel iz novega zvezka nepopisan papir in začel risati. V hipu je dobil pastirček klobuk, malho in dolgo, zakrivljeno palico. Na papirju so se množile sličice v velikih obrisih, Dolči je risal, risal. Jutri bo stopil v tovarno po les, v trgovino po žagice. Jutri bo delal jaslice.

Na vrata je nekdo potrkal. Dolči se je skoraj prestrašil iz zamišljenosti. Dolga postava je postala med vrati.

»So mati doma?«

»Ne, pod večer šele pridejo«, se je Dolči opravičeval gospodarju. Bog ve, po kaj je prišel, saj nima navade, da bi hodil k nam. A, morda bi potreboval mater, delo bo, delo! Mati, delo za praznike!

Pozno v noč je prišla mati. Roke so ji bile premrle, na vso moč jo je zeblo.

Dolčija je zgrabilo, da bi stopil prednjo in ji na glas povedal: glejte, mati, to so moje jaslice, tamle bodo stale! Pa se je premagal, da se je mati lahko ogrela. Spomnil se je gospodarja, ki je prišel zvečer gor k njim.

Mati se ni mogla zatajiti. Vedela je, da je bil gospodar pri njih, vedela je, po kaj je prišel.

»Dolči!« Glas se ji je tresel kakor premrli prsti. V sobi je bilo temačno, samo vijugaste sence ognja, ki je grel pečico, so se spenjale kakor pošasti po stenah. Kljub temi je Dolči razločil materin obraz in njene motne oči, ki so ga bodle kakor v živo.

»Kaj želite?«

»V skrinji je še nekaj tvojega od ježic in podleska...«

Dolči se je streznil. Da, nekaj dinarjev je še v skrinji, ki jih je sam zaslužil jeseni. In kaj zdaj z njimi? Dolči že ve: gospodar je prišel terjat, stanovanje še ni plačano.

Drugo jutro so spet zaškripale stopnice. Bil je spet gospodarjev korak. Dolči se ga je prestrašil.

Mati je odprla težko skrinjo in odštela gospodarju, ki se je čudil.

Rešeni!

Dolči je plačal stanarino za tri mesece.

Prišel je sveti večer. Ivana ni bilo iz mesta, tudi Francke ni bilo domov. Mati in Dolči sta se grela ob pečici. Tam v kotu je bilo prazno, brez pastirčkov, brez ovčic, brez jaslic. Ko je iz župne cerkve zadonelo slovesno zvonjenje, sta se napravila in šla tiho k polnočnici.

Sneg je naletaval in jima močil obraz...

J E Z U Š Č E K

Lado Bore

*V*noči božični je onstran vodé
Jezušček klical.

*Kot zvonček srebrn
je pal njegov glas čez poljé,
In brž sem za glasom hitel.*

*Ko sem onstran prišel,
sem kot sveti Krištof
na svoja ramena Jezuščka vzel.*

*In Jezušček —
prav kakor je v Crngrobu naslikan —
se je z ročicami za moje lase prijel.*

*Meni je v duši postalo gorko,
saj sem Jezuščka nosil —
pa še kako lahko.*

*Ko pa sem prišel do srede vodé
so se začele šibiti moje nogé —
Jezušček Bog je postajal težak.*

*O, ko bi Jezus ne nesel me sam takrat,
bi šel morda svojo pot zadnjikrat.
Pa nesti sem mogel ga in tako
delam še danes pot za potjó...*

I S K A N J E

Jože Dular

*V*zametih preko hriba gaziijo ljudje
in v svitu bakle se sneženi prt iskri.
Vso noč je burja vlekla čez gozdove
in izpod črnege neba še vedno sneg leti.

*Vsa pota so zastrta. V medlem žaru
majave luči iščejo zakrito gaz.
Nad njimi burja v vejah se prereka
in jim zaganja mrzli sneg v obraz.*

*Na vrhu hriba... V dalji svetla okna
nevidne cerkve prek poljane zro.
U'gaša bakla, zadnji žar je umrl.
Skoz noč ponudil jim je Bog rokó.*

RDEČI PLAŠČ

Jožko Ambrožič

Po evangeliju je stopil vladika proti obhajilni mizi. Božič je bil, ljudstvo je polnilo stolnico od oltarja do velikih vhodnih vrat, in še zunaj, pod krošnjami starih kostanjev je oblivalo veselo božično sonce številno množico.

Božič! Veselo so se lesketali mozaiki na oboku prezbiterija: dolge postave svetnikov, med njimi Kristus — kronal je svojo Mater; tik nad Marijino glavo je držal krono, vsak hip se bo dotaknila glave: zdaj, za božič...

Skozi rumena okenska stekla so padale na siv marmor široke, skrivnostne proge.

Vladikov plašč se je za trenutek zableščal v rumenkasti luči in dragoceni kamni na srebrni pastirski palici so se zaiskrili.

Vladika je stal pred ljudstvom, med široko odprtino obhajilne mize, kakor božji orjak. Njegov pogled je šel po množici, do vrat, do svetlega dne, do širokih, golih krošenj dreves in do hiš, ki so se skrivale za njimi.

Božje dete je ležalo v slamici na stranskem oltarju; ljudstvo je čakalo nežnih, božičnih besed o Detetu in hlevčku...

Toda vitka, krepka postava apostola se je vzravnala. V prazniško svetlobo je udaril mogočen glas in donel, da si čutil mrščavico po vsem telesu. Ko je umolknil, se je zdelo, ko da je onemelo grlo, ki ga je zaprla ginjenost in dušil jok. Tišina, ki je za raztrganim glasom za hip zazijala, je bila ko resno vprašanje. Potem je vladika krepko stisnil pastirsko palico v roki in udaril ob marmor, da je zbolel v dno duše njen ostri, skrivnostni glas:

»Da, otroci, šele tedaj bo božič tudi v vas. Tam zunaj mesta so, iz mesta izgnani... Obljubil sem jim, da jih danes obiščete. Pri njih sem bil; rekel sem jim, da bom govoril vam o njih. Ne, ni božiča drugače! Pojdite, otroci, pojdite... Rotim vas. Dete leži na slami. Dokler je še čas, pojdite! Tam zunaj mesta so in danes vas čakajo. Obljubil sem jim, da pridete. Dajte, da bo božič zanje, potem bo božič tudi za vas, za nas...«

Ko je končal in s palico zadnjič udaril, je odšel odločno in skoraj z naglico, ko da ne preklične niti besedice ne in je to njegova edina in zadnja beseda.

Pod dolgimi, pokojnimi prameni, ki so se črtali čez gosto natrpano cerkev, je ljudstvo molčalo in si ni upalo ni ganiti se ni dihati.

Šele orgle so pretrgale mučni molk.

Po maši, ko je vladika stopal v avto, je množica ploskala in se trla okoli vozila. Ploskala je celó, vneto in prepričano. Vedeli so, da je bil tudi on nekdanj bogat...

*

Tisto božično nedeljo okoli poldne je drvel črn avto iz mesta po široki samotni cesti. Za pokopališčem se je začel klanec in vozilo se je moralo vzpenjati. Voznik je segal v vzmeti, da je motor votlo brnel in je avto polagoma lezel navzgor. Prašni val se je dvigal za avtomobilom, v soncu se je svetlikalo svetlo loščilo voza.

Ob klancu so ležala zapuščena polja, med poljem je sivela tu pa tam majhna hiša. Otožno sonce je kukalo v porjavelo travo, v prašni klanec in v razmetane hiše. Pusta, neprazniška slika!

Motor je pribrnel vrh klanca. Prav gor, kjer se je končavala reber, so se vrstile ob poljski poti raztrgane kočice. Ko drobna vas: ob strani hiše, po sredi cesta. Hiše so bile bajte, zbite iz desk, in pokrite s kdo ve kje nabrano zarjavelo pločevino in kosi eternita. Pot je bila obenem skupno dvorišče. V prahu so se molče igrali otroci, vse je bilo tiho, ko da so prebivalci pobegnili in pustili za seboj to smrkavo otročad. Ko so zagledali gosposki avto, so se otroci porazgubili, krčme so oživele in na cesto se je vsula množica raztrganih in neobritih ljudi. Mnogim ženskam se je poznalo na obleki, da so morale šele pred kratkim zapustiti mesto.

Poteze mož so se umirile. Ženske so stekle in obkolile avto, mnoge so imele s seboj dojenčke; potem so se stisnili ob matere otroci, zadaj so se zganili možje.

Nato se je med prašnimi in smrkavimi otroci, med trpkimi obrazi žená in mož v soncu prikazal rdeči plašč. Gorel je med tisto sivino kot plamen in prazniško bleščal — živordeč in svetel.

Iz avtomobila so se valili zavitki, veliki in mali, taki, ki jih daruješ dostojanstveniku za god; Morda so bili res pravkar prejeti božični darovi... Možem je delil v črno oblečen sluga škatle cigaret.

Božič... božič... božič...

Ubožne zbitine so gledale kakor človek, ki se je prebudil in se mu zdi, da je že dan, še več, da sije že sonce visoko in da je vendar danes božič...

Vzdramila se je uvela trava, na cesti, na otrocih ni bilo več toliko prahu. Možje niso bili tako divji in njih glave ne tako kuštrave. Mesto se je približalo, zdelo se je, da je čisto blizu, da je zadihal na zavrženo pokrajino svež zrak iz mesta, iz življenja...

Novo življenje: božič!

»Da, otroci, božič za vse, vse...«

Žene so tiščale v rokah ovoje in dojenčke, možaki so nekam spoštljivo in rahlo držali med prsti ozke, ploščate škatle, tako mehke in gladke. Množica se je gnetla okoli vozila in poljubljala dobrotniku roke, plašč, le možje niso niti poljubljali niti vzklikali. Niso poljubljali živordečega plašča in ne kričali, a bilo jim je, da bi se pririli do njega, stegnili svoje težaške roke in ga dvignili na svoja ramena. Tedaj, da, tedaj bi kričali, kričali...

★

Na novo leto med govorom se je vladika zamislil in njegove oči so se za trenutek zagledale v daljavo. Takrat je nenadoma skoraj zavpil, da je ljudi pretreslo:

»Pojdite, pojdite, dokler je še... čas...«

Morda je videl, da se na daljnem nebu tiho pobliskuje in se pripravlja nevihta...

Šel je k njim, a šel je — sam!

Kdo ve, ali je zdaj še čas?

BOŽJI LESEC

Joža Likovič

Sveta družina na begu! Marija v solzah, sveti Jožef ves skrušen, Jezus pa majhen in plah. Ubožci so morali na mah zapustiti ljubljeno domačijo v Betlehemu, tanke ciprese in smokove gaje ter prijazni sončni svit. Tam je zadivjal Herod, krvavi kralj in trinog v škrlatu, krvoločni stariček z boleznijo v očeh ter z zlobo in črvi v srcu. Nedolžna kri je prelita, pomorjeni drobljančki ležé s stegnjenimi ročicami in zevajočimi ranami na pragih, neštete matere so odrevenele v smrtnem strahu.

Sveta družina je utekla pogubi in se z begom rešila v mrzlo tujino. Pot je bila dolga in težavna. Sveti Jožef je nosil culo in skrbi, Marija blago Dete. Jezus je spotoma odvezal grehe in nadloge zemljanov, ki bi sicer zapravili nebeško srečo, pa so zaradi njegove bližine začutili milost spreobrnjenja in pokore.

Tako so prišli revni ubežniki tudi na ubogi Kras ter trkali tod in tam. Onstran Križne gore so zgrešili pot v toplejše kraje. Sneg je zamedel sledi pastirjev, ki so pred tednom nabirali mah in zbodčje. Sočne košenine in muljave pod Vinjim vrhom so bile prazne, gabri goli in prezebli. Nikogar niso srečali v Menišiji, samo v Otavah je še bedel pri skalni luknji star puščavec in jim po-

Janez Šubic: Kronanje Marijino.

kazal pot v reber do ljudi. Dolgo je zrl za čudežnimi stopinjami, ki jih je ozarjal bel odsvit; male grudice so se neprestano drobile kakor ognjeni spreminki za božjepotnima človekoma. Samotarec je spokorno pal na kolena in molil dalje.

Tako sta se ustavila sveti Jožef in Marija pred ajdovskim gradom, ki je kraljeval kraj rakiških samot. Marija se je namenila, da bi potrkala ter prosila za topel grižljaj in varen kot. Pusta in spolzka pot skozi Menišijo je vse tri utrudila. Pred njimi niso drobile trume angelov, ki bi jim utirali pot s svojimi ozkimi nožicami in kazali pravo smer s svojimi zlatimi temeni. Božja mati se je zbala za svojega ljubega sina, ki se je ponižal zaradi grešnih ljudi. Resnično! Jezušček je že skoraj medlel, mraz in strupena kraška burja

sta grizla njegova nežna ličeca. Marija je potrkala na težka grajska vrata. Veža je bila svetla in obokana. Na mostovžu pod stolpom se je pojavil mrk stražar in jih odpodil, češ kaj nadlegujejo gospodo. Strašni psi so zalajali onstran zlokobnega zidovja in se začeli grozeče trgati z verig. Objestni grajski hlapci so se nabrali kraj vrat; zasmehovali so nesrečno družino in jo prešerno obmetavali s kruhovimi svaljki. Nehvaležni ljudje!

Marija in sveti Jožef sta se vsa žalostna odpravila dalje. Medtem se je nagnil dan, vse stvarstvo je občemelo v sijaju zimskega večera. Čudovita ubranost je zajela sleherni odtенок stvarstva, celó najbolj skrito ledeno svečko, ki se je blestela na pritlikavem zbodičju. Nič se ni ganilo. Edino zapoznala srnica se je spustila preko poti in obstala na parobku; njene svetle oči se niso mogle nagledati nebeških popotnikov. Vrh dola je sveta družina obstala, sveti Jožef je preložil culo. Marija je razmišljala, kam bi krenila z drobnim bremenom v naročju. Nežno se je sklanjala nad Jezusom. V duhu je obšla vse vasi in kočje, stisnjene v hudoourne zagate in med krimske zavode. V paško reber se ji je zdelo predaleč, tudi ni hotela nadlegovati revežev, pri katerih sta doma bob in pomanjkanje. V Ribjeku pa so ljudje tako osorni in odurni, pobožno družino bi gotovo zasmehovali. Morda bi našla topel kotiček pri Goričevcih. Končno se je spomnila svojega svetišča na žalostni gori. Tjakaj pojdejo, tam bo položila Jezusa v jaslice in čula pri njem do svetega jutra, ko bodo odšli dalje. Tako je svetovala božjemu redniku Jožefu. Preden so se spustili v Prijezerje, je želela previti prvorojenca. Silna boleost jo je bila prevzela, ko je videla pred seboj zmraženega in bednega sina. Toda kje naj previje božje Dete, kam naj ga položi? Kamorkoli se je ozrla, povsod se je razprostirala zamrzla goljava, ki jo je pokrival težak somrak, bolj gost in temen kot sto polnočnih ur. Ko je sveta Mati iskala varno mesto, je zagledala pod potjo neznatno drevce, ki je edino zelenelo sredi zasneženega stvarstva, kakor bi kipelo kvišku novo upanje. Pritlično drevce je bilo pozabljen grm, zbodičje, podobno trdoživemu osatu brez lepote in mičnosti. Njegovi listi so bili zašiljeni v oster trn. Vzlic svoji preprostosti in ničevosti je spoznalo božje popotnike, razprostrlo veje in nudilo dobro streho proti burji. Tudi koreninje se je zganilo in razrinilo sneženo skorjo, da se je pokazala mehka, mahovita ruša. Sveti Jožef je razgrnil popotni plašč, Marija je položila nanj svojega ljubljence. Med previjanjem so ji v boleosti kapale solze na zeleno listje zbodičja; kamor je pala njena materinska solza, tam se je

pokazala majhna, rdeča jagodica. Tedaj se je zganil Jezušček v njenem naročju in zakrilil z obema ročicama, kakor da blagoslavlja drevce; razdelil je mrakove, da so se čule njegove besede v odprta nebesa: »Ne plakaj, mati! Herod in ajdovski grad bosta minila kot zavržena stvar. Tebe pa bodo slavili zemljani v božičnih dneh kot Devico in božjo Mater. In drevesce to pa bo zelenelo in povelečevalo spomin svete noči in našega prvega trpljenja na begu iz Nazareta.«

Tako se je zgodilo! V zimskih dneh še vedno zeleni sredi krimskih brežuljkov in zavodov božji lesec ali zbodičje. Na belem božičnem prtju, ki ga leto za letom natkó svetle božje poslanke, pa se bleste njegove rdeče jagodice...

NA SVETI GORI ATOSU

Anton Sovrè

Hoc erat in votis: da bi kdaj na svoje oči videl domovino Homerjevih junakov; da bi osebno povprašal Apolona v Delfih o svoji prihodnosti; da bi si z atenske akropole ogledal kraj, kjer je Temistokles razbil perzijsko ladjevje in Sofokles pel svoje zvočne stihe. Leta in leta je ta želja tiho tlela v meni, in že je začela trkati starost na vrata, ko se mi je izpolnila v mesecih juliju in avgustu 1936. Vse se mi je izteklo po volji, le Apolon mi ni odgovoril. Moj ljubi prijatelj iz pančevskih dni, dr. Vladimir Mošin, docent za bizantologijo na vseučilišču v Beogradu, se je tudi to pot odpravljaj na sveto goro Atos, iskat in preučevati grške listine srbskih vladarjev, dragocene vire za politično in upravno zgodovino naše preteklosti, ki jih še danes zvesto hranijo arhivi tamkajšnjih samostanov. Z njim sem se dogovoril, da ga spremim na Atos, ako gre prej z menoj v Grčijo. Na tem, mimogrede povedano, težavnem popotovanju v najhujši vročini sem videl veliko lepega, doživel pa tudi preneko razočaranje. Predstave, ki sem jih imel o tej zibeli evropske kulture, kakor jo radi imenujemo, so dobile v marsičem druge poteze. Človek le prerad verjame poročilom učenih zanesenjakov, ki si nataknejo, brž ko stopijo na grška tla, rožnate naočnike na nos, tako da jim sleherni kamen zažari v čudni lepoti, dasi se prav za prav nič ne loči od pustega kamenja v domovini. Zategadelj je najbolje, da si vsako stvar sam ogledaš: na ta način dobiš podobo, ki morda ni tako prikupna, kakor si se nadejal, zato pa resničnejša. V naslednjih vrsticah nimam namena, govoriti o svojih vtisih v Grčiji sami, to storim morebiti kdaj kasneje, pač

pa bi rad povedel prijazne bralce na zadnji del svoje poti, to je na goro Atos, v zanimivo meniško republiko, ki živi tako ločeno od sveta, da se nam slej ko prej zagrinja v nekako skrivnostno meglo.

Dne 11. julija 1936 sva se z dr. Mošinom navsezgodaj poslovila od Delfov, ki leže v veličastni gorski osamelosti pod Parnasom v Fokidi, ter nadaljevala pot skozi Tesalijo v Solun, od tod pa naprej proti Sveti gori. Grčija je dežela čudnih posebnosti, skoraj tako kakor Kitajska. Če hoče Grk čemu pritrditi, reče »ne« in odkima; na Grškem nosijo konji slamnike in policaji molke (brojanice); na Grškem si spenjajo popje poleti lase z lasnicami v vozle, sonce zahaja opolnoči, avto vozi, koder ni cest ne mostov; na Grškem govore že triletni otroci po grško, v tem ko pri nas nekateri še v osmem gimnazijskem razredu grški komaj da brati znajo. Zato ni čudno, da so naju v Delfih poslali po vozni listek h krojaču. Mož je pravkar urezal novo suktnjo, ko sva mu brez prida zaupanja povedala, kaj bi rada. A glej, prišla sva prav, mojster šivankar je škarje izpustil, odprl predal in nama prijazno postregel. Dal nama je karti do postaje Gravije za bus, od ondod pa za železnico do Trikale. Iz Delfov smo se spustili po vijugasti cesti v nižino ob Korintskem zalivu, nato kratka, prijetna vožnja skozi redek oljkov gozd, in že smo bili v Amfisi. Tu se je bus za 40 minut ustavil, tako da sva si mogla ogledati mesto. Kraj je majhen in siromašen, bele hiše komaj hišice, po ulicah pa zelo živahno. Posebno hrupna je cesta kovačev in kotlarjev: delavnica pri delavnici, rezgetanje mezgov, ki jih podkavajo, vpitje goničev, klepanje kladiv po bakru, kričanje in rvanje razposajenih paglavcev. Na sredi trga stoji cerkev, pred njo pa kamniten spomenik amfiških meščanov, ki so dali življenje v bojih 1912 do 1922: *épeson hypè patrídos* — padli so za domovino, tako se začinja napis, nato pa slede imena. Na holmu izven mesta se dvigajo mrki ostanki srednjeveške utrdbe.

Naprej! Pot nas je vodila vkreber po pobočju Parnaškega gorovja, pa spet po dolini do postaje Gravije. Okoli poldne sva sedla na vlak. Železnica teče po Sperhejski ravnini med Malijskim zalivom na desni in Oitskim pogorjem na levi strani. Kmalu smo bili na postaji Termopilah, blizu znamenitega kraja, kjer je 480 pr. Kr. padel Leonidas s tri sto Spartanci v brezupnem boju zoper stokratno perzijsko premoč. Kar sam po sebi se mi je utrnil v spominu distih, ki so ga vklesali po bitki v kamen na čast junakom:

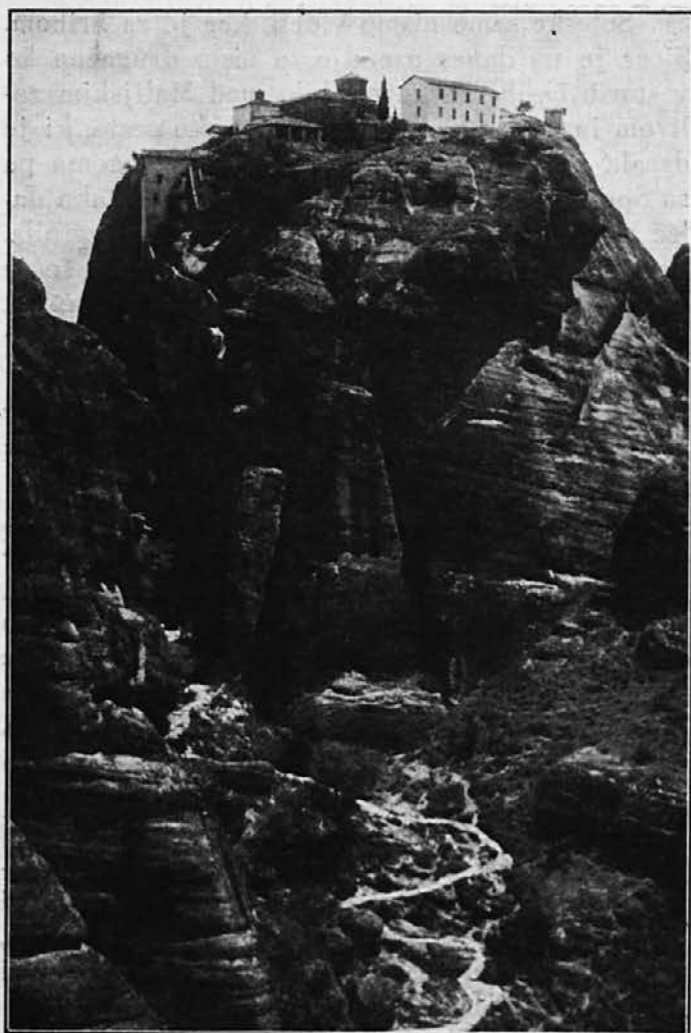
Tujec, ki greš v Lakedáimon, povej, da še zmerom ležimo v klancu čuvarji zvestí, kakor je velel ukaz!

Soteske same nismo videli, ker je za hribom. Sicer je pa danes ozemlje tu čisto drugačno ko v starih časih. Takrat je bilo med Malijskim zalivom in Oito prostora samo za ozko cesto, ki je držala iz severne Grške v Heládo, polagoma pa so Sperhejeve naplavine potisnile morje tako daleč nazaj, da je nekdanja ožina povsem izginila. Prepeljali smo se čez Sperheios; na desni se je pokazalo mesto Lamija, ki je ležalo nekoč tik ob morju, doline je bilo konec in začeli smo se zopet vzpenjati. Počasi smo prelezli Otriško gorovje, nekaj skozi vrsto krajših in daljših tunelov, nekaj po viaduktih — pot spominja na Semmering.

Zopet se je odprla pred nami širna ravnina, veliko severnotesalsko nižavje. Tod so v sivi davnini pasli ubogi nevoljniki konje fevdalni gospodi, v tem ko se je sama zabavala z ježo, lovom in boji. Ob nekem jezeru ali boljše močvirju stoje preproste, z vejami krite kolibe na koleh: tu je postaja Neziru, kar pomeni pač menda Na jezeru. Vožnja po ravnini je bila dolgočasna, soparica neznosna.

Pustivši na desni Farsalos, kjer se je leta 48 pred Kristusom odločila usoda Pompeju in zbleščala zvezda Cezarjeva, je pihal vlak dalje proti Trikali. Okoli petih popoldne smo bili tam. Trikala, nekdanj prestolnica Siniše, ki je po Dušanovi smrti upravljal Tesalijo, je danes močna vojaška garnizija; prebivalstvo se loči od ostalih Grkov po visokih, tankih postavah in ostrem, nekoliko ukrivljenem nosu.

Bilo je še kakih 30 kilometrov do Kalambe, vasi severozahodno od Trikale, kjer sva namerala prenočiti. Že od daleč sva videla značilne obrise pečin, na katerih živé kakor v orlovskih gnezdih meteorski menihi. To so res pravi zračni domovi — od tod tudi ime Meteora — na silnih skalnatih stolpih z navpičnimi stenami, nedostopnimi od katerekoli strani. Nekdanj je bilo na teh naravnih trdnjavah 24 samostanov — v srednjem veku so jih imenovali stile, to je stolpe — danes stoje samo še štirje: sv. Varlaám, sveta Trojica, sv. Štefan in samostan Spremenjenja. Tega sva mislila obiskati prihodnji dan. V Kalambako sva se pripeljala proti večeru. Oskrbela sva si stanovanje v preprostem hotelu, nato pa sva si ogledala kraj. Že se je po malem mračilo, po stenah tik nad vasjo so se risale fantastične sence. Zdelo se mi je, ko da vidim tu velikansko glavo Zeusa, tam zopet ženski lik, pa mikenskega vojaka, skratka, čutil sem, da me obdaja nekakšen grozljivo pravljichen svet. Iz sanj me je zbudil šele neprijetni vonj po jarcu, ki so ga nama dali za

Meteora pri Kalambaki v Tesaliji: samostan Spremenjenja.

večerjo. Oj ti nesrečni »duh« jarcev, ki si naju zasledoval po vsem Grškem, gotovo je bil nekdo zaklet, da si nama bil zmerom za petami, samo da ne vem, ali ti ali midva!

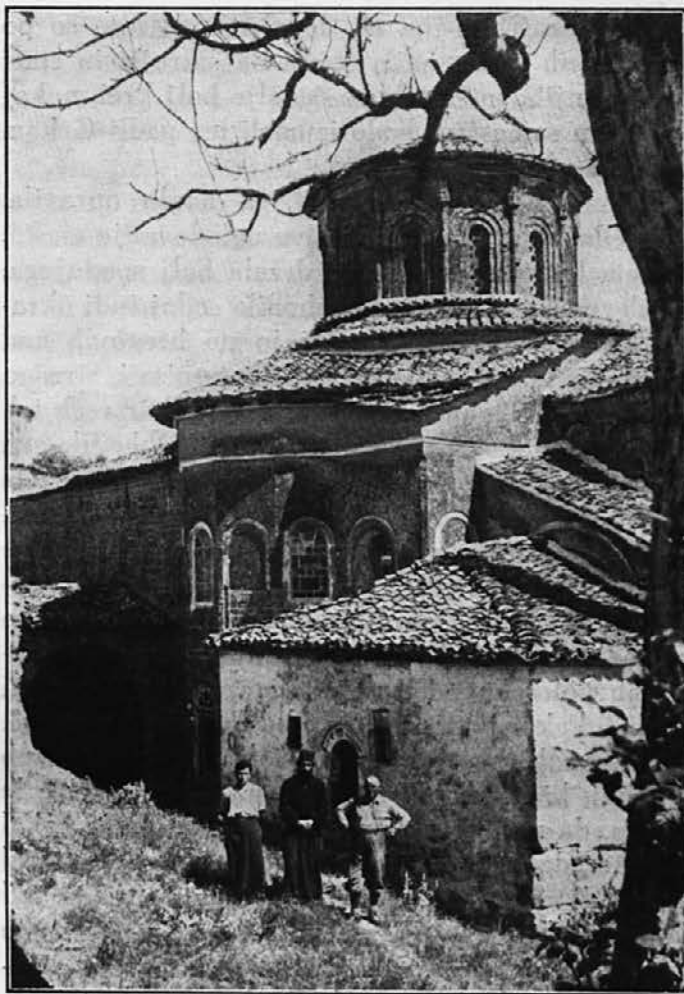
Drugo jutro, 12. julija, sva mislila vstati že ob treh, da bi v hladu hodila. Toda bilo je že šest, ko sva se predramila. Pred hotelom je čakal fantič z dvema mezgoma in se ponudil da naju povede za 75 drahem (kakih 36 dinarjev) na Metéora. To nama je bilo predrago, zato sva krenila sama na pot. Po dveurni, utrudljivi hoji med silnimi skalinami — ena ima od daleč obrise znane Memnonovega kolosa v Egiptu — sva stala na vznožju Spremenjenja. Veselil sem se že procedure, kako naju bodo na vrvi potegnili v samostan. Nekoč je bilo namreč tako, da so vlačili menihe v mreži z vitli navzgor in jih prav tako spuščali na tla, kadar so imeli opraviti izven samostana. Drugega dohoda ni bilo. Žal, pa me je upanje varalo. Moderna tehnika tudi mimo teh odljudnih krajev ni šla brez sledov: danes ni več mrež ne vrvi, navijaki stoje brez dela, zakaj v

stenò so vsekane strme stopnice, da se moreš sicer težko, a vendarle sam povzpeti do vrha. Pred seboj sva videla majhna železna vrata. Potegnila sva za konopec, ki drži do tolkača namesto zvonca; preteklo je nekaj minut, in glej, vrata so se sama od sebe tiho odprla. Nasproti nama je zazijal v živo skalo izdolben rov. Po kratkem obotavljanju sva vstopila in napravila kakih dvajset korakov skozi mračni predor, nato pa sva bila zopet na svetlem. Od tod držijo stopnice navkreber, z oprjemi, kakopak. Trudoma sva lezla više in više in večkrat počivala. Na vrhu nama je odprl druga vrata samostanski brat, star, nekoliko sključen mož z veliko, bradato glavo in nasršenimi obrvmi. Povedel je naju v lično opravljeno sprejemnico za goste. Ob njej visi neposredno nad breznom steklena veranda, da se ti kar v glavi zvrsti, če pogledaš navzdol. Z verande se ti odpira za čudo lep razgled po orjaških razbitinah, koder stoje ostali samostani, in po globokih dolinah na vse strani. V sprejemnici je sedel star menih. Prva beseda po pozdravu je bila prošnja za cigareto. Ponudil sem mu dozo in mož je s strastnim posegom vzel za vsak slučaj kar dve. Kmalu sva slišala počasne korake, v sobo je stopil mlajši menih visoke, suhe postave, s poduhovljenim obrazom ostrih, asketskih potez, s črno brado in temnimi lasmi. Bil je predstojnikov namestnik — iguman se je mudil v kopališču, ako sem prav razumel — opravljen pa skrajno slabo, da, naravnost po beraško. Za pozdrav so nama ponudili po čašico žganja in hladne vode. Začel se je pomenek, midva z Mošinom sva lomila nekako mešanico stare in nove grščine, a razumeli smo se le. Mene je menih pomiloval, češ da sem nekoliko preveč pachýs, to je rejen, in da mi dela pot v taki vročini bržda težave. Nisem rekel, da ne. Samostan Spremenjenja ima zakladnico, v njej tudi nekaj darov tesalskih Nemanjičev. Rada bi si jo bila ogledala, pa je namestnik rekel, da nama je v odsotnosti igumana ne sme pokazati. Pač pa nama je dovolil fotografirati cerkev znotraj in zunaj. Ta je po arhitekturi podobna cerkvam svetogorskih, pa tudi srbskih samostanov 15. stoletja, kakršne so postavljali za despotov Štefana Lazarevića in Jurija Brankovića: bizantinski četverokotnik na štirih stebrih s kupolo na vrhu, poleg tega pa še po ena apsida na severni in južni strani. V samostanu Spremenjenja se je pomenišil zadnji tesalski Nemanjić in prevzel ime Joasaf; tamkajšnji menihi ga imajo še danes za enega svojih ustanoviteljev. Čas je hitel in treba se je bilo posloviti. Vrnila sva se po isti poti do vznožja, a meni se je zdel sestop precej neprijetnejši kakor vzpon:

ker sem vrtoglav, sem čutil nad breznom ves čas še hujšo praznino v glavi kakor navadno in okoli želodca me je kar nekaj stiskalo. No, prišla sva srečno do tal in potem ob strašni pripeki v Kalamakko. Tu je bilo v senci 38 °C! Popoldne ob poli petih sva se potegnila z busom do Trikale, od tod pa ob devetih zvečer do Larise. Na potu se nam je pokvaril motor, stali smo nad tri ure na cesti in dosegli cilj šele ob eni ponoči. Larisa ima nekoliko več mestnega značaja ko druga pokrajinska mesta: lepe, široke ulice, celó nekaj parku podobnega, in precej udobne hotele. Izbrala sva si hotel Panhellenion in prenočila vsak za 120 drahem. Dne 13. julija sva nadaljevala pot proti Solunu skozi slovito dolino Tempe, ki sodi po romantični slikovitosti gotovo med najlepše kraje v Grčiji. Na levi kipi proti nebu mogočni masiv Olimpa, katerega vrh predira oblake in je višji ko naš Triglav, na desni zapira pogled prav tako znamenito gorovje Osa. Ko se premuzne železnica skozi sotesko ob reki Peneju in doseže morje, se obrne proti severu in teče vseskozi tik ob obali, da ti rahel vetrič hladi razgreto čelo. Zvečer ob desetih sva bila v Solunu. Zdelo se nama je, da sva prišla iz vic v nebesa! Tu se je dalo vsaj dihati. Poiskala sva si hotel prav na obrežju. V hotelu topla in hladna voda in kopel! Resnično, Evropa naju je pozdravila!

Ker sva se mislila peljati na Atos po morju, sva morala čakati do petka, zakaj ladja vozi samo dvakrat na teden, a ponedeljsko sva zamudila. Sicer pa sva imela tako dovolj opravkov v Solunu. Treba se je bilo preskrbeti z dovoljenjem za vstop na avtonomna tla meniške republike, zamenjati denar, ker nama je zmanjkalo drahem, pa tudi mesto sva si hotela bolj natanko ogledati. Že ko sva bila v Atenah, sva naprosila zunanje ministrstvo za načelno dovoljenje in priporočilo pri guvernerju Svete gore. Pomagal nama je prav ljubeznivo gospod podpolkovnik Brezelj, Slovenec, ki je prideljen našemu poslaništvu kot vojaški ataše. Po njegovem prizadevanju so nama v Atenah obljubili, da naju bodo potrebne listine že čakale v Solunu na jugoslovanskem konzulatu. Zategadelj je bila v torek dopoldne najina prva pot tja. Generalni konzul naju je osebno sprejel. Je zelo prijazen gospod — ime sem na žalost pozabil — elegantne, visoke postave, z belimi lasmi. Povedal nama je, da je najin akt iz Aten že prijem in da nama ni treba drugega, ko da si dobiva vizum pri atoškem guvernerju. Tajnik nama je izročil listine, v tem pa je že prišla črna kava in začel se je pomenek. Ker je prijatelj Mošin Rus, in je živel konzul pred vojsko dlje časa v

Cerkev in samostan Spremenjenja.

Rusiji, se je sukal razgovor od kraja okoli ruskih razmer. Ugajala mi je konzulova označitev ruskega jezika: »Nama Srbima«, je dejal, »je ruski jezik sladak kao prva klasa grčke kave.« Na Grškem točijo namreč trojno vrsto te plemenite pijače: ali brez sladkorja ali srednje oslajeno ali sladko (kafès pikrós, métrios, glykýs). Grke je orisal kot ljudi, ki v tujini nikoli ne pozabijo, da so Grki: skrbno se držé svojega jezika in pravoslavja, nimajo pa kolektivnega čuta in smisla za narodno skupnost. Za zgled je navedel Grke, ki so morali po svetovni vojski zapustiti Malo Azijo in se vrniti na Grško: ti si še danes želé nazaj, čeprav bi morali okušati bič turškega samosilstva; zakaj tam so kljub sramotnim razmeram vendarle lahko kaj zaslužili, na Grškem pa stradajo. O razmerah na Sveti gori je konzul dobro poučen, prav tako o politiki grških vlad nasproti tamkajšnjemu slovanskemu življu. Grki spodrivajo Ruse, Srbe in Bolgare, kjer in kakor le morejo, jemljejo samostanom zemljo in jo plačujejo z obligacijami, ki se obrestujejo po 6%, ter jim do kraja ovirajo vsakršen gospodarski razvoj. Meni-

škega naraščaja jim ne dovoljujejo; zato so po slovanskih samostanih večinoma starejši in stari možje, njihovo število se čedalje bolj krči, nekaj let še in samostani bodo izumrli ter padli Grkom ko zrel sad v naročje.

Tudi na guvernerstvu sva naglo opravila. Naslednje dni sva porabila za ogledovanje mesta. V tem ko sva se prvokrat držala bolj spodnjega, modernejšega dela, sva prehodila sedaj tudi okraje, ki se v polkrogu spenjajo po bregovih nad pristaniščem. Nemogoče mi je popisati strašno siromaštvo in zanemarjenost, ki gleda iz vseh teh nizkih, ponekod na pol podrtih koč. Obhodila sva tudi dober kos starega mestnega obzidja in šla onkraj njega v okolico. Z gričev imaš prekrasen razgled na luko in čez morje. Na jugozahodu se bleščijo snežne lise v masivu Olimpa, južno-vzhodno se vleče do 1000 m visoko Holomonsko pogorje in zapira pot čez Halkidiko do treh značilnih polotokov, Kasandre, Longosa in Atosa, ki molíjo kakor prsti velikanske roke daleč v morje. Zaledje solunskega mesta je široka ravnina. Kljub vročini, ki nama je pritiskala na možgane, sva le čutila, da stojiva na znamenitih tleh. Tu je čakal Cicero, da bi ga poklicali domov, ko je moral nekaj let po Katilinovi zaroti pobegniti, od tod je pošiljal ženi in prijatelju Atiku svoja človeško tako zanimiva pisma; tod je stopala noga svetovnega popotnika in apostola Pavla, tu sta preživela otroška leta sveta brata Ciril in Metodij, ob to obzidje so butala krdela naših pradedov, da se je tresel Bizanc. In oba sva si misljila, da bi moral biti Solun po vsej pravici vendarle naš! V spodnjem mestu me je posebno zanimalo popraviljanje velikanske bazilike sv. Dimitrija: danes je še vsa v razvalinah, vendar pa jo mislijo obnoviti do zadnjega kamna v istem slogu, kakor je bila nekdanj. Za ta namen porablajo vse izvirne kose, drobce in odlomke, kar pa manjka, klešejo na novo. Tako sem videl že celo vrsto novih stebrov iz krasnega belega marmorja, ležečih na tleh in pripravljenih, da se o svojem času postavijo. Zanimiva je dalje cerkev sv. Sofije, ki so jo Turki l. 1430 spremenili v mošejo in ji prizidali predčelje v mavriškem slogu, tako da predstavlja danes nekako mešanico mavriško-bizantinskega tipa. Ta cerkev nima fresk, vse stene so obložene s samimi ornamentalnimi mozaiki. Cerkev sv. Paraskeve so pravkar odkopavali, ker je tičala do polovice v zemlji. Sploh je bil ves Solun razrvan in razkopan, povsod so zidali in obnavljali. Mesto naglo raste in se modernizira, v nekaj letih utegne postati izredno lep, evropskemu okusu ustrezajoč emporij. Življenje je silno živahno, kričavo in slikovito, vse delo se

opravlja po južnem načinu tako rekoč na ulici, pločniki so polni stojnic s celimi grmadami vzhodnih sladkarij, prelepega južnega sadja, na različnih se nenehoma vrte janjci, vsa okolica je polna najrazličnejših blagih in neblagih duhov. Povsem moderno urejeno je že obrežje: tod sva se sprehajala ob večerih mimo samih novih palač, sedela pred kavarno, lizala sladoled ter opazovala trume solunske gospode in tujcev, ki so se z nama vred hladili na promenadi. Tu slišiš pač menda vse evropske jezike. V četrtek sva zvedela, da je prišlo iz dečanskega samostana v Srbiji kakih 30 bogoslovcev s profesorji in da so tudi namenjeni na Sveto goro. Mošin jih je šel iskat — jaz sem bil prelen — da bi se dogovoril z njimi za skupno pot. Toda zvedel je, da nameravajo dalje po kopnem, midva pa sva imela že vozna listka za ladjo. Sicer smo se pa na Atosu dvakrat srečali, v Hilandru in v Lavri. (V drugo naprej.)

PRAVLJICA

Vid Škrjanc

*Smreka, ko spomladi si nadeneš
bledó zelenkasti okras,
je to spomin: Marija
božala je žamet Ježuškovih mehkih las.*

*In ko v poletju ti skoz veje
poldanski veter zašumi,
se zdi mi, kot da truma angelov
z odrešeno dušico v nebo hiti.*

*In ko na jésen ti češarki porjave
in kot plamenčki so iznad bodic,
spominjajo me ti plameni
na trpljenje vicajočih se dušic.*

*In ko te sneg pokriva
in huda zima je pri nas,
se zdiš mi kot Boga Očeta brada,
ki zrasla mu je že čez pas.*

MOJI DNEVI

Vid Škrjanc

*Moji dnevi so kakor sonce svetli.
V srebrni posodi jih nosim s seboj
in ko se ustavim za hip na širokem razpotju
pijem s slastjo njih prežlahtni napój!*

*In moje noči vse polne so zvezd;
ne morem zgrešiti poti.
Iz njih se kot rahlo predivo
spet zarja in jutro in dan naredi.*

Janez Šubic: Studenca. (Ilustracija Jenkove pesmi.)

V NOVE ZARJE

(NADALJEVANJE SPISA »IZ NIZAV IN TEŽAV«.)

Ivan Zorec

1. Ob razpotju.

O Marija, kaj bo pa zdaj? V šolo ne smem več, domov si ne upam...

Hudo mi je bilo, ves, kolikor me je bilo od vrha do tal, sem bil ena sama pekoča bolečina. Sramota izvrženega dijaka se me je držala kakor pocéstno blato lepih čevljev. Srce me je bolelo, da bi tulil, mati, dobra, skrbna, vame verujoča mati se mi je smilila do grenkih solzá...

Jesti nisem imel, stradal sem kakor star volk. Gospodinja mi je včasih kaj porinila, obenem pa vselej opomnila, naj že zberem svoje stvari in se poberem v domače kraje.

»Tu vendar ne morete ostati«, me je pikala. »Kdo vas bo pasel in imel pod streho kar tako?«

Jaz da že pojdem, le nekoliko naj še potrpi z menoj, saj vendar vidi, kako mi je.

»Vem, pa velika krivica se vam ne godi«, mi je s hudobnostjo stare ženske vrtala po boleči rani. »Prej bi bili bolj premislili, pa bi ne bili tega skupili!«

Da, prej... Če bi bil vedež, ne bi bil zdaj tak revež. O, za ves tisti »prej« so me pestile bridkosti in težave, da jih ne pozabim, pa če bi mi bilo živeti še sto let.

Kar me je poiskal dijak, mi nacepil polno praznih besedi in napehal kup ohlapnih modrij, da sem še bolj zmotoglavil.

»E, došolal si se, došolal, to je kakor amen v očenašu«, se mi je neumno režal. »Kaj drugega boš moral zagrabiti.«

»Kaj?« sem vprašal, da nisem molčal.

»Med financarje sprejemajo tudi mlade fante. Kar precej se priglasijo, do uradnika, veš, jo med njimi morda pririneš tudi brez šol.«

Odkimal sem, financarski poklic me ni mikal. Ni mi bilo, da bi vohunil za tihotapci. Ampak nekega poklica se mi bo vendarle treba lotiti, če sem se res že došolal. Iskra, prav majhna, zato pa toliko bolj živa iskra upanja, da se izmotam tudi iz teh težav in spet zrinem v šolsko klop, se mi še ni utrnila.

»Ali pa pojdi k vojakom, precej bi te vzeli, zadosti si močan«, je oni obračal. »Odslužiš svojih dvanajst let, pa postaneš uradnik.«

To bi mi bilo skoraj vseč, vojaški poklic je že bolj moški. Med vojaškimi leti bi morda privatno študiral gimnazijo.

Ta misel me je privzdignila, da sem res skočil do orožniškega poveljstva v Novem mestu. Poveljnik je bil neki nadporočnik, trd Nemec. Premalo sem znal nemški, nisem si še zaupal, ali bi ga znal razločno vprašati, kaj mi je storiti, da bi nosil sabljico pripasano. Zato sem se rajši zglasil pri naredniku, tistem velikanu, ki je lanj Marinka strahoval in socialistični shod razgnal. Kar takoj sem se odpravil k njemu.

Hrust se mi je široko nasmehnil. Kakor vse Novo mesto, je tudi on že slišal, kaj sem si nakopal s tisto porednostjo.

»O, kaj pa je vas prineslo?« je prijazno vprašal in mignil, naj sedem na stol ob koncu njegove mize.

In sem mu povedal.

Debelo me je pogledal, važno pomolčal in se zresnil. Potem mi je razložil:

»Prvič: stari bi morali biti že vsaj sedemnajst let in starši bi vam morali dovoliti,« me je spodnašal, »drugič: to bi bila velika neumnost. Vojaščina, dijaček moj, vas že sama poišče, še prekmalu vas poišče«, je vzdihnil.

Vzdih sem razumel, saj sem vedel, da je bil nekdanj tudi on novomeški dijak in da so ga iz sedmega gimnazijskega razreda za tri leta vzeli v vojake.

»Škoda«, sem vzdihnil tudi jaz. »Kaj mi je zdaj početi?«

»Kaj? Mladi ste, zdravi, močni tudi, s pridnostjo in pametjo še marsikaj lahko dosežete«, se je z žarečimi očmi nagibal k meni in mi iz neumne glave podil nezrele misli. »Slušajte me, prav vam svetujem: do deželnega šolskega sveta se obrnite z lepo prošnjo za sprejem na kateri drugi gimnaziji.«

Poslušal sem ga ves mehak, saj mi je prav iz srca ubiral želje po nadaljnjem šolanju. Oddahnil sem si, bilo mi je, kakor da je kaj težkega padlo z mene.

Res, dal mi je čisto drugo srce, skoraj potolažen sem šel venkaj. Všeč mi je tudi bilo, da se z nobeno besedo ni naravnost dotikal mojih prednosti in lahkomiselnosti.

Popoldne sta me obiskala tista dva, ki sem ju moral 'izdati'.

»Kako si se odločil?« sta vprašala. »Kam pojdeš?«

Po obisku pri orožnikih sem zavrgel tudi vojaščino in si skoval trden sklep, da se ves predelam in obrnem v nove, svetlejše zarje.

»O, v prah so šle Ninive, pogubili so Kartagino, svet pa še stoji!« sem se pred njima napihoval in pulil iz hlač. »Vse da mine, je zapisal škof Slomšek, mene vendar še ne bo konec, čeprav se mi srce drobi in pamet megli od samih skrbi! Drugam se pojdem šolat, pa če bi si moral vsak dan sproti priberačiti, kar bi potreboval za vase in za nase!«

Dijaka sta se spogledala; starejši je dejal:

»Vidiš, prav to sva ti hotela svetovati tudi midva. In nekoliko pomagati ti hočeva. Da boš laže zmogel pot in šolnino, kjer te sprejmó, sva ti namenila nekaj denarja«, je resno rekel, segel v žep in mi pomolil petnajst goldinarjev.

»Za prvo silo, veš,« je drugi skoraj ganjen dodal, »drugo še zbereva med tovariši in ti pošljeva, ko nama pišeš, kje si.«

Denarja, že od nekdanj mi zoprnega in prekletega denarja sem bil pošteno potreben kakor že zdavnaj tudi prav hude palice, saj mi je denarnica bila prazna kakor neumna glava, vendar sem umikal roko, sram me je bilo, da bi si dal plačevati moško tovarštvo.

»Ne nori!« je oni postajal hud. »Če bi zmogla, bi ti dala tisoč in več, pa ti še ne bi povrnila, kar

si nam dobrega storil, ko si na svojo odgovornost vzel — tiste neumnosti.«

Nisem se več branil, saj sem bi res siromak.

2. Slovo.

Še tiste dni sem pospravil svoje stvari. Moral sem iz Novega mesta, tudi lakota in kačjepična gospodinja sta me silili. Za slovo sem s Kapiteljskega hriba, kjer sem med učenimi dijaki večkrat poslušal toliko pametnih in nespametnih razprav, poslednjič gledal po Novem mestu. Iz mestnih vrtov je cvetela pomlad, Trška gora ji je kraljevala, vsa široka in globoka dolina se ji je smehljala v čudoviti lepoti; samo slikovita domačnost Temeniške doline je imela še večji delež moje ljubezni.

Inako se mi je storilo, mislim, da sem se tudi razjokal.

Oglasila se mi je vest in mi očitala, da sem bil vsaj močno nepreviden, če ne tudi neumno lahkomiseln. Ali to poldrugo leto v Novem mestu sem se precéj naučil in si 'razširil obzorje', kakor se je glasila učena rečenica; tudi svet sem začel treznejše gledati.

»Oh, mlad človek mora imeti varuha«, sem se izgovarjal pred samim seboj, ker mi je vest bolj in bolj nagajala. »Brez njega lahko grdo zablodi.«

»Sam napuh te je bil, čeprav si si to tajil«, me je ščipala. »Imenitna se ti je zdela družčina večjih dijakov. Ni te izobraževala, marveč le pohujševala. Varuh bi ti bil materin nauk, pa si ga v družčini pozabil.«

Ves potrj sem se vračal v mesto.

»E, nocoj se odpeljem, da pridem ponoči domov«, sem se odločil; »sosedje bi me sicer, še preden se pomenim z materjo, spraševali, čemu sem prišel sredi šolskega leta.«

Ko sem prišel v mesto, sem se spomnil, da bi se prav za prav moral posloviti tudi s profesorji. Učili so me, kar tako jim ne smem obrniti hrbta, grdo bi bilo.

»Nàk, do Marinka ne pojdem«, sem jih po vrsti prebiral. »Zagoveden je, nagnal bi me.«

Drugi so se mi zdeli pusti, popadljivi sitneži, ki za dijaka niso imeli prijazne besede; le ob profesorju Franu Jeraju se mi je tehtajoča misel ustavila.

»Da, ta je duša, pravična duša«, sem presodil in se po Ljubljanski cesti nameril proti Mestnemu trgu, kjer je profesor Jeraj stanoval.

Ob stanovanjskih vratih potegnem za zvonec. Odpre mi profesor sam, golorok, z odpeto srajco in z zavihanimi rokavi, v vsaki roki je držal železno ročko. Telovadil je.

»O!« reče in me gleda bolj začudeno ko hudo.

Da te! Profesor je profesor, tudi Jeraj, dobri, pravični Jeraj je profesor. Brž hočem zdrdrati, kar sem mu hotel reči za slovo, pa se gospod že nekoliko odmakne in pravi: »Vstopite, no, vstopite!«

V sobi mi veli sesti, sede tudi sam in me pogleda resno kakor v šoli, smehljajo, skoraj smehljajo se le tiste dobre, drobne oči: »No, kaj boste povedali?«

Nekoliko nerodno mi je bilo tako sedeti pred njim. Brž sežem po sapo in moško, kolikor sem mogel in znal, povem, da se odpravljam iz Novega mesta in da sem se prišel poslovit in zahvalit za trud, ki ga je v šoli imel z menoj.

Zdaj se mu tudi obraz zgladi v smehljaj, drobne, menda nekoliko slabovidne oči me gledajo prijazno, le glas mu je še nekoliko profesorski, ko reče:

»O fant nesrečni, kaj pa vam je bilo, da ste počenjali take neumnosti?«

»Sodbe, ki je zapisana na odhodnem spričevalu, gospod profesor, res nisem zaslužil.«

»Saj ste vendar vse priznali, ali ne?«

»Sem, zato, da bi druge obvaroval večje kazni; priznal pa nisem nič takega, česar storil nisem in kar bi opravičevalo tako strašno sodbo.«

In sem mu povedal vse čisto po pravici, le imena nisem izrekel nobenega.

»O, neizkušeni ste, neizkušeni«, je mrmral kakor sam vase. »Če bi bili izdali vse, bi kazen za vse vkup ne bila tako huda kakor je za vas, ki ste otročje prevzeli vso odgovornost.«

»Sram me je bilo izdajstva, več nisem hotel povedati.«

»Dober fant ste,« me je udaril po rami, »ravnali pa niste prav. Zakaj prevzimate tujo krivdo, zakaj rajši ne tajite? No, in kaj bo, fant nesrečni, z vami zdaj?«

Pa sem spet povedal, da si na kateri drugi gimnaziji hočem izprositi prostora v klopi.

»Ali vam je vsega tega bilo res treba?« me je karal in obenem hvalil, ker nisem obupal. »Ne hodite več v družčino, ki vam ni vrstnica, saj vidite, da se vam je zamešal korak. Učite se pridno, pametni bodite, Bog vam daj srečo!« je vstal, me spet udaril po rami in mi moško stresnil roko. »Nate, siromak ste, potrebovali boste«, je že kakor v zadregi dejal in mi ob vratih v roko stisnil dva ali tri goldinarje.

To me je tako ganilo, da še zdaj ne vem, ali sem se mu zahvalil zadosti lepo; spomnil pa sem se tudi vseh drugih profesorjev in sem mu, že ves mehak po njegovih ljubeznivostih, hripavo rekel:

»In še to prosim, gospod profesor, da bi tudi drugim gospodom profesorjem sporočili mojo zahvalo.«

»Že dobro, bom, bom,« mi je še enkrat segel v roko, »srečni, pametni bodite. Kar ste doživeli tu, naj vam bo za nauk, da spet ne zabrodite v neprimerno družčino!«

Kakor bi mi bila največja teža pala z ram, sem zunaj kakor polajšan dihnul. Veroval sem vase prav trdno. Malopridnež vendarle nisem. Kako bi se resni, do pičice natančni profesor Jeraj tako moško, tako lepo menil z menoj? Spominjal sem se vseh lepih in hudih dijaških dni, pa tudi neke modrije, ki sem jo nekoč bral: Kadar se ti godi dobro, zahvali Boga in pametno uživaj; a ko te tarejo nadloge, vedi, da so ti za pokoro, in pričakuj boljše usode.

Z vsem mladim, zdravim in nespridenim srcem sem veroval v boljšo usodo, v lepše zarje...

3. D o m a.

Dom mi je zmerom bil velika svetinja; rad sem imel domače kraje; če jih dolgo nisem videl, se jih ves ganjen skoraj nagledati nisem mogel; rad sem imel starše, sestro in brata, tudi vse vrstnike in sosede; od koder sem kdaj prihajal, sem vselej kar tekkel, da bi že bil brž med njimi. To pot pa sem počasi krevsal in si urejal misli in laži, kako bi pretental in pomiril mater.

Na nebu so si mežikale zvezde in šepetale:

»Poglejte ga no, Naneta nerodnega, kako ti klamá, kakor da se mu nič več ne mudi domov.«

Pod njimi je drsel oblak in jih utrinjal in utišal.

Huda, huda mi je bila tista hoja do doma.

»O Nane, kaj pa je?« se je mati ustrašila, ko mi je odprla in mi že na očeh videla, da nekaj ni prav.

»E, nič,« sem dihnul s pobešenimi očmi, »le po tiste hlače sem prišel, ker mi jih še niste poslali.«

»Kaj bi ne bilo ceneje, če bi bil pisal?« mi ni prav verjela. »Ali ne boš zamudil šole?«

»Ni je, precej dolgo je še ne bo. Zaprli so jo, neka huda bolezen se je pokazala med dijaki.«

»Jezus, nemara si tudi ti že bolan?« se je reva ustrašila. »Saj si ves upal, kar bolezniv si videti, Nane. Oh, kaj bo pa zdaj? Sveta Mamka božja Zaplaška, ti nam pomagaj!«

Sram me je postalo, ker sem z neumno lažjo tako prestrašil mater. Ne vem, kaj bi bil dal za pametno misel, kako mi je še postavljati besede, da bi povedal vse po pravici in matere spet preveč ne vznemiril.

»Ali take misli ni bilo od nikoder. Srce mi je v strahu in sramu bilo kar glasno; vstotič sem se pokesal vseh novomeških porednosti; čutil sem, da se mi kalijo oči in da me v grlu tišči. Bušil sem iz hiše v mrak noči in za vogalom zaihtel.

Pa ti je že mati stala ob meni. »Za pet ran božjih, Nane, kaj ti je, kaj ti je?« me je obse tiščala in se jokala.

To me je privilo in upognilo.

»Mama, saj sem zdrav, še preveč sem zdrav,« sem spet zvitorepil, »le šolo si preberem, v Ljubljani se bom posihmal šolal.«

Ljubljano je zmerom rada imela, Ljubljana se ji je zdela preimenitno mesto.

»Jehata, kaj res?« je nedolžno verjela. »Ti, to je pa dobro. Kdaj pa že moraš biti tam?«

»Na jésen, medtem pa se bom doma učil.«

»I, ti, kako pa je to?« me je spustila in nekoliko odstopila. »Čemu pa so šole, če se vsak lahko uči sam? Tako ti menda tudi v Ljubljano ne bo treba hoditi, kar tu se uči, dokler nove maše ne zapoješ v šentviški cerkvi.«

Premolknila je, iz teme so me držale njene mile oči. Molčal sem tudi jaz in glavo pobešal.

»Nane, nekaj mi prikrivaš?« se mi je spet približala in me prijela za komolec. »Po pravici povej, kaj je! Komu bi, če meni ne?«

Zdaj se nisem mogel več izmikati. Počasi, kakor po kapljicah sem ji strup strašne resnice previdno kapal na preplašeno srce in se delal, kar se je dalo, lepega in nedolžnega, skoraj svetega.

Kakor bi jo bil podrl, se je reva zrušila na klop ob hišni steni in bridko zaihtela v obe roké. Tisto je bilo tako hudo, da ni peresa, ki bi znalo kaj takega popisati. Kako bi znal jaz, ki me še zdaj zaskeli na dnu srca, kadar se spomnim bolečine, ki sem z njo vprvič strašno udaril ubogo materino srce? In ne vem, ali sem se z vsem hudim, kar mi je posihmal bilo v obilen delež, že spokoril zadosti, da bi mi Bog kdaj mogel ta greh odpustiti.

Z materjo nisva vso tisto noč nič spala. Menila sva se, kaj bi ukrenila, da bi sramoto vsaj svetu prikrila.

(V drugo naprej.)

Janez Šubic: Lastni portret.

JANEZ IN JURIJ ŠUBIC

K. Dobida

Medtem ko ima med Slovenci domača slovstvena zgodovina že skoraj svojo tradicijo, tako da niso le velikani med našimi mojstri besede slehernemu, ki mu je za slovensko kulturno rast, znani, pa zelo malo vemo o svoji upodabljaljoči umetnosti prejšnjih dob. Ne velja to le za umetnike davnih stoletij, ki jim premnogim do zadnjega še imena nismo vedeli, ista usoda je doletela umetnostne tvorce tudi iz let, ki so komaj minula. Zato je naše razmerje do oblikujočih umetnikov minulosti tako malo trdno, tako nedognano. Širokim krogom razumnštva so starejša dela slovenske upodabljaljoče umetnosti prav malo znana, ko imajo celó redki ljubitelji le površne in nejasne pojme o našem umetniškem ustvarjanju. O pravilnem vrednotenju del naših prednikov more biti komaj govora.

Zato so pri nas tako zelo potrebne zgodovinske razstave, na katerih nam zbrana dela pokažejo plovdove dobe. Do zadnjega nismo imeli smotrno urejenih javnih umetnostnih zbirk, edinole po cerkvah so bile ljudstvu dostopne redke domače umetnine. Pa le malo-kdo je spoznal tudi ta dela, njihove tvorce še manj. Ko se je konec velike vojne ustanovila Narodna galerija, je začela odkrivati čisto nov svet, orati je pričela ledino. Leta 1922 je priredila svojo prvo veliko zgodovinsko razstavo slovenskega slikarstva. Ta prireditelj je postala dejanje neprecenljivega pomena, saj je nudila prvič v zgodovini splošen pregled našega umetnostnega bogastva, prinesla neštivilna odkritja vrednot, ki so bile že pozabljene in nepoznane. Tej prvi razstavi je sledila znamenita retrospektivna razstava portretov, za njo razstava slovenskih impresionistov, nato kolektivna razstava Ivana Groharja in zdaj razstava del bratov Šubicev.

Prvič je bilo zbrano vse — ali vsaj vse poglobitno delo obeh mojstrov, ki sta uživala že v življenju splošno hvalo, ki tudi po smrti ni zatemnela. Njuna dela, raztresena po Sloveniji in zunaj nje, so bila v celoti znana le redkim poznavalcem in strokovnjakom. Zato je ta razstava, ki jo je odprla Narodna galerija novembra meseca, tako velik dogodek.

Zbrali so iz cerkva in iz zasebne posesti vse, kar je bilo mogoče doseči, tako da je predstavljala zbirka kar najbolj popolno podobo celotnega dela obeh bratov. Mnogo je sicer še del Janeza in Jurija Šubice, ki jih ni bilo na razstavi. To so obsežne stenske slike in dekorativna dela, izvršena za razna javna poslopja v tujini in deloma tudi doma, prav tako tudi mnoga dela, ki so Bog ve kje v zasebnih rokah izven slovenskih mej. Ker se je pokazalo, da je Jakopičev paviljon dokaj premajhen, da bi spravili vanj vsaj poglobitve slike, so pritegnili za razstavo še veliko dvorano v Narodnem domu in eno stransko sobo. V teh dveh so obesili na ogled cerkvena dela, v paviljonu pa posvetna. Katalog razstave šteje dve sto petdeset številki, posamezne izmed njih združujejo po več manjših del. Zbrana so bila velika dokončna dela, kompozicije razsežnih ploskev poleg majhnih del, pravih draguljev za oko dojemljivega gledalca. Poleg dovršenih slik je razstava nudila razumnemu gledalcu pregledno urejene neštivilne risbe, načrte, osnutke, različne poskuse in vse najrazličnejše stopnje, ki leže med prvo zamisljivo in dovršitvijo dela. Prav iz teh drobnih risb in skic je bilo tako nazorno vidno, kako resno sta pojmovala oba mojstra svoj poklic, kako pošteno in vestno sta gradila in snovala, koliko oblikovnega znanja, dela in truda — pa tudi prirojene darovitosti je v njunih slikah. Ne le za umetnika ali za strokovnjaka, prav za vsakega obiskovalca je bila zato razstava izredno poučna, ker mu je jasno ponazorila, kako nastajajo umetnine in koliko truda polnega učenja, opazovanja prirode, tehnične spretnosti, vztrajnosti in napora je treba za navidezno lahkotnost in zračnost dokončanega umotvora.

O življenju bratov Šubicev je pisala Mladika v lanski septembrski številki, kjer so objavljene tudi tri njune slike. Nekaj del obeh bratov in obširen življenjepis je pa že v letniku 1926 objavil msgr. Viktor Steska. Zaradi boljšega umevanja njunih del ponovimo vsaj nekaj podatkov iz njunega življenja.

Janez Šubic se je rodil leta 1850 kot sin slikarja in podobarja iz stare rodovine svobodnih kmetov Šubicev v Poljanah nad Škofjo Loko. V njihovem rodu se je upodabljaljoča umetnost tako rekoč podedovala od očeta na sina. Kot svobodnjaki so Šubici že zgodaj imeli pravico, izbirati si poklic po svoji volji, ko so drugi kmetje na slovenskih tleh še tlačanili. To družinsko izročilo, ki veže oba brata z njunimi predniki, je doseglo v obeh bratih vrhunec. Tako ni čudno, da je Janez že s petnajstimi leti prišel za učenca v delavnico slovitega freskanta Janeza Wolfa, kjer si je pridobil po pouku v domači hiši prvo teoretsko in praktično podlago svojemu kasnejšemu razvoju. Dobrih dvajset let star je šel v Benetke, kjer si je prihodnje leto na akademiji pridobil že prvo darilo z risbo Rafaelova smrt. Od leta 1874 do 1877 je živel v Rimu, kjer je študiral pokrajino, stare umetniške spomenike, kopiral klasična slikarska dela renesančnih mojstrov in se učil ob njih. Komaj šest in dvajset let star je v Rimu naslikal podobo »Sveti Martin ozdravlja bolnico«, eno svojih največjih del, eno izmed redkih, res svetskih slik slovenske umetnosti. Iz Rima se je preselil na Dunaj in ostal tam sedem let do leta 1884. Tam je delal v delavnici H. Makarta, nato nekaj časa v Pragi v novem gledališču, nato izvršil spet vrsto velikih cerkvenih del. Leta 1884 je odšel v Kaiserslautern (Bayr. Pfalz), kjer je dobil službo učitelja dekorativnih umetnosti na muzeju za umetno obrt. Tam je leta 1889, komaj 38 let star, umrl. Prav tam so ga tudi pokopali.

Jurij Šubic se je rodil leta 1855. Po prvih naukih pri očetu Štefanu je bil tudi on nekaj časa Wolfov učenec. Vpliv tega prvega učitelja nanj je bil trajen, neizbrisen. Toda že leta 1873 je odšel na dunajsko akademijo, kjer je bil sprejet najprej kot gost, nato kot redni dijak. Leta 1875 je dobil tam prvo darilo za risbo »Hoja na plavž« (po Schillerjevi baladi), ki je bila objavljena v Mladiki leta 1926. Kot vojak je moral ob okupaciji tudi v Bosno. Z Dunaja je odšel v Atene, kjer je poslikal palačo znanega raziskovalca Troje Schliemannna. Iz Aten je leta 1880 odpotoval naravnost v Pariz, kjer je ostal deset let. Slikal je mnogo za tuje mojstre, zlasti za Čeha Brožika, nekdanj slovečega tvorca velikih zgodovinskih kompozicij, in za ogrskega nabožnega slikarja Munkacsyja. V Parizu so nastale Jurijeve najboljše slike, zlasti pokrajinske in žanrske kompozicije. Vmes se je vračal večkrat domov, kjer je naslikal več portretov, dokončal pa tudi mnoga cerkvena naročila. Leta 1890 je odšel na grad Raschwitz pri Lipskem, da izvrši razna dekorativna dela. Tam ga je komaj petintridesetletnega zadela kap.

Tudi on je še mlad dobil grob v tujini.

Razstava njunih del je odkrila ves njun postanek in razvoj. Ponazorila je odvisnost obeh od učiteljev, pokazala, kako sta sledila vzorom in se jih rešila. Janez je ostal romantik vse svoje življenje, ki mu je bila vzor renesančna umetnost, kakor jo je študiral in spoznal že pri Wolfu in kasneje neposredno v Benetkah, pa tudi hkrati z antiko doživljal v Rimu. Jurij je bil bolj naturalist, nežno čuteč, bliže prirodi, bolj neposredno opazujoč umetnik. Zavestno je iskal in našel zgled v Parizu, v čisti francoski slikarski bar-

vitosti, ki je prav tista leta iskala novih potov. Stiki obeh z velikimi možmi dobe niso ostali brez vidnih posledic za oba brata. Saj sta prijateljsko občevala z odličnimi možmi svojega časa, s Feuerbachom, Markartom, Griepenkerlom, Hynaisom in drugimi. In vendar je vse njuno delo tako trdno povezano z domačo zemljo, kateri sta ostala — živeča med tujci — zvesta do zadnjega.

Mlada sta umrla in vendar odšla kot zrela umetnika. Čeprav si moremo z veliko verjetnostjo misliti, da bi se bila še spopolnila in dosegla še višjo dognanost, se vendar zdi njuna umetniška tvorba že popolnoma dokončana. Nenavadno prema doslednost je v razvojni črti njenega dela. Nič skokov, nič presenečenj. Ni čuda, saj sta oba, sledeč vzorom družinskega izročila, izšla iz iste solidne delavnice mojstra Wolfa, ki je zavestno hotel nadaljevati veliko izročilo domačih baročnih slikarjev. Do Šubicev v slovenskem slikarstvu ni bilo podobnih velikanov. Presegata ne le svoje sodobnike, tudi velike baročne prednike, pa še danes je v slovenskem slikarstvu malo umetnikov tolikšne stvariteljske sile, tolikega talenta, tolikšne tehnične dognanosti in vsestranske plodovitosti. V svojem času sta bila za Slovenijo res vrhunca slikarske umetnosti, z mnogimi deli sta pa dosegla v svojem času svetsko višino.

Kakor meteorja sta zablestela na našem umetniškem nebu. Jasno sta zažarela in se utrnila. Mlada sta odšla, zapustila sta nam pa zaklad lepote, ki ju bo preživela še mnoga stoletja. Da smo spoznali to njuno bogato dediščino, je bila potrebna ta razstava. Pokazala je pa še nekaj drugega: da je med našo umetnostjo minulih let in današnjo notranja duhovna vez, ki sicer ni vidna na prvi pogled, jo pa začutiš in zaslužiš, kako trdno veže nekdanje mojstre z današnjimi. Saj so pokazala ta dela, kako sta Šubica izšla iz slovenskega baroka in kako je Jurij prišel že skoraj do impresionizma, ki mu že podaja roko. V dolgi verigi slovenske upodabljaajoče umetnosti ostaneta Janez in Jurij Šubic dva mogočna, zlato blesteča se člena.

HLADILNE NAPRAVE

Bojan Devetak

Hrana je najvažnejši pogoj za vzdrževanje človeškega telesa. Statistike nam kažejo, da porabijo ljudje za nabavo živil skoraj 40 % svojih dohodkov. Lahko torej trdimo, da vsote, izdane za prehrano, daleč presegajo izdatke za nabavo kateregakoli drugega predmeta.

Da hrana telesu zares koristi, je potrebno, da ostanejo živila nepokvarjena. Tu nastanejo težave. Pozimi še nekako gre. Toda kako naj ohranimo živila poleti? Kruh in mleko se skisata, maslo postane žaltavo, meso se usmradi, sadje gnije itd. Koliko skrbi in težav prizadeva to našim gospodinjam, vedo najbolje same.

V majhnih gospodarstvih pač ne preostane drugega, kakor da sproti kupujemo majhne količine živil. Seveda ta način vprašanja samega še ne reši, temveč se skrb za pokvarjena jedila le preloži na druga ramena. Tedaj je dolžnost trgovca in mesarja, da se pobrigata za to, da hrana ne razpada.

Še bolj pereče postane to vprašanje za obrate, kakor so menze, kuhinje, gostilne in hoteli. Tu morajo biti gostom ob vsakem času na razpologo pripravljena taka jedila, ki se še mnogo hitreje pokvarijo kakor doma, in razen tega nikoli ni mogoče vnaprej določiti količine, ki jo bodo gostje použili.

Vprašanje konserviranja je prav tako važno pri prevozu živil bodisi po morju bodisi po železnici. Severne dežele se zalagajo z mesom, sadjem, sočivjem in najrazličnejšimi drugimi pridelki južnih krajev. Kakšno dolgo pot preromajo banane in pomaranče, preden pridejo k nam na trg, prav tako polenovke in slaniki od severa! Povsod se nam torej samo od sebe vsiljuje vprašanje, kako ohraniti živila sveža.

Znanost je odkrila, da se živila kvarijo, razkrajajo zaradi delovanja majhnih bitij, ki jim pravimo mikroorganizmi (glive, plesni, bacili). Mikroorganizmi potrebujejo za ugodno uspevanje določeno temperaturo. Poleti, ko je temperatura višja, živila dosti hitreje razpadajo kakor pozimi. Nizka, pa tudi zelo visoka temperatura ovirata delovanje mikroorganizmov. Če bi hoteli za živila kvarni pliv mikroorganizmov preprečiti, bi morali temperaturo tako zvišati, da bi že temperatura sama povzročila spremembo hrane. Meso bi se peklo ali kuhalo, mleko bi moralo vreti. Zato je človek poiskal rajši drugo pot: konserviranje živil ob mrazu.

Da je mogoče z nizko temperaturo ohranjati živilom prvotno svežost, je človeštvu že dolgo znano. Že stoletja uporabljajo za to led, ki ga nudi narava v zimskem času na rekah, jezerih in ribnikih. Seveda nastanejo nove težave. V zimi bi se morali oskrbeti z zalogo ledu, ki bi nam trajala do naslednje zime. Spravljanje ledu pa zahteva veliko prostora. Kako naj tudi vemo vnaprej, koliko ledu bomo porabili? Po rekah in potokih zamrzne z vodo tudi vsa mogoča nesnaga, gnijoči ostanki, poginule živali in odpadki iz kanalov. Zato so oblasti v mnogih krajih uporabo naravnega ledu za ohranjanje živil prepovedale. Narava sama je tudi preveč nezanesljiv dobavitelj ledu. Tako je umetni led izpodrinil naravnega iz ribnikov in rek. Pa tudi hlajenje z umetnim ledom za majhna gospodarstva ni preveč pripravno, ker zahteva vedno pažnjo, odstranjevanje nastale vode, čiščenje in vsak dan novo preskrbo z ledom.

Na podlagi strojev za izdelavo umetnega ledu in naprav, ki so jih uporabljale pivovarne, velike klavnice in skladišča za živila v velikih prekomorskih pristaniščih, se je posrečilo izdelati hladilne avtomate, namenjene v prvi vrsti gospodinjstvom in majhnim obratom, gostilničarjem, sladoledarjem itd.

Prvi hladilni stroji v obliki majhnih omaric so se pojavili v Ameriki. Vpeljala jih je tvrdka Frigidaire ob koncu svetovne vojske. Od takrat pa do danes so se stroji te vrste v Ameriki že v deset tisočih razširili med ljudi. Danes ima ista tvrdka podružnice tudi v Evropi, razen njenih tovarn imamo tudi evropske, na primer Linde in Bosch, ki so začele izdelovati podobne hladilne naprave.

Dolga je pot od velike hladilnice do majhne hladilne omarice v kuhinji. Saj so morali graditelji ustreči tolikim zahtevam razvajene gospodinje. Naprave morajo delovati popolnoma avtomatično, brezhibno, oddajati enakomeren hlad itd., prav tako važno pa je,

Hladilna omarica - (Bosch)

da jedi lahko udobno zložiš v omarico, da porabiš malo energije, da ima naprava lepo obliko in je poceni.

Da stroji opravljajo najrazličnejša dela, je današnjemu človeku razumljivo. Bolj čudno je videti na prvi pogled, kako je mogoče s stroji proizvajati mraz. Načinov za to je več. V naslednjem se bomo omejili samo na opis dveh, ki sta najbolj razširjena in se v praksi največ uporabljata. Pri prvem načinu uporabljamo za proizvajanje mraza talilno, pri drugem pa hlapno toploto plinov.

Najprej moramo popisati, kaj je talilna in kaj hlapna toplota. Za raztopitev kake snovi v tekočini je treba toplote (mislite na led, ki se topi v vodi). Snov, ki se raztaplja, odvzame seveda za raztopitev potrebno toploto najbližji okolici, to je tekočini: temperatura tekočine pada. Z mešanjem pospešujemo raztapljanje, torej tudi hlajenje tekočine. V teh primerih govorimo o talilni toploti, to je tisti, ki je potrebna za taljenje.

Poskusi so pokazali, da je mogoče doseči pri nekaterih zmesih, bolj raztopinah posebno nizko temperaturo. Take zmesi imenujemo mrazotvorne. Najbolj navadna mrazotvorna zmes je zmes 100 delov vode in 35 delov kuhinjske soli. Pri mešanju nam da ta zmes okoli -21°C . Zmes enega dela 70% dušične kisline in dveh delov snega pa daje celo -56°C .

Mrazotvorne zmesi so drage. V praksi uporabljajo le najcenejšo, to je zmes ledu in soli, in to v labora-

torijih, kuhinjah in slaščičarnah. Pri poskusih z mrazotvornimi raztopinami pa spoznamo še eno dragoceno lastnost raztopin: strdišče tekočine, to je temperatura, ki je potrebna, da tekočina zmrzne. Tako zmrzne voda, v kateri je raztopljena kuhinjska sol, šele pri -21°C . Zaradi tega se solna raztopina često uporablja za prenašanje mraza prav tako, kakor se za dovajanje toplote pri centralni kurjavi uporablja para ali vroča voda.

Pripravljanje mraza z mrazotvornimi zmesmi so danes v praksi že skoraj povsod izpodrinili hladilni stroji, ki so vsekakor bolj udobni in dajejo mraz — bolj poceni.

Hladilni stroji izrabljajo za dosego nizkih temperatur hlapno toploto. Najprej si moramo razjasniti, kaj je hlapna toplota. Kadar pride poleti človek pri kopanju iz vode, čuti, da ga zebe. Občutek hladu ostane toliko časa, dokler je telo mokro. Ko se telo posuši, tudi občutek mraza izgine. Po navadi ljudje mislijo, da je človeku hladno samo zato, ker je voda mrzla. Toda kako bi si v tem primeru razložili povečanje, da nas začne še bolj mraziti, če se z mokrim telesom izpostavimo vetru? Saj nam termometer v obeh primerih kaže isto temperaturo. Tu lahko spoznamo hlapno toploto. Voda potrebuje za izhlapevanje ali spreminjanje iz tekočega stanja v plinasto, to je v paro, toploto, ki jo odvzema mokremu telesu. Veter pospešuje izhlapevanje, zaradi tega se pri vetru tudi občutek mraza poveča.

Sedaj ostane še vprašanje, kako moremo govoriti o hlapni toploti pri plinih. To nam bo takoj jasno, če pomislimo, da je mogoče pline utekočiti, če jih ohladimo. Plin imamo torej lahko za tekočino prav tako, kakor je voda tekočina. V tekočino spremenjeni plin prav tako izhlapeva (izpariva) in vre kakor voda, le temperatura, pri kateri je meja med tekočino in plinastim stanjem (vrelišče), je mnogo nižja. Ta temperatura seveda ni pri vseh plinih enaka; amonijak vre pri -20°C , žveplov dvokis (SO_2) pri -10°C .

Utekočitve plina pa ne dosežemo samo z nizko temperaturo, tudi s primernim zvečanjem pritiska se plin utekoči.

Utekočitev plina je torej odvisna od temperature in od pritiska. Čim višji je pritisk, tem prej se plin spremeni v tekočino. Žveplov dioksid prehaja pod navadnim pritiskom (ene atmosfere) v tekočino pri -20°C . Če pa pritisk zvečamo na približno tri atmosfere, se bo utekočil že pri navadni sobni temperaturi, to je nad 20°C . Pri vodi je isto. Kadar kuhamo vodo v odkritem loncu, nam zavre pri 100°C . Pritisk, pod katerim je voda v tem primeru, je ena atmosfera. V kotlu lokomotive pa vre voda pod dokaj višjo temperaturo.

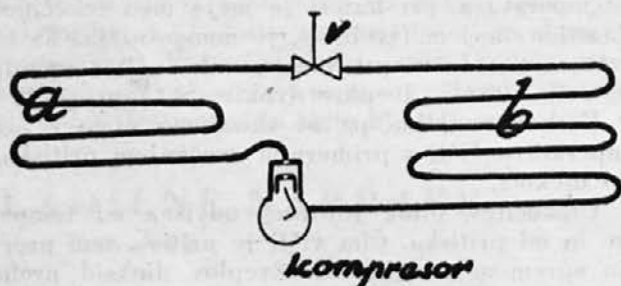
Kadar plin stiskamo, se segreje. Plin oddaja toploto. To ve vsak že iz prakse. Kdor je polnil zračnico kolesa, je opazil, da se je črpalka v dolnjem delu, to je tam, kjer stiska zrak, precej segrela. To je bila toplota, ki jo je oddal zrak, ki smo ga stisnili. Kadar se plin razteza, se godi obratno: toploto potrebuje zase. Saj je pri vodi isto. Če hočemo, da se voda spremeni v plinasto stanje, ji moramo dovajati toploto. Lonce postavimo nad ogenj in voda zavre. Pustimo vodo nad ognjem — voda bo vrela dalje in se bo spreminjala v paro, količina vode v loncu pa se bo manjšala. Za

spreminjanje vode v paro se porabi toplota. To toploto imenujemo hlapno toploto. Ravno nasprotno pa se dogaja, ko se para spreminja zopet v vodo. Para se shladi, svojo toploto oddaja.

Vidimo, da imamo pline lahko za tekočine, ki vrejo pri zelo nizkih temperaturah. Vidimo tudi, da je temperatura, pri kateri se plin utekoči, boljše vre, odvisna tudi od pritiska; plin toploto oddaja, kadar se spreminja v tekočino, in toploto rabi zase, kadar vre. Vse te lastnosti plinov izrabljajo pri hladilnih strojih.

Sedaj, ko imamo glavne elemente zbrane, si lahko predočimo delovanje mrzotvornega stroja. Njegovi glavni deli so: kompresor, dva sistema cevi (na sliki a in b) in ventil (v). Notranjost cevi je napolnjena s hladilnim sredstvom, na primer z žveplovim dvokisom (SO_2). Kompresor sesa hladilno sredstvo iz cevi b in ga tlačí v cevi a. Tlak v ceveh a znaša tri in pol atmosfere. Ta tlak zadošča, da se žveplov dioksid pri navadni temperaturi utekoči. Glava kompresorja in tudi cevi a se zaradi tlačjenja grejejo. Zato hladimo cilinder in cevi pri manjših napravah z zrakom, pri večjih s hladilno vodo.

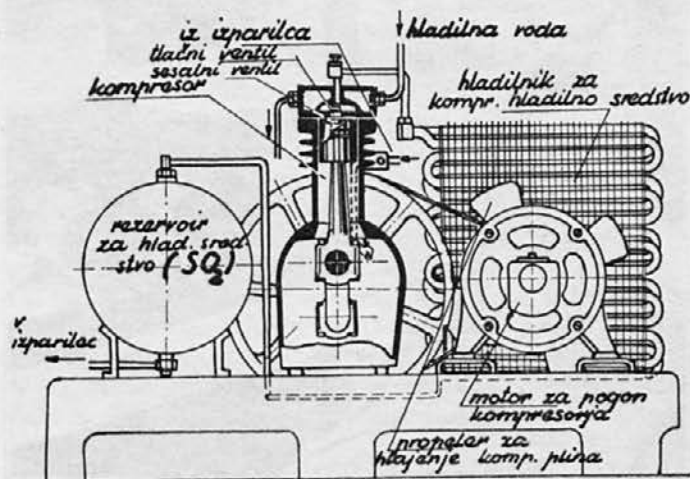
Iz sistema a pride hladilno sredstvo v izparilec b, ki predstavlja prav tako sistem cevi. Ventil v zapira prehod med obema sistemoma tako, da more le majhna količina tekočega plina v izparilec. Če pomislimo, da črpa kompresor iz izparilca hladilno sredstvo in ga tlačí v cevi a, si lahko predstavljamo, da vlada v izparilecu dosti manjši pritisk kakor v ceveh a. Zaradi tega začne tekoči plin v izparilcu vreti. Pri tem pa porablja za spreminjanje v plinasto stanje toploto, ki jo mora odvzeti okolici: cevi izparilca hladijo prostor, v katerem so. Iz tekočine pa nastaja v izparilcu plin, ki ga temperatura tlačí zopet v cevi a.

Hladilno sredstvo ne pride, kakor vidimo iz opisa samega, v stik z zunanostjo. Hlajenje uravnavamo s tem, da obračamo ventil v. Čim bolj odpremo ventil, tem večji je dodatek tekočega plina v izparilec, tem večji je hlad, ki nastaja. Hladilni stroj mora biti zunaj hladilne celice, v celici sami je samo izparilec, ker le ta prav za prav povzroča potrebni hlad.

Če hočemo doseči enakomeren hlad, ni dovolj, da si nabavimo napravo za hlajenje, temveč tudi prostor moramo zavarovati tako, da nam toplota od zunaj ne kvari učinka hladilne naprave. Zato so hladilne naprave na notranji strani skrbno izolirane s posebno plutovino. Vrata morajo biti neprodušno zaprta, da se onemogoči vsak preprih, ki bi imel za posledico zmanjšanje učinka, ki ga ima naprava. Tudi stroj sam mora biti sorazmeren z velikostjo prostora, ki ga nameravamo hladiti. Vse to pa nam more izdelati le strokovnjak, ki ima za seboj obilne skušnje.

Industrija hladilnih naprav je, lahko rečemo, ena izmed najmlajših panog tehnike. Kakšne neslutene možnosti razvoja se ji odpirajo že na začetku, kaže dejstvo, da imajo na primer v Nemčiji nekateri motorni vlaki poleg naprav za segrevanje voza vgrajene tudi hladilnike, ki v vročih poletnih mesecih prostore hladijo. V Ameriki gradijo danes že naprave za hlajenje velikih prostorov, kjer bivajo ljudje, kakor so kinomatografske dvorane, pisarne, sobe v bolnicah, plesne dvorane itd. Tako tehnika človeštvu lajša bridko vsakdanjost.

Hladilna naprava.

V ŠOTORU NA SEVERNEM LEDENEM MORJU

Pavel Kunaver

Letos se je prvič posrečilo, da so letalci pristali na severnem polu. Bili so to Rusi pod vodstvom profesorja Šmida, izkušenega raziskovalca polarnih dežel. Leteč nad ledenim površjem Severnega Lednega morja so na tečaju poiskali dokaj ravno ledeno ploščo in se spustili nanjo. Bilo je dne 21. maja 1937. Trinajst mož in en pes, Veseli po imenu. Kmalu nato je priletelo še 31 tovarišev na pomoč in postavili so v ledeni puščavi precejšnje taborišče. Ko pa je bilo vse dovršeno in pripravljeno, je večina raziskovalcev dne 6. junija zopet odletela nazaj na evropsko celino, v samotni Severnega Lednega morja pa so pustili štiri moške: Ivana Papanina, vremenoslovca, Evgena Fedorova, astronoma, Petra Širšova, naravoslovca, in Ernesta Krenkla, ki upravlja močno radijsko oddajno in sprejemno službo. Pustili so jim nad devet tisoč kilogramov hrane, ki naj bi zadostovala do časa, ko jih bodo prišli prihodnje poletje iskat, če jih bodo namreč sploh našli, zakaj usoda teh raziskovalcev je precej negotova.

Šotor teh štirih Rusov stoji namreč na ledeni plošči, ki je sedaj seveda še trdno sklenjena z neizmernimi množinami ledu, ki pokrivajo Severno Ledeno morje. Šotor je izvrsten. Kar je domovina mogla, jim je dala. Ogrodje šotora je namreč iz lahkega, a izredno trdega duralumina, a prevlečen je s trojno debelo in močno prevlakom, od katerih notranja je iz kožuhovine. Tla šotora so iz tankih, a močnih in po-

sebej pripravljenih desk, ki jih zopet pokriva kožuhovina. Vhod je tako majhen, da morajo po vseh štirih lesti vanj. Opreme v šotoru ni nobene. Sede kar po turško in spe v spalnih vrečah, ki so seveda iz najtoplejše kožuhovine. Obleka je le iz najboljše volne ter iz kožuhov volkov in severnih jelenov. Pač pa je dovršen del njihovega šotora, ki meri deset kvadratnih metrov, napolnjen z mnogoterimi vremenslovnimi pripravami, brezžičnimi brzjavami in drugimi znanstvenimi predmeti. Hrana je v zabojih in nako-pičena pred šotorom. Tudi mnogo važnih priprav za magnetizem in drugo je zunaj šotora v hišicah iz snega, ki so zelo močne; polili so jih namreč z vodo, da so zmrznile.

Toda plošča s šotorom ni ostala na istem kraju. Vsa ledena površina Severnega Ledenege morja se neprestano premika. Kakor je dognal že slavni Nansen, jo vetrovi in morski toki nosijo od Azije proti Grönlandiji. S svojo ploščo potujejo tudi ti naši raziskovalci neznani usodi nasproti. Plošča, na kateri žive, ni ravno debela in z morjem pod seboj so stalno v zvezi. Merijo njegovo globino in v prvih dneh svojega bivanja na tečaju so našli pod seboj globino — 4900 metrov! Sedaj, ko so se pomaknili že daleč proti Grönlandiji, je morje le še 3700 metrov globoko. Toda ne merijo samo globine morja, ampak preiskujejo tudi njegovo premikanje, zakaj v raznih globinah so različni toki, morje je zato različno močno slano in toki prinašajo s seboj tudi drobno živalstvo, s pomočjo katerega širšov, poznavalec številnega morskega živalstva, lahko dožene, od kod je prišla ta ali ona plast morja. V globini 250 do 600 metrov so našli dokaj topel morski tok. Našli so v določenih plasteh tudi živalce, ki so doma le v južnem Atlantskem oceanu in jih je torej le morski tok zanesel od tam daleč gor do severnega tečaja.

Posebno važna in najpomembnejša pa so vremenska opazovanja. Štirikrat na dan zapisujejo vremenske pojave, ki jih brezžično javljajo domovini in svetu. Znanstveniki so postali mnenja, da nastaja naše vreme, posebno na zapadu Evrope in na Atlantskem oceanu, nad Severnim Lednim morjem. Zato angleško poveljstvo za zrakoplovstvo že danes uporablja te podatke, ko daje navodila svojim zrakoplovcem.

Toda rekli smo, da štirikrat na dan zapisujejo vremenske podatke, a za »dan« in »noč« vedo prav za prav le po izredno natančnih urah, ki jih imajo s seboj. Ko so bili še daleč od severnega tečaja, jih je dne 21. oktobra zastrla tema in minili bodo meseci, preden bodo zopet zagledali svetlo sonce. Silni viharji, sneženi meteži in mraz, ki je nam komaj pojmljiv, jih bodo do tedaj obdajali. Poročajo vedno prav veseli, da so zdravi in da jim dá znanstveno delo toliko opravka, da čas, odmerjen za počitek, dobro prespe. Tu in tam jih moti grom ledu, ki se mestoma kopiči in lomi. A tudi polarna noč ni vedno popolnoma temna in ni vedno viharna. Dosti je jasnih dni, ko samotnim znanstvenikom svetijo zvezde in mesec razsvetljuje ledeno pokrajino. Domovina prav natančno ve, kje so kak dan. Rojaki jih zvesto zasledujejo na zemljevidu; posebno še oddelek, ki bo imel v poletju 1938 dolžnost, da jih poišče in odnese nazaj na varno celino.

Medtem ko so bili nekdanji polarni raziskovalci za dolgo časa popolnoma odtrgani od domovine in

živečih ljudi sploh, se tem štirim Rusom v tem pogledu razmeroma dobro godi. Že ameriški raziskovalec Beard je na južnem tečajnem ozemlju uporabljal radio, da je bil z domovino v stalni zvezi. Že tam doli so v noči južne polarne zime možje lahko poslušali novice in koncerte iz daljne Severne Amerike. A vse laže je naši četvorici. Njej napravljajo v domovini večasih posebne radijske koncerte in enemu izmed raziskovalcev je njegov sinček po radiu sporočil, da je dobil bratca.

Težave imajo le s kuho. Sneženi viharji jim zakopavajo zaboje s hrano. Dolgo traja tudi, preden raztope sneg in dobé potrebno vodo, dasi imajo za to odlične kuhalnike. Kar so imeli svežega mesa, se jim je pokvarilo. Sedaj jedo, kar jim je posebej pripravil moskovski prehranjevalni zavod. Seveda je ta hrana skrbno izbrana, kajti že majhne napake bi utegnile biti usodne za samotne možje, ki so tako daleč od vsake pomoči.

Ko pa se bo vrnilo sonce in bodo prišli pomladni in poletni meseci, se bo začela nevarna tekma. Že poleti 1937, ko so bili še blizu severnega tečaja, so imeli mnogo opravka z vodo. Led se je tajal in po ledenih ploščah so tekle cele reke sladke vode. Mnogokrat so morali reševati šotor in zaboje s hrano iz vode. Na nekaterih krajih je stala voda na ledu do dveh metrov visoko. Sedaj pa, ko gredo proti jugu, se bo nevarnost s poletjem povrnila. Vprašanje je, kdo bo hitrejši, morski tok, ki nese ploščo, ali letala, ki bodo iskala in — upajmo, našla junake. Če bi jih tok prinesel prezgodaj na rob Severnega Ledenege morja, bi se moglo zgoditi, da bi s svojo ploščo splavali po morju. Če bi plošča postala potem premajhna za pristajanje letal, bodo morale pomagati ladje. Na srečo ima Rusija mogočne ledolomilce, ki si lahko upajo tudi med ledene plošče in so tudi največ pomagali pri rešitvi Nobileve ponesrečene odprave na severni tečaj.

Junških mož se spominjamo v trdi zimi ob topli peči z upom, da bodo prihodnjo zimo že na varnem pod domačim krovom.

LEEUEWENHOEK, PRVI LOVEC MIKROBOV

Paul de Kruif

Po angleškem priredila Marija Tratnikova

1.

Pred dve sto petdesetimi leti je nek skromni človek, imenovan Leeuwenhoek (izg. Lévenhuk), prvič pogledal v nov, skrivnosten svet, naseljen s tisoč različnimi stvori, krvoločnimi in smrtonosnimi, prijaznimi in koristnimi, a tudi takimi, ki so bili za človeštvo večjega pomena kakor kaka dežela ali kak otok.

Leeuwenhoek je zdaj skoraj tako neznan, kakor so bile neznane njegove živalce in rastlinice ob času, ko jih je odkril.

Dandanes je ugledno, biti znanstvenik. Tisti, ki živé z imenom znanstvenika, so važen člen človeške družbe, imajo že v vsakem mestu laboratorije, o njihovih delih poročajo časopisi na prvih straneh, večkrat še prej, preden so dodelana. Skoraj vsak vseučiliški študent se lahko izobrazí za prirodoslovca in postane

polagoma všečen profesor znanosti z redno plačo na udobni stolici. Prestavite pa se v Leeuwenhoekove čase! Ljudje so se tedaj komaj začeli otresati praznoverja, sramovati svoje nevednosti. Komaj takrat je na majavih nogah shodila znanost, ki pomeni iskanje resnice s skrbnim opazovanjem in stvarnim premišljanjem.

Anton Leeuwenhoek se je rodil leta 1652 med mlino na veter, med nizkimi hišami in globokimi kanali v Delftu na Holandskem. Njegova družina je bila meščanskega porekla in močno spoštovana, zakaj njeni člani so bili pletarji in pivovarji; ti ljudje pa so na Holandskem zelo v čišlih. Leeuwenhoekov oče je zgodaj umrl; mati ga je poslala v šole, da bi se izučil za državnega uradnika. On pa je s šestnajstimi leti obesil šolo na klin in postal vajenec pri nekem kramarju v Amsterdamu, kjer je prodajal blago na vatle. Na takem 'vseučilišču' je študiral šest let.

Ko je bil star eno in dvajset let, je zapustil kramarstvo in se vrnil v Delft, kjer se je oženil in odprl lastno prodajalnico. Malo je znano, kako se mu je godilo v naslednjih dvajsetih letih, razen tega, da je bil dvakrat oženjen in je imel več otrok, ki so po večini zgodaj pomrli. Ni pa dvoma, da je bil v tem času imenovan za vratarja na rotovžu v Delftu in ves nor na brušenje leč. Slišal je praviti, da bi mogel videti stvari veliko večje, kakor jih vidijo oči, če bi izbrusil iz čistega stekla zelo majhne leče. Malo vemo o njem od njegovega dvajsetega do štiridesetega leta, a ni dvoma, da je ta čas preživel kot neveden mož. Govoril je samo holandski jezik; to je bil neznan jezik maloštevilnih ljudi, zaničevan jezik ribičev, kramarjev in kanalskih kopačev. Izobraženci so takrat govorili latinski, Leeuwenhoek pa latinski ni znal niti brati; imel je tudi eno samo knjigo: holandsko sveto pismo. A ravno njegova nevednost mu je bila v največjo pomoč. Odrezan od vsega učenega nesmisla njegovega časa, je moral zaupati samo svojim očem, svojim mislim, svoji razsodnosti. To pa je bilo zanj lagotno, kajti še nikoli ni živel tako svojeglav človek, kakršen je bil Anton Leeuwenhoek.

Zabavno bi bilo gledati skozi lečo in videti stvari večje, kakor se pokažejo samemu očesu. Ampak da bi kupil leče? Leeuwenhoek že ne! Sam si jih je naredil. V teh dvajsetih letih je dostikrat vasoval pri naočnikarjih in se izuril v brušenju leč. Hodil je k alkimistom in lekarnarjem, izprežal je njihov skrivnostni način, s katerim so pridobivali kovine iz rud, nerodnež, kakor je bil, se je začel učiti obrti zlatarjev in srebrarjev. Možu, ki je znal najti dlako v jajcu, ni bilo dovolj, da je brusil leče tako dobro kakor najboljši holandski brusilci; ko so bile izbrušene še boljše kakor njihove najboljše, jih je še dolge ure popraviljal. Leče je obokviril z majhnimi bakrenimi, zlatimi ali srebrnimi pravokotniki. Kovine pa je iz rude pridobil v dimastem ognju med čudnimi duhovi sam. Dandanes kupijo raziskovalci za nekaj tisoč dinarjev lep, blesteč mikroskop, odvijajo in privijejo nekaj vijakov, pogledajo skozenj in odkrivajo, ne da bi kaj vedeli o tem, kako je mikroskop zgrajen. Leeuwenhoek pa je delal precej drugače.

Seveda so ga njegovi sosede zaradi tega obsodili, da ni pri pravi pameti, a kaj je Leeuwenhoek maral za to! Z opečnimi rokami, ki so bile pokrite z mehurji, je topil rude, kadar se mu je zdelo tako prav. Pri delu

je pozabil na družino in na obzirnost do prijateljev. V tihih nočeh se je sam sklanjal nad delom. Dobri sosede so se hihitali, ko so zvedeli, da je mož izračunal, kako bo napravil tako drobno lečo, da bo merila v premeru komaj tri milimetre, a bo vendar izbrušena tako somerno in popolno, da mu bo pokazala najmanjše stvarce fantastično in vendar natančno povečane.

Ta sam s seboj zadovoljni prodajalec blaga je vsako stvar, ki mu je prišla v dotik, ogledal skozi svojo lečo, pa naj so bila to vlakna kitovih mišic ali luskinе na njegovi koži. Šel je v mesnico, kjer si je izprosil ali kupil volovskih oči, in se potem čudil, kako lično je sestavljena kristalna leča v takem očesu. Ure in ure je opazoval, kako je zgrajena dlaka ovčje volne, kako bobrova in losova; te dlačice so se pod njegovim drobcem stekla iz tankih laskov spremenile v grčave klade. Previdno je razkosal glavo muhe, nataknil njene možgane na tanko iglo mikroskopa in občudoval podrobnosti čudovito velikih možganov te muhe. Proučeval je odrezan les dvanajstih različnih dreves in ogledoval rastlinska semena. »Nemogoče«, je zagodrnjal, ko je prvič opazoval čudovito dovršenost boljšega žela in ušjih nožic. Leeuwenhoek je bil kakor mlad pes, ki s skrajno nevljudno brezobzirnostjo in omalovaževanjem obvoha vsako stvarco, do katere pride.

2.

Leeuwenhoek je bil mož, ki ga je bilo težko o čem prepričati. Zopet in zopet je opazoval želo čebele in nožico uši. Potem je cele mesece pustil predmete nabodene na konici igle svojega nenavadnega mikroskopa. Da bi mogel ogledovati še druge stvari, je izdelal več mikroskopov, dokler jih ni imel več sto. Nato se je povrnil k prvim predmetom, da bi popravil prve napake. Nikdar ni zapisal besede o čemerkoli, kar je ogledal, in nič ni narisal, dokler ni stvari stokrat videl in se o vsem dodobra preveril.

Toda v tem času, sredi sedemnajstega stoletja so se na svetu godile velike spremembe. Tu in tam, na Angleškem, na Francoskem in v Italiji so se izbrani možje zanimali za vse, kar je veljalo za znanost. Ti uporniki so sklenili: »Nič več ne bomo kar tako priznali ne papeževih in ne Aristotelovih izrekov, zaupali bomo samo lastnemu opazovanju in skrbnemu tehtanju na svojih tehtnicah; poslušali bomo samo odgovore, ki nam jih bodo dali naši poskusi in nobenih drugih!«¹ Na Angleškem je nekaj teh prevratnikov ustanovilo društvo, ki so ga imenovali: Nevidni kolegij. Neviden je moral biti, ker bi mož Cromwell utegnil pobesiti njegove pripadnike kot zarotnike in brezverce, če bi zvedel za čudna vprašanja, ki so jih poskušali rešiti. In kakšne poskuse so uganjali ti raziskovalci! Modrost tistega časa je učila: postavi pajka v krog, ki si ga zarisal s prahom iz zmlatega samorogovega roga, in pajek ne bo mogel zlesti iz njega. In kaj so storili člani Nevidnega kolegija? Eden od njih je prinesel nekaj, kar naj bi bil v prah zmlat samorogov rog, drugi je prišel z majhnim pajkom v steklenici. Vsi so se zdre-

¹ To je bil empirizem v znanosti, ki je trdil, da izvira spoznanje le iz izkustva. Njegova začetnika sta bila v novem veku Bacon in Hobbes, spopolnila sta ga pa Locke in Hume. Empirizem ima mnogo zaslug za novodobno znanost, zlasti za napredek realnih ved, a dosledno je vodil tudi v materializem in agnosticizem. (Op. ur.)

prvi videl Pacifik. Vendar je bilo to morje za Indijance iz Srednje Amerike nekaj tako navadnega kakor za Balboa Sredozemsko morje. A Leeuwenhoek, vratar iz Delfta, se je prikradel v fantastičen, podviden svet, kjer so živali, se plodila, bojevala ter poginjala majhna bitja, že od vsega začetka popolnoma nepoznana ljudem. Te več kot majhne zverinice so mogle zatreti in pokončati cele rodove ljudi, čeprav je vsaka desetmilionkrat manjša kakor človek. Ta bitja so bila grozotnejša kakor zmaji, ki so bljuvali ogenj. Morila so zavratno in tiho, pobijala dojenčke v toplih zibelkah in kralje v zastraženih prostorih. Nevidne, neznatne, zagrizeno sovražne, včasih pa tudi dobrotljive živalce je zagledal Leeuwenhoek prvič in prvi od vseh ljudi na zemlji.

Ta dan je torej Leeuwenhoek spoznal srečo.

(V drugo naprej.)

NOVE KNJIGE

Družinski molitvenik. 1937. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. Redno izdanje za vse člane. — Drobna knjižica, pripravna oblika za žep ali torbico. Dasi drobna, nekam skromna na pogled, vsebinsko bogata; zares dosega namen, ki ga razodeva ime. V njej ni nič razblinjene govoričenja, nič sladkobnosti, resnoba je v njej, jasnost in zaeno veselo versko zdravje. Je to zanimiv molitvenik, ki menda prvi med sto in stotimi ne pove, kdo mu je oče. Pozna se mu skrbna urednikova roka, ki je zbirala, izbirala in zbrala zdravo usodlino. Lahko sodimo, da mu je vir Cerkev, njena liturgija — obredi, tudi cerkvene postave, torej poteka iz živega in vendar tako starega vira. Zato pa je tudi urejen na poseben način. Začne se s poroko — z virom družine. Morda bi bil naslov bolj poveden, ako bi bil skupni naslov sveti zakon, nato pa podnaslovi: priprava, zaroka, poroka, obred. O zaroki, ki je bila taka kot tu opisana, zakonski zadržek pa je sedaj odpravljen, je govor skoraj odveč. V praksi se menda nikoli ne izvaja. Pri obredu veli molitvenik, da si poročenca natakneti prstana na prstane desne roke. Obrednik ukazuje, da ga natakneti na prstane leve roke. Tu je pomota v berilu. Ker je ves opis in popis priprave, navedba potrebnih listin za poroko, zadržki točno naznanjeni, bi bilo koristno, ako bi bil o medsebojni ljubezni bolj topel, ne samo nekam zunanji odstavek napisan. Za zakonom je opisan krst, nato sveta birma — prav kakor raste iz družine časovna potreba o tem pouku. Pod naslovom maša in obhajilo je najprej pouk, premišljevanje o tem, in to je zelo potrebno in je dober vzgojni vodnik za starše. Modro je opozorjeno, da krščanske družine mnogo govore o praznikih, o cerkvi, o pridigi. Družini, ki ji je to tuje, gine čut za vero in bogoslužje. — Pod naslovom bolnik je vse potrebno opisano za sedanost in večnost: od prve se bolnik poslavlja, za drugo pripravljaja. — Vsa ta uvodna poglavja so silno važna in bi jih morala vsaka krščanska družina ponovno brati in prebirati. Zakaj vprav pri teh tako važnih dogodkih verskega življenja vlada v premnogih družinah že kar obupna nevednost. — Za tem slede trojne mašne molitve. Molitve prve maše naj bi znal vsak na pamet,

že otrok. Kasneje, ko moli odrasli rožni venec, mu te molitvice opredele in poglobe udeležitev pri sveti maši. Drugi vzorec svete maše je po smislu zajet iz liturgične, tretja maša pa je pripravna za skupno glasno molitev. Dodana je še črna maša, zelo potrebna, kjer so pogrebi z mašo ali za osmine in obletnice. Sekvenca Dan jeze je na novo prevedena, brez dvoma najboljši prevod doslej. Po mašnih molitvah so litanije, pri vsakih so dodejane pesmi, ki se pojejo ob petih litanijah. Zelo potrebno! H koncu je postavljen križev pot in za sklep mašne in druge pesmi. — Ves molitvenik je okrašen in ponazorjen s slikami Pengova. Te vso opremo povzdigujejo, razžive in knjižico miselno razčlenijo. Sodim, da bo vsakemu članu Mohorjeve žale, če ni doplačal 5 dinarjev za vezavo molitvenika. Zberite jih po vaseh in farah pa jih skupno pošljite Mohorjevi v Celje v vezavo vsi, ki ste to prezrli pri naročilu. Nevezan molitvenik je nepripraven in brez vsake vrednosti.

F. S. F.

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1938. — Letošnji koledar prinaša razen običajnega koledarskega drobiža in naznanila knjig za leto 1938 (čast Mohorjevi družbi, da izda Cvelbarjeve stvari) tudi članke in lepe črtice z aktualno vsebino. Sestavek o slovenskem kulturnem dinarju je kratka bilanca naše narodne zavednosti in požrtvovalnosti. Tehtna je razprava o naši Sloveniji na tujem. Spominska beseda o pokojnem nadškofu dr. Jegliču, ki je tudi Mohorjanom napisal več nabožnih knjig, ni le običajna oddolžitev njegovemu svetlemu spominu, nego nam verno predstavi velikega cerkvenega kneza kot slovenskega velmoža. Pregelj prisrčno kramlja o svoji pisateljski sreči in obuja spomine na vidnejše sodelavce pri Mohorjevi družbi. Krajši poučni sestavki bodo koristili družinam z učečo se mladino, ki naj jih bere glasno, pri čemer lahko ponavlja učno snov. Koledarski sveži grobovi so majhen mohorski biografski leksikon o zaslužnih možeh, ki so umrli v preteklem letu. — Posebno pa se odlikuje letošnji koledar po izbranih leposlovnih črticah. V spisu S ceste je Plestenjak naslikal skoraj s fotografsko natančnostjo »brezprizorne« otroke, ki jih pehajo starši na ceste, da beračijo in tonejo. Ljubljanski »graščaki« so s tem dobili v naši socialni literaturi svoje mesto. Finžgarjev Tale naš Jaka je poglavje o begu z grude v tovarne; pisatelj je zgrabil vprašanje tako živo, da bi človek kar vstal in še s kretnjami posnemal, kar pove on po domače in kremenito! Pred velikim sodnikom je lepa in poučna basen Sonje Severjeve. Tudi Faturjevi je uspelo, da je napravila po znani romanci povest To storil je neznan koren. Jalenovi Pogoni z nazornimi opisi bohinskega kota so polni domačnosti in pestrosti. Bevkovo Žganje je drobec vzgojnega pomena. — Tudi letošnji Koledar je prijeten vodnik naših družin. Čeden je za pogled, opremljen je z risbami Slavka Pengova, in zanimiv kot vedno. Zato naj pripelje več tisoč novih naročnikov v krog Mohorjanov!

—vič.

Ivan Zorec: **Izgnani menihi.** Povest iz druge polovice 18. stoletja. Slovenskih Večernic 90. zvezek. Belih menihov četrta knjiga: Samostan ob razpustu. — Četrta knjiga Zorčevih stiških zgodb, Izgnani menihi, je po slogu in vsebini enaka prejšnjim. Časovni okvir, doba slovenskega prosvetljenstva, je prav točno in

dobro podan. Kaže se nam v zgodovinskih osebah slovenskega preporoda, ki tu nastopajo (n. pr. Linhart, Kuralt, Kumerdej), in v kmečkih ljudeh, ki tudi že jasno dihajo novo dobo. Duh tega novega časa je prav otipljivo podan. Jasno, da se ta doba in duh novega časa kaže pri Zorcu na način, ki je zanj najbolj značilen, to je v obliki razgovora. Zorčevo dejanje je prav za prav sam razgovor, ki je mestoma skop in izrazit, mestoma pa obširen in malo značilen. Povest je po dejanju borna, po jeziku pa izredno bogata. Želel bi si osebno bolj razgibane epike, ki naj bi obenem tudi več govorila našemu času. Povest bodo ljudje, ki so se Zorčevega lepega, čeprav ne takoj vsem umljivega jezika že privadili, z veseljem brali.

Viktor Smolej.

Jan Plestenjak: Bajtarji. Mohorjeva knjižnica 91. — Kar dobra, sodobna večerniška povest, ki jo bodo Mohorjani in vsi radi prebirali. Saj je skoraj ni slovenske vasi in hiše, ki bi ne bila načeta od socialnih nevednosti našega časa. Naše narodno občestvo je ogroženo zbog naraščajoče industrije, ki je pretežno v rokah tujcev; ti pa za potrebe našega naroda navadno nimajo mnogo smisla. K temu dejstvu se pridružuje še beg z domače zemlje v mesta, hrepenenje po lažnejšem življenju. Nekateri se z delom v tovarni še rešijo in prebijejo v boljše življenje ter ustvarjajo na puščobnih periferijah mest in tovarniških okolišev nova naselja, pol mestna pol kmetiška; redki se vrnejo v naročje domačih in vnovič žrtvujejo dlan in znoj rodni grudi; mnogi pa obnemorejo in propadejo duševno in telesno. Vzroki in krivde? — V slovenskem leposlovju naletimo ponovno na dela, v katerih se bavijo pisatelji z vprašanjem, kako je po tovarnah z našo krvjo in z našim jezikom. Finžgar je krepko posegel v ta problem in napisal *Iz modernega sveta*. Tudi v letošnjem koledarskem berivu se odlikuje njegova črtica *Tale naš Jaka*. Plestenjak, dober oblikovalec črtic, je zajel v *Bajtarjih* košček označenega življenja in ga spretno nanizal na os: skromna bajta, simbol našega gospodarstva, in tovarna, ki je zrušila že marsikatero družino. Rekarjeva bajta je prezmajhna za deset pokovcev; po starosti morajo v svet, pa se brezposelni vračajo domov. Dogodki se vrstijo sicer nekam bliskovito, skoraj reportersko, vendar zato povezanost dejanja ne trpi. Jezik je sočen in nenavadno živ zaradi krepkih, domačih izrazov. Čedni so pokrajinski opisi, topli in mili so odstavki o požrtvovalnosti stare Rekarice. Lepo je zadeto bajtarsko tihovitje, ki je današnjemu svetu že nepoznano. Dobro je pogoden tudi opis tako imenovane domače industrije, ki tvori v našem narodnem gospodarstvu trden dohodek: nabiranje gob, jagod, zdravilnih zelišč in cvetja. Nasprotno pa je pojav tovarne v povesti usoden le za razplet dejanja, motor, ki zaenkrat še obnemore podklancem. Nerešeno je vprašanje, ali bo postala napredujoča industrija kdaj naša občestvena svojina, ali pa se bomo umikali v bajte in zgolj nemeli ob naših neprijaznih socialnih razgledih in še dalje razmišljali o problemih majhnega naroda. Plestenjak reši svojega Jaka na bajto, tudi Finžgarjev *Tale naš Jaka* se še reši podobno. Bojim se, da so to le še ideali, ki sta jim dala pisatelj po naključju enako ime. —vič.

Jakob Grčar: Preko morij v domovino. — Grčarjev zapisnik iz dnevnika vojnega ujetnika noče

biti leposlovje. Pa tudi ni, temveč je nadaljevanje njegove vsebinsko zanimive *Deviške zemlje v krvi*, ki je lani izšla pri isti založnici. Potopis je vsakdanje preprost, opisujoč zunanje dogodke ter zunanji videz ljudi, dežel in družbe ter tako zadosti želji današnjega človeka po dobrih potopisih. Prav dobre so v brošurici ilustracije.

V. S.

Silvo Kranjec: Med Napoleonom in Leninom. Sto let Evrope (1814—1914). Zbirka Kosmos. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1937. — Pisatelj te odlične knjige kulturna javnost že dobro pozna. Kranjec je iz kroga naših najboljših in najbolj plodovitih zgodovinskih pisateljev. Tudi v tej knjigi vidimo njegov široki razgled, njegovo vestnost in skrbnost, ki se ji pridružuje za tako stroko prijeten, a stvaren način pripovedovanja. — Zgodovina 19. veka je večinoma vsem najbolj neznana doba, zakaj v šoli o njej ne slišimo skoraj nič, a je za zgodovinarja tudi najbolj kočljiv predmet, zakaj težko je izreči o polpreteklosti končno in nepristransko sodbo, zlasti če vsi viri še niso dostopni ali dovolj preiskani. In vendar je zgodovinska snov danes priljubljen predmet celó v literaturi; zato smo zgodovinskih strokovnih del potrebni in žejni. — Kranjec ne niza le dogodkov, temveč piše razvojno zgodovino, kaže na vzroke, zapletke, težnje ter diplomatske uspehe in neuspehe — saj »zgodovina« je le zunanja podoba vse te prave zgodovine. Zelo prija, da Kranjec ne piše nobene narodne zgodovine in ne vrti dogodkov okrog ene in iste države, temveč zajemlje vso Evropo, piše celotno zgodovino; šele v tej luči je usoda posameznih držav in narodov kaj preprosta in jasna. Ob branju te knjige ti je, kakor da se ti prvič dviga zagrinjalo in se pred tabo šele odigrava prezanimiva in napeta drama evropskih narodov. Tu spoznaš, kako malo zgodovine vemo in kako tudi sodobno dogajanje gledamo le v slepivem zrcalu časopisja, ki pa je često daleč od resnice; zato smo tako redno politično otroci, v besedah pa najmodrejši urejevalci sveta. — Raztrgano 19. stoletje razdeli pisatelj po tehle pomenljivih mejnikih: mir po viharju (ok. 1814 do 1820), narodi se dvigajo (ok. 1820 do 1848), revolucija in reakcija (ok. 1848 do 1860), dve novi državi (ok. 1860 do 1871), na poti k trozvezi (ok. 1871 do 1882), nova razvrstitev sil (ok. 1881 do 1894), dva tabora v Evropi (ok. 1894 do 1907), pred novim viharjem (ok. 1907 do 1914). — Knjiga je tudi za razumevanje domače zgodovine važna. Razen poljudnega sloga in strnjene vsebine jo odlikuje tudi mnogo podob opisanih vladarskih osebnosti in drugih važnih dogodkov zadnjega stoletja. Pripomnimo, da je Kranjec urednik *Obče zgodovine*, ki bo v kratkem začela izhajati pri Družbi sv. Mohorja.

Knjige Goriške Matice za leto 1938. Letošnje knjige Goriške Matice pričajo, da je v naših ljudeh onstran meje žilavost in da je njih ljubezen do jezika še zmerom nepremagljiva, zakaj drugače bi založba ne mogla v svet s tako bogatim in dragocenim darom. Letos je izdala pet rednih knjig. Te so: 1. *Koledar za leto 1938*. 2. Franceta Bevka *Ubogi zlodej*. 3. Grazie Deledde *Sardinske novele*. 4. Jakoba Trnovca *Dobro, bolje, najbolje*, poučen spis iz tehnike, ter 5. *Lažnivega barona Münchhausena čudovita potovanja in doživetja po suhem in po morju*, prevedel Nande Vrbnjakov. — Koledar nam nudi vso pisanost, pregleda in razgleda v večno zamotana vprašanja prečudežne narave, pa

tudi praktične pravne nasvete. Težjo prozo Bojerja spremlja ljubka pesem Žgurja, starega znanca iz Koledarja in mladinskih listov. Članki so zanimivi, Koledar bo družinam všeč. — Bevkova povest Ubogi zlodej je umetnina zase, kjer se je Bevk pokazal kot izrednega poznavalca naše zemlje, ki le skopo plačuje trud njenih lastnikov, ki je pa deležna ljubezni, kakršne zlepa kak narod ne zmore. Psihološko je Bevk obdelal Lukeža, njegov odnos do žene Rozalke in do njene bajte, opisal je kruti pohlep sosedov do te bore pedi zemlje. Ta pohlep bi se morda zdel marsikomu neresničen, toda če se zamislimo v naše siromašne hribovske kmetije in bajte, bomo morali priznati, da je ta pohlep živ; če pa živ ni, pa se prebudi, kadar gre za to, da zemljo dobi ali zgubi. V takih trenutkih dostikrat odreče še moralni čut. Vsa povest je živa zakladnica našega zdravega jezika in za folklorista še prav posebej zanimiva. Dejanja se prelivajo logično, čeprav večkrat brutalno. Le tisti prehod, ko kar nekam brez vidnejših in otipljivejših vzrokov odvedó Rozalko v norišnico, se mi zdi nenaraven, čeprav je v poznejših poglavjih dovolj utemeljen. Ta Bevkova povest ni le dokaz njegove plodovitosti, ampak tudi dokaz njegove tvornosti, ki se ne ustraši še tako kočljivih in zapletenih dušeslovnih problemov, kot je vprav Rozalka, ubijalka svojega lastnega moža. — Grazia Deledda je svetovno znana pisateljica in s prevodom njenih realističnih, še zmerom precej romantično navdahnjenih črtic smo pridobili. Živ zgled so nam, kako je treba življenje gledati, in mladim pisateljem opomin, kako je treba pisati. Prevod je dober, motijo le nekatere tiskovne napake. — Dobro, bolje, najbolje, poučni Trnovčev spis iz tehnike, pa je knjiga, ki bi morala najti pot v slednjo našo šolsko knjižnico. Najtežji znanstveni izsledki vremenslovja, telefonije in radiotelefonije so nam podani nazorno, razumljivo in po naše, da bi tudi vsak učenček mogel doumeti že odkrite skrivnosti narave. — Lažnivega barona Münchhausena čudovita potovanja in doživetja po suhem in po morju zaključujejo resno stran vseh navedenih knjig, niso pa odveč. Pri tej knjigi se oddahnemo in se opajamo z izmišljenimi, s čudovito fino zlaganimi dobrinami, ki jih je lažnivi svet še zmožen. — Naj bi bile te knjige našim družinam onstran meje res v uteho, nam pa opomin, da brez žrtev ni sadov, in klicar: pomagajte svojim bratom in kupujte, naročajte te dobre knjige! Jan Plestenjak.

Magajna Bogomir: Čudovita pravljica o Vidu in labodu Belem ptiču. Mohorjeve knjižnice 95. zvezek. Z risbami opremil Maksim Sedej. Strani 87. — Mladinske povesti, ki jih je napisal Magajna, so v tesnem sorodstvu z vsem njegovim leposlovnim delom. Povsod se idealistično pisateljevo stremljenje javlja v alegoričnih in simboličnih osebah, besedah in dogodkih. Zanj je svet, kakršen je, pretrd in pregrd, zato odkriva, kot pesnik Peresnik, vse polno skrivnosti med nebom in zemljo, o katerih se razumski vsakdanjosti niti ne sanja. Trdoti in umazanosti se umakne v svoj pesniški svet, poln svetlih postav dobrih in čistih ljudi. Ta svet je odkril tudi deček z labodom, ki ga je Magajna po Goršetovem dečku z gosjo oživil in mu dal gledati z viška notranje lepote in grdobije ljudi v ljubljanskem mestu. Obiskujemo reveže na gradu, veliki sejem, slovenske može, hiralce in slepce. S sme-

šenjem in prizanesljivostjo, ostrostjo in liričnostjo so podane te slike o videnjih dečka z labodom. Zgodbe je ilustriral Sedej, pri čemer me deloma moti njih različna slikarska tehnika. Viktor Smolej.

N A Š E S L I K E

DELA JANEZA ŠUBICA

Sv. Martin ozdravlja bolnico. V letih, ko je Janez Šubic bival in se učil v Rimu, je nastala dolga vrsta še ohranjenih študij in osnutkov. Zlasti so pogosti med njimi pokrajinski motivi, mnogo je tudi romantičnih žanrskih kompozicij. Imed dokončanih del je poglobitna velika oltarna podoba, ki jo je naslikal za cerkev v Šmartnem pod Šmarno goro. Predstavlja svetega Martina v škofovskem ornatu, stoječega na stopnicah pred cerkvenim vhomom, ko moli za ozdravljenje bolnice, ki so mu jo prinesli na nosilih. Ob nji stoji gruča ljudi, ki prosijo svetnika, naj pomaga, ob njem je zbranih pa več duhovnikov in diakonov. Prizor je postavljen v klasično zasnovano cerkveno preddvorje, ki ga obdaja stebrišče. — Naš izrez te velike slike (ki je visoka 3'85, široka pa 1'92 m) nazorno kaže trenutek, ko se svetnik skloni nad bolnico in ji z desnico, slovesno dvignjeno v blagoslov, veli, naj vstane. Podoba je razdeljena v dvoje docela ločenih skupin, od katerih je spodnja, posvetna, dramatsko razgibana, v zgornji, duhovniški, je pa središče čudodelnikova postava, od katere izhaja dostojanstvena vzvišenost in pokojnost. Vse figure so do zadnjega giba natančno po naravi preštudirane (na razstavi je bilo zbranih nič manj kot 27 skic), risba je jasna in točna, barvna soglasja ubrana in skladna. Obe skupini, ločeni sicer v prostoru, sta vsebinsko zvezani. Gledalcu gre pogled od osrednje svetnikove postave navzdol k bolnici, od tam pa ga stoječa ženska za njo s svojim pogledom pripelje spet k izhodišču. V slovenskem oljnim slikarstvu do te mojstrovine nismo imeli tako mogočnega in res popolnega dela. O tej sliki komaj šest in dvajsetletnega brata je napisal po njegovi smrti Jurij Šubic med drugim tole: »Podoba je velika v kompoziciji, v tehniki pa tolike dovršenosti, kakršne pač dosedaj še ni dosegel nobeden domačih umetnikov.« Mislim, da je prav to delo v prvi vrsti povzročilo Jurijevo sodbo o bratu Janezu, da »je bil doslej prvi in edini domači umetnik, ki se je povzpел v svoji stroki do častne, prej nepoznane višine, ki mu varuje na vse čase odlično mesto v zgodovini naše umetnosti«. Bilo bi res potrebno, da se to veledelo slovenskega cerkvenega slikarstva pridobi za stalno za zbirko Narodne galerije, kjer bo živa priča neumrljive umetnosti Janeza Šubica, za oltar šmartinske cerkve naj bi pa več slikar napravil dober posnetek. Kakor za mnoge druge, se je tudi za to sliko bati, da bi ob nepazljivem ravnanju mogla trpeti nepopravljivo škodo. Velike zasluge za slovensko upodabljačo umetnost si bo pridobil, kdor bo omogočil, da se ta zamisel kar najprej uresniči.

Kronanje Marijino. To lepo religiozno delo, naslikano za cerkev v Šturijah na Vipavskem, je dovršil Janez Šubic leta 1878, ko je živel že na Dunaju. Vendar kaže slika še neposredni vpliv italijanskih renesančnih slikarjev, tako v kompoziciji kakor zlasti tudi

v nekam starinsko pojmovani barvni obdelavi. Morebiti je prav zaradi te odvisnosti od klasičnih italijanskih mojstrov ta slika v Janezovem sočasnem delu skoraj izjema. Prizor je podan prav močno, pa vendar preprosto, celó čustveno toplo. Slika je na svojem mestu precej trpela in jo je bilo treba pred uvrstitvijo v razstavo temeljito popraviti.

Lastni portret. Nekako iz iste dobe, morebiti nekaj kasnejši je ta umetnikov lastni portret, ki prav ostro in izrazito podaja slikarjev obraz. Slika je zelo majhna, pa vendar izredno živahno in sveže naslikana.

Studenca. Za Stritarjev dunajski »Zvon« je leta 1878, ko je moral brat Jurij odriniti k vojakom, ki so se odpravljali na okupacijo v Bosno, prevzel namesto njega ilustracije Janez Šubic. Za deveto Zvonovo številko tega letnika je narisal Janez k pesmi Simona Jenka »Studenca« ilustracijo, ki jo objavljamo. Priložena je listu kot heliogravura po perorisbi. Risar sam ni bil z reprodukcijo prav nič zadovoljen, kakor piše v nekem pismu iz tistega časa svojemu bratrancu. Jenkova pesem je v Šubičevi risbi alegorično ponazorjena s podobama mladeniča in dekleta. Risba kaže, da je bil Janez Šubic prav dober risar, ki je pazil na čistost in jasnost podrobnosti in na sklenjeno kompozicijo. Jenkova pesem se glasi (po Fischerjevi izdaji iz leta 1896):

Vštric 'zpod gore zelene
izvirata studenca dva,
in kakor pot ju žene,
hitita v plan nevtegoma.
Na dvoje gresta pota,
na dvoje bolj, skoz bolj navzdol;
končala teke bota,
a več se videla nikol'.

DELA JURIIA ŠUBICA

Sveti Trije kralji. Za župno cerkev v Osilnici ob Kolpi je Jurij Šubic v letih 1887 in 1888 izdelal več oltarnih slik (Marijo Pomočnico, sv. Kozma in Damijana ter našo, ki jo objavljamo). Visoka je dobra 2 m, široka pa 1 m. V kompoziciji se naslanja podoba na starejše vzore, barvno je pa za čas postanka že čisto moderno obdelana. Dovršil je sliko doma, kamor se je bil vrnil za nekaj časa iz Pariza.

Sama. Jurij Šubic je zapustil malo dovršenih obsežnejših žanrskih kompozicij, pa še teh ne poznamo vseh, ker so nekatere ostale na tujem. Najbolj znane njegove podobe te vrste so: »Pred lovom«, ki je zdaj v Narodni galeriji, kompozicija »Pri zajtrku«, ki je zdaj na Dunaju, slika, ki jo objavljamo, in še več manjših, ki so pa ostale prav za prav samo skice. Naša slika je eden viškov celotnega Jurijevega dela, ki sega iz romantičnega izročila že v novo dobo, katero je umetnik slutil in občutil, ni je pa učakal, da bi na celem prodrila. O »Sami« pravi Fr. Stelè v svojem Orisu tole: »Drugo stran dela bratov Šubicev bi označili kot realizem, združen z impresionistično tehniko z namenom, podati razpoložensko vsebino. Najbolje nam pojasni to smer slika Jurija Šubica 'Sama' v Narodni galeriji.« Izidor Cankar je pa napisal o tej sliki: »Sama je že komponirana tako, da lije v sobo skozi visoko okno mnogo svetlobe.« Čas impresionizma je bil pred vrati. — O vsebini slike ni treba govoriti, saj je dovolj povedna. Kakor je teh-

nično zanimiva, tako je tudi njen čustveni izraz globok in topel, da se gledalcu globoko vtisne v spomin. Slika visi zdaj v ljubljanski Narodni galeriji.

Pri vodnjaku. Ko je bil Jurij Šubic leta 1874 (star pravkar devetnajst let) sprejet na Dunaju za rednega učenca na umetnostni akademiji, je nastala ta slika. Na njej sta kmečki fant in kmečko dekle, ki stojita, oblečena v ljudsko nošo, ob vodnjaku. Dekle, ki je prišlo s škafo po vodo, daje fantu rdeč cvet, voda iz vodnjaka teče čez rob. Prizor je prav preprosto in nevsiljivo domače občuten in je ta mladostna, nič izumetničena slika zanimiva kot primer Jurijevega solidnega znanja, pridobljenega doma in v Wolfovi delavnici.

Raja. Za dunajski »Zvon« je leta 1878 narisal Jurij Šubic vrsto risb kot ilustracije k Stritarjevi pesniški zbirki Raja. Dve od teh perorisb, ki so bile vse kot heliogravure reproducirane in priložene posameznim zvezkom »Zvona«, objavljamo. To sta Begun in pa Junak in dete. Predstavljata prizore iz osvobodilnih bojov južnih Slovanov, ki so se borili proti Turkom. Prva kaže trenutek, ko se pobegli vstaš vrne v domačo koč, kjer preganjanega beguna z veseljem in hkrati s strahom sprejmejo domači. Približno isti motiv kaže druga risba, samó da ni tako dramatski. Obe risbi sta pa odlična primera velikega umetnikovega znanja in zmožnosti, poglobiti se v predmet in ga čustveno iskreno z risarskimi sredstvi podati.

Měrcin Nowak: Božični motiv. Ta risba lužiškosrbskega umetnika je tako preprosta, ljubka in iskrena, da se nam ne zdi prav nič tuja. Tako čisto po domače je podan ta prizor: v hlevcu, pod zasneženo streho sedi ob košari, kjer počiva Jezušček, Marija, oblečena v staro slovansko ljudsko nošo iz Lužice. Tudi angelčka, ki igrata, eden na gosli, drugi pa piska na meh, sta odeta, kakor so se oblačili nekdanj Lužiški Srbi. Spredaj gloda zajček korenje, na naslonjalu stola pa sedi ptička, druga je pravkar priletela. Dih svete noči leži nad vso kompozicijo, zraven pa neka čustvena toplina, kakršno navadno poznamo samo s preprostih tvorb ljudske, posebno še kmečke umetnosti. Umetnik je tanko prislunil davnemu izročilu svojega naroda, najmanjše veje slovanskega debela, ki ji že toliko časa napovedujejo smrt — pa še vedno živi in zeleni, tiho in skromno, pa vendar. Da bi bila usoda Lužiškim Srbom vsaj v prihodnosti milejša! — Več o umetniku in njegovem vencu risb k lužiškosrbskim narodnim pesmim, od koder je vzeta naša risba, ki ilustrira staro božično pesem »Zapojte danes veselok«, bo Mladika prinesla v kratkem.

K. Dobida.

DOM IN DRUŽINA

Měrcin Nowak: Božični motiv.

TRIJE KRALJI

Joža Likovič

Srebro na Srebotniku in v starih bistrških posekah, srebro kraj krimskih ledenic. Jezerska okenca na barju žare v belem, nežnem sijaju, majhno sonce je brez moči in skriva svoje svetle oči kot neprespan otrok. Dolge novoletne gube, ki so jih dahnila nevidne ustnice Silvestrove burje, se vlečejo po zasneženih poljanah in pred tihotnimi pragji, v vsaki gubi je skrita skrb in bojazen za čredo v novem letu... Pastirji so se vrnili k strmečim čredam, drobni sledovi vodijo od jaslje do nizkih staj in še dalje v prijazno zatišje gorá, kjer božične skrivnosti pristrčno cingljajo in se neprestano zgublajo, pa zopet prikazujejo začudenim očem. Pri nas je tako. Jezušček leži pod paškim mostom, pusta slamica se drži njegovih premrlih ličk in revnih dlaní. Božja Mati čemi na žalostni gori vsa trudna in objokana v skrbi za prvorojenca, sveti Jožef pa čaka vrh preserskega hriba, da se zdani in najdejo sveti Trije kralji pot mimo polhograjskih globoč in horjulskih rakit nazaj na vrh, kjer jih čaka večna slava.

Tak je naš Betlehem, kamor sva se napotila po praznikih s hčerko Marijo, da se oglasiva pri dobrih znancih. Obljubil sem ji, da ji pokažem tri kralje, ki bodo s kolednico oznanjali Jezusovo rojstvo, širili čast božjega imena ter čarali o sreči in zadnji uri. Veličasten sijaj jih bo obdajal, skrivnosten soj se bo zaznaval nad njihovo popotno družbo, modrost in pravičnost bo žarela iz častitljivih oči, čar vzhodnih de-

želá se bo plel za njimi. Težko pričakovani možje! Mogočna, zlata krona na glavi kneza istočnih mejá, rdeče čelo kralja južnih pokrajin in bogatih otokov, dragocen okrasek na sencih vladarja zamorskih rodov! Nad vsem tem pravljíčnim bogastvom pa bo blestela preprosta zvezda repatica, čudodelna znanilka odrešenja in vodnica v zmedi časov.

Tako sem ponavljal z otrokom svetopisemsko zgodbo. Sredi poti naju je presenetil tanek veter, ki je predel med golim robidovjem in družil vse praznično zvonjenje v nepozabno, malce zastrto pesem, namenjeno vsem, ki so blage volje. Na hribu sva potrkala in voščila družini blagoslovljeno novo leto. Med kramljanjem in petjem so se vrstile misli o zadnjih praznikih, ko postanemo vsi tako majhni in prožimo roke kot Dete v jaslicah. Onkraj barja se je razvnela večerna zarja, mične ledene rože so pognale na oknih sveže cvetove, pri sosedu se je oglasila čvrsta kolednica. Trije kralji so prišli v sosseko; v Veseljski vasi so se dvignili, sicer brez sijaja in veličastnih napovedi, toda mladi, krepki in iznajdljivi. Njihova oblast je segala od domačih jaslje do kupa ajdovice, ki jo je vrgla jesenska povodenj na trdino. Sešli so se za mlinom na paškem izvirku, da jih ne prepodi divji mož iz Hareje ali zalotijo Mrkunovi hlapci. Pri jezerskem okencu so se še enkrat ogledali, ponovili napev in krenili na pot. Tri zlate krone, troje kraljestev brez mejá in tisoč željá, cesta v novo leto pa dolga in tuja!

Z Marijo sva počakala zunaj, da so prišli trije kralji k nam in zapeli staro kolednico. Saj ni bilo nič posebnega in nenavadnega, kar bi nas presenečalo. Trije kralji so bili precej skromni in nekam plahi. Pred nami niso odprli redkih zakladov, v zarjaveli posodici je bila žerjavica že mrzla, tudi kadilo je pošlo. Vendar je bilo Mariji vse novo, njihova pisana oprema, zvezda na leskovi palici in torbe. Sicer je bil ves nastop skromen, za nas odrasle že kar vsakdanji, vendar je bil otrok deležen prizorov s skrivnostnimi posebnostmi, ki so najlepše v njegovi domišljiji. Tako je bil Mariji všeč posebno zamorski kralj v beli srajci, ki je bila ostanek zapranega perila, pošit s steklenimi biseri, a se je v somraku vendar čudovito prilegal njegovim bleščečim se očem in rdečim ustnicam.

Ko so kralji odpeli svojo pesem, sva jih obdarovala z drobižem in medenim pecivom, da ne bodo prišli k Jezusu tako revni. Marija se je dolgo poslavljalna od njih, z obema ročicama je mahljala za njimi in hitela ponavljati: trije kralji, trije kralji... Končno se je obrnila k meni in pokazala na zvezdo z nerodnimi rogljički: »Očka! Ti praviš, da zvezdice na nebu sijajo. Zakaj pa ta zvezda pri kraljih ne sveti?«

Skoraj sem se znašel v zadregi, da bi z nepravilnim odgovorom ne pregnal otroku vere in nežnega čustvovanja; prijel sem ga za roko in pokazal proti nebu: »Ljubi Bog še ni prižgal njihove zvezde.«

Ko sva se vračala domov, so se bleščale stopinje treh kraljev na zmrzlih vrtačah; okna so se odpirala za njimi, po svetlem večeru se je razlegala kolednica. Nad Menišijo se je zatrnila prva zvezda, čisto tiho in valahno, da se ne preplaše naše božične misli, da se ne prebudi ljubljeno Dete v jaslih.

JOPIKA IN ČEPICA

Eliza Skalicky

Zopet je zima tu in naši otroci potrebujejo gorkih oblačil za sankanje in drsanje. Najbolj pripravne za to so pletene in kvačkane stvari.

Jopica in čepica, ki sta na naši sliki, sta za osemletnega do devetletnega otroka. Delo je napravljeno s temnomodro, okraski pa vezeni z belo volno. Ta volna je zelo debela. Za pletenje vzamemo igle številke 5. Za jopico potrebujemo šest predencev, za čepico enega.

Vzorec delamo: osem vrst desnih petelj (na licu pletemo desne, na hrbtni strani pa leve petlje), nato osem vrst dve levi dve desni petlji, in sicer najprej štiri vrste, naslednje štiri vrste menjamo — tam, kjer so bile leve petlje, pridejo sedaj desne in narobe. Nadaljujemo zopet z osmimi vrstami desnih petelj.

Jopica. Za prednji del nasnujemo 80 petelj. Potem pletemo osem vrst dve levi dve desni petlji. Nato 21 vrst same desne (zadaj leve), kamor potem uvezemo vzorce. Zopet pletemo osem vrst dve levi dve desni po štiri in štiri vrste menjaje. Pletenje nadaljujemo tako dolgo, da meri ves del od začetka do pod pazduhe pri-

bližno 28 cm. Nato na obeh straneh šest do osem petelj zazankamo in delo nadaljujemo, da meri vse skupaj 32 cm. Potem razdelimo prednji del na polovico in samo eno polovico pletemo do vratu, da meri ves del 40 cm. Za izrez pri vratu zazankamo šest petelj in še dalje snemamo štiri petlje, in sicer pri vsaki vrsti po eno petljo. Ko meri ves del 45 cm, na rami vse petlje zazankamo. Nato nadaljujemo drugo polovico prednjega dela.

Za zadnji del nasnujemo 72 petelj. Pletemo prav tako kot prednji del, najprej osem vrst dve desni dve levi, nato 21 vrst samo desnih petelj (zadaj leve). Do pod pazduhe napravimo 28 cm. Na vsaki strani zazankamo štiri petlje. Potem pletemo tako dolgo, da meri zadnji del od začetka 42 cm, nato zazankujemo na vsaki strani po štiri petlje tako dolgo, da nam ostane na igli še 24 petelj, ki jih vse hkrati zazankamo.

Za rokav nasnujemo 36 petelj in pletemo 8 cm dve desni dve levi petlji za zapestje. Nato pričnemo vzorec in na vsaki strani dojemamo pri vsaki tretji vrsti po eno petljo tako dolgo, da imamo 60 petelj na igli. Delo nadaljujemo, da je ves rokav dolg 42 cm, nato izmenjaje na vsaki strani vedno v začetku igle zazankamo po dve petlji, da nam na koncu ostane osem petelj, ki jih obenem končamo.

Za ovratnik nasnujemo 70 petelj. Pletemo osem vrst desnih petelj in osem vrst dve desni dve levi petlji, nato še 12 vrst gladkih in delo zazankamo. Ovratnik in odprtina na sliki ima okrog in okrog štiri vrste, dve desni dve levi petlji. Zanke okrog in okrog nabiramo in pletemo, najprej pri ovratniku zadaj. Pri odprtini in sprednjih delih ovratnika nabiramo petlje obenem.

Čepica. Čepica ima štiri dele, dva stranska ter sprednji in zadnji del. Za stranski del nasnujemo tri petlje, pletemo na licu desne petlje, zadaj leve. Pri vsaki tretji vrsti na vsaki strani po eno petljo dojemamo toliko časa, da imamo na igli 25 petelj. Potem pletemo še 20 vrst, nato snemamo na vsaki strani vedno v začetku dela po eno petljo do konca. Za sprednji in zadnji del čepice nasnujemo 25 petelj in pletemo dvajset

vrst, nato snemamo kot pri stranskih delih. Med vse štiri dele čepice všijemo ozke pletene pasove, za katere nasnujemo 40 petelj, in pletemo osem vrst dve desni dve levi (štiri in štiri vrste izmenjaje). Okrog in okrog čepice petlje naberemo in pletemo prav tako štiri vrste dve desni dve levi. Pri zadnjem delu naberemo malo manj petelj kot pri prednjem delu. — Vzorce za vezje so narisani na krojni poli te številke.

KUHARICA

Juha iz endivije in karfijole.

Zreži na rezance dve endiviji in liste karfijole ter kuhaj v $1\frac{1}{2}$ l vode. Posebej kuhaj dva srednje debela, na majhne kocke zrezana krompirja. Napravi prežganje iz velike žlice masti ali 6 dkg surovega masla in ene žlice moke, kateremu primešaj žličico drobno zrezane čebule, in zalij prežganje z vodo solate, da se razredči in je omaka gladka. Ostalo solato in karfijolo pretlači z vodo vred, prideni krompir s krompirjevko vred in žlico paradižnikove mezge, osoli in ko nekaj minut vre, je juha kuhana.

Kuhano goveje meso v omaki.

Razgrej v kozi dve žlici olja, stresi vanje žlico drobno zrezane čebule in ko prav malo zarumeni, prideni košček stlačenega korenja, ki si ga kuhala v juhi, zeleno in peteršilj ter vse skupaj duši nekaj minut. Ko se nekoliko popraži, potresi žlico moke, ščepec paprike in zalij z zajemalko juhe. Ko vse četrte ure vre, precedi in pretlači omako, jo zlij nazaj v kozo in prideni kuhano in na kose zrezano meso ter eno do dve žlici vina. Ko vse še nekaj minut vre, postavi s krompirjevim piréjem, praženim rižem ali cmoki na mizo.

Mariniran zajec.

Hrbet in stegno osnaženega zajca podrgni z marinado, ki si jo takole pripravi: žlico nastrganega korenja, nekaj koscev limonovega olupka, žlico peteršilja, žlico zelene, lovorov list, nekaj strokov česna, velik ščepec popra in nekaj zrn brinja. Nato zavij zajca

v tanek, v kisu namočen in ožet prtič in ga postavi na hladno za nekaj dni. Ko zajca pečeš, mu odstrani vso dišavo, ga položi v kožo, osoli, polij z vročo mastjo in speci. Med pečenjem mu prilij od časa do časa žlico tople vode. Pečenega polij z nekaj žlicami smetane, ki si jo zmešala z žličico moke in nekaj žlicami vina. Ko zajec v tej smetani prevre, ga razreži, naloži na krožnik, oblij z omako in obloži z zapečeno kašo ali krompirjevimi krlji. Posebej daj še solato.

Zapečena kaša.

Stresi v kožo $\frac{1}{4}$ l z vročo vodo oprane kaše, jo polij z litrom tople vode, osoli in kuhaj s strokom strtega česna počasi kake pol ure. Nato segrej veliko žlico ocvirkov in v njih zarumeni žlico čebule ter stresi v kašo, ki jo premešaj in nato iztresi v kožo; po vrhu polij nekaj žlic surovega masla in postavi za četrt ure v pečico, da se nekoliko zapeče. Zapečeno kašo postaviš lahko kot samostojno jed s kislim zeljem ali repo na mizo.

Žemeljni cmokci.

Namoči v vodi tri stare žemlje in napojene ožmi. Mešaj deset minut 5 dkg surovega masla in dve jajci. Pri-mešaj ožete žemlje, štiri do pet žlic krušnih drobtin in žličico peteršilja. Vse dobro premešaj in napravi iz tega testa 20 cmokov, ki jih kuhaj v slani vodi osem do deset minut. Ako jih postaviš kot samostojno jed, jih zabeli s surovim maslom, ki si v njem zarumenila žlico krušnih drobtin.

Jezik v sardelni omaki.

Kuhan goveji jezik položi za minuto v mrzlo vodo, da se rajši olup. Razgrej v kozi 5 dkg masti, dodaj nekaj koscev čebule in ko čebula prav malo zarumeni, prideni žlico moke, ki jo tudi prav malo zarumeni, prilij $\frac{1}{4}$ l juhe, jo zmešaj, da je omaka gladka, prideni eno seseklano sardelo, položi v omako jezik in ga v njej duši četrt ure. Nazadnje prideni še nekaj sesekljanih kapar in postavi jezik z žemeljnimi cmokci na mizo.

Možganovi tolki.

Mešaj $1\frac{1}{2}$ dkg surovega masla in rumenjaka, pri-mešaj 5 dkg z mlekom napojenih drobtin, ščep soli in 10 dkg kuhanih, ohlajenih in sesekljanih možgan ter sneg enega beljaka. Ko vse narahlo zmešaš, jih peci v tolkinih posodah in jih postavi s solato na mizo.

Krema s tolčeno smetano.

Tri rumenjake, kavno žličko moke, pol zavitka vaniljevega sladkorja in $\frac{1}{2}$ l mlačnega mleka mešaj in stepaj najprej na gorkem, da se zgosti, potem pa še na hladnem. Krema nalij v visoke kozarce za prst pod vrhom. Ko je ohlajena in preden jo postaviš na mizo, naloži v vsak kozarec še za eden ali dva prsta na visoko tolčene smetane. Zraven daj otroške ali šampanjske piškote.

Orehov nadev.

Popari 15 dkg zmletih orehov in eno pest drobtin z $\frac{1}{10}$ l zavrelega mleka. Ko se nekoliko ohladi, pri-mešaj pol žličice drobno zrezane limonove lupine, ščep cimeta in dišave, eno do dve žlici ruma in sneg enega beljaka. Po nadevu potresi 5 dkg zmletih orehov.

Vaniljevi rogljiči.

Stresi na desko 36 dkg moke, napravi v sredi jamico in prideni ščep soli, 28 dkg surovega masla, 14 dkg lešnikov ali mandeljnov, 14 dkg sladkorja, nekoliko drobno zrezane limonove lupine in en rumenjaka. Iz vsega testa napravi testo, ki ga razreži na 50 do 60 koščkov; zvaljaj za prst dolge, na koncih nekoliko koničaste svaljke, ki jih pokladaj na pekačo za prst narazen, ter vsakega še na pekači nekoliko zapogni, da dobi obliko rogljička. Postavi jih v srednje vročo pečico. Pečene povaljaj v vaniljevem sladkorju.

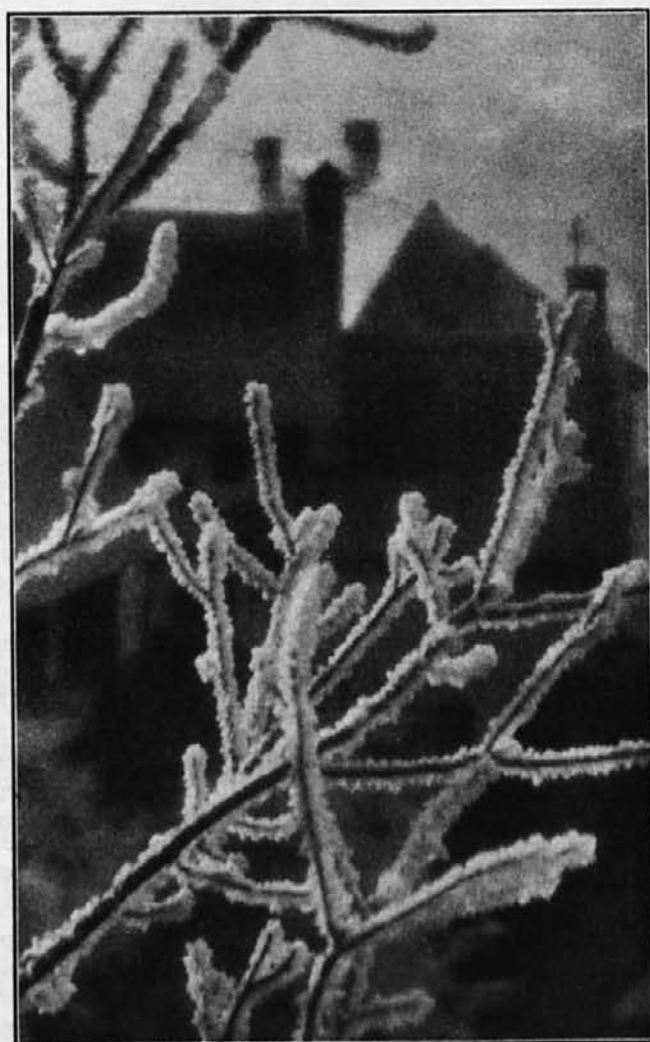
Slani mandeljni.

Mandeljne prevri in takoj odcedi, nato jih olušči in posuši. Namaži kožo z oljem, stresi vanje mandeljne, jih potresi z drobno soljo in praži v pečici, da nekoliko zarumene.

Novoletni narastek.

Speci štiri srednje debela jabolka. Pečena pretlači in prideni žlico rozin, napravi sneg treh beljakov, pri-mešaj 5 dkg sladkorja, nekoliko drobno zrezane limonove lupine in ohlajena jabolka. Vse narahlo premešaj, stresi v skledo, ki jo namaži s surovim maslom in speci.

M. R.

Novoletno jutro. (Fot. Fr. Krašovec.)

ZABAVA IN ŠALA

ANEKNOTE IN SMEŠNICE

Lepa beseda lepo mesto najde.

Francoski kritik in satirik Nicolas Boileau je nekoč dobil od Ludvika XIV. v oceno pesem, ki jo je vladar sam zložil. Boileau se je zelo spretno rešil iz zanke, ko je moral gledati, da je čimbolj prizanesel kraljevi nečimrnosti.

»Slabe verze bi radi delali, Veličanstvo, in to se vam je nad vse pričakovanje dobro posrečilo.«

Ko je sultan Sulejman II. zavzel mesto Beograd in se pravkar hotel vrniti v Carigrad, je padla neka starka pred njegove noge in se pritožila, da so jo njegovi vojaki, medtem ko je spala, čisto oropali. Sulejman ji je s smehljajem odgovoril:

»Potem si morala pa presneto trdno spati, da nisi slišala hrušča in trušča, ko so ti ropali hišo!«

»Seveda sem,« je predrzno odgovorila starka, »seveda sem trdno in mirno spala, ker sem mislila, da me ti, vladar, varuješ!«

To je sultanu tako ugajalo, da je starko bogato obdaroval.

Znati je treba.

Angleški pisatelj Henry Fielding, ki je dobro orisal нравnost v Angliji v osemnajstem stoletju, si je znal marsikako oviro s svojo pretkanostjo spraviti s poti.

Pri kronanju Jurija II. je bil ves London na nogah. Po cestah so bile postavljene tribune za radovedno ljudstvo.

Nek gosposki gizdalin je stal na eni od sprednjih klopi in zapiral ves razgled. Tedaj se je oglasil Fielding:

»Tale gentleman bi prav gotovo že zdavnaj sedel, če bi vedel, da ima v vsaki nogavici veliko luknjo.«

Gizdalin je takoj sedel. Ko pa si je na skrivaj ogledal svoje nogavice, se je ves divji obrnil k Fieldingu, kako more biti tako nesramen, da govori take laži.

»Če bi ne imeli v vsaki nogavici ene luknje,« je rekel pesnik, »kako bi si pa potem mogli svoje nogavice nataktniti na noge?«

Fielding si je s tem pridobil vse okoli stoječe in gizdalin je skočil iz vrste gledalcev in zginil.

Francoska.

Honoré de Balzac, veliki francoski romanopisec, je bil vse življenje v velikih denarnih stiskah. Neko noč ga je čuden šum prebudil iz spanja. Zagledal je vlomilca, ki se je priplazil v njegovo sobo. Tat je začel brskati in stikati po pisalni mizi. V tem kritičnem trenutku se je Balzac na ves glas zasmel.

Vlomilec se je prestrašil in začudeno vprašal: »Zakaj se smejete?«

»Zato se smejem,« je odgovoril pisatelj, »ker ponoči z napačnim ključem iščete denarja tam, kjer ga jaz celó pri belem dnevu in s pravim ključem ne dobim.«

Pogodil jo je.

Freudu, začetniku psihoanalize, je neko noč pozvonil telefon. Slavni psihiater je moral vstati. Pri telefonu se mu je predstavil mož, ki je prosil za takojšnjo pomoč, ker je nenadno zblaznel.

To se je Freudu zdelo le preveč in je nejevoljno odgovoril: »Tako, zdajle opolnoči? Kaj ste znoreli?«

Dvojna cena.

Perzijskega pesnika Sadija je njegov prijatelj rešil iz ječe proti odkupnini 1000 dinarjev. Prijatelj mu je dal svojo hčer za ženo in povrh še doto 100.000 dinarjev. Toda pesnik je bil zelo nesrečen v zakonu in je nekoč svoji ženi očitajoče rekel:

»Da, da! Tvoj oče me je s tisoč dinarji rešil, pa s sto tisoč zaslužnil!«

Nesporazum.

»Boste, gospod, mogoče kaj pili?«

»Dve desetinki vina, samo neko gospodično čakam!«

»Svetlo ali črno?«

»Čemu vas pa to zanima, a?«

Pokvarjen zaslužek.

»Ljuba gospa,« prosi možak pred hišnimi vrati, »mogoče imate kake ponošene in raztrgane čevlje?«

»Čemu vam pa bodo, saj imate čisto nove na nogah!«

»Vem, gospa! Saj prav to je tisto; ti mi namreč vse pokvarijo!«

Iz šole.

Učiteljica: »Janezek, koliko je štiri manj štiri?«

Janezek molči.

Učiteljica: »Če imaš štiri kose mesa, pa jih poješ, kaj ti ostane?«

Janezek: »Zelje.«

Med zaljubljeni.

»Zakaj pa tako previdno odpiraš pismo?«

»Veš, s fantom sva se nekaj sporekla, zdaj bi pa rada videla, kaj mi piše, preden mu pismo neprebrano vrnem.«

Dobro jo pozna.

»Včeraj sem srečal tvojo ženo.«

»Tako? In kaj ti je vse natvezla?«

»Ne posebno veliko.«

»O, potem pa ni bila moja žena!«

Z ženskami je križ.

Dama: »... Razumite me prav, gospod, zelo udobne, toda elegantne modne čevljičke bi rada!«

Trgovec: »Razumem, razumem, milostiva gospa, znotraj precej velike in zunaj zelo majhne.«

Razumljivo.

»Bog ve, zakaj ima naš ravnatelj tako krive noge?«

»Pomisli no vendar, tako velika tovarna! Kakšno veliko breme leži na njegovih ramah!«

Iz šole.

»Gospod učitelj, kaj sem se pa danes naučil?«

»Kaj si se naučil? Smešno! Zakaj pa sprašuješ?«

»Hm, ata in mama hočeta vsak dan to vedeti!«

NAŠA »SLADKOST«

Kdor ima še dokaj pristno slovensko uho, ga v raznih molitvah zelo moti iz romanskih jezikov k nam presajena »sladkost«. Imamo »zakrament vse sladkosti«, »presladko Sree«, »presladkega Jezusa«, »sladko ime« itd. Kaj vse je n. pr. Italijanu »dolce«! Sladko mu je leno lenarjenje, sladka mu je brada (mehko kosmata, tudi gladko obrita), sladek mu je zaklad (ljubica), sladko vsako erotično čustvo in dejanje, sladka godba, sladka pesem, sladko vse, kar ima smisel mehkojnega, feminističnega, zgolj čustvenega. A beri našo narodno pesem in ne boš zlepa srečal s to besedo odišavljenega izraza. Nam pomeni n. pr. v zakramentu vse »svetosti« nekaj povsem drugega, vzvišenega, skrivnostnega, božjega, kakor pa »vse sladkosti«. Sveto ime je vera in zdravje, sladko ime pa je za slovensko uho prazen, tuj zvok. Zato ne smemo trditi, da je hudobija, a je podzavestna obsodba takega nenašega pridevnika, če kmečko ljudstvo zastavi vprašanje: »Povej mi tri sladka imena?« in odgovarja: »Čuker, med in tržaške fige«. Kako pereča in grenka ironija, ki naj bi prevajalce vendarle prepričala, da nam je božje ime sveto, da je sv. Rešnje Telo zakrament vse svetosti itd.

Da, sveto Rešnje Telo! Ali ima kak jezik bolj poveden izraz za eharistijo, kot ga imamo mi? In ta izraz se izpodriva ter namesto njega uvaja oltarni zakrament! Tudi eharistija se uvaja, ne da bi se beseda vsaj razložila. Zato je imel tisti stari vernik čisto prav, ko je pregledal po taki pridigi doma vsu pratiko in iskal v njej — seveda zastoj — svetnico sv. Eharistijo. Le zakaj naši pismarji svetih bukev naše tako stare, jasne in lepe izraze zaničujejo in se s tujim perjem šopirijo? Nikarte! — Pred kratkim sem bil v kmečki hiši in molil za gospodarjem, ki se trdovratno drži češčne Marije. Sedaj je uvedena in zapovedana zdrava. Da to ni slovenski pozdrav, stoji. Saj so ta ave drugi narodi prevedli tudi po svojem občutju, zakaj smo mi zavrgli češčeno? Samo nebeška Gospa je imela pravico do tega pozdrava, nobena druga ne. Če smo se hoteli »zdravo!« Slovenec reče, če se snide: »pozdravljeni«, le če odhaja, reče: »pa zdravi« (ostanite). To le mimogrede. Kar je, je.

Letošnji Družinski molitvenik me je pobudil, da sem primerjal prevod sekvence — pesmi »Dan jeze« z drugimi. Zares je ta pesem silno težka za prevod. Če se prav spominjam, je prvi novejši prevod v Večini molitvi Prelesnikov (prav prvega je naredil že Valentin Vodnik), drugi (Pri Jezusu) Pečjakov, tretji je Voduškov v Svetih mašah, četrti (v Družinskem molitveniku) utegne biti urednika Pogajčnika. Primerjajmo eno, dve kitici:

Latinski tekst: Mors stupebit et natura,
cum resurget creatura,
iudicanti responsura.

Prelesnik: Smrt v naravi bo strmela,
kadar stvar bo oživela,
pred Sodnika tja hitela.

Pečjak: V grozi smrt se bo čudila,
ko bo stvar se spet zbudila,
da pred sodbo bo stopila.

Pogajčnik: Smrt in svet občudovala
bosta, ko bo stvar spet vstala
in za vse odgovor dala.

Zadnji prevod izvirno besedilo neprimerno bolj izraža!

Latinski tekst: Liber scriptus profesetur,
in quo totum continetur,
unde mundus iudicetur.

Prelesnik: Knjigo prineso na plano,
v nji bo vse zaznamovano,
za svetá bo sodbo dano.

Pečjak: Knjiga, k sodbi prinesena,
hrani dela razvrstena,
dobra kakor zadolžena.

Pogajčnik: Knjiga, k sodbi prinesena,
skriva dela vsa storjena,
po njej sodba bo izrečena.

Še en primer (v Prelesniku te vrstice ni):

Latinski tekst: Qui Mariam absolvisti
et latronem exaudisti,
mihi quoque spem dedisti.

Pečjak: Duše si iskal zgubljenе,
reševal si spokorjenе,
reši, prosim, tudi mene.

Pogajčnik: Grehov si Marijo rešil
in razbojnika odrešil,
tudi moj boš up utešil.

Kdor pozna izvirnik, vidi takoj razliko! Potrebno in koristno bi bilo, ako bi kdo ob teh treh prevodih strnil vse najboljše v eno in prevode, komaj niti po smislu zadete, izločil.

Za dokaz, kako težko je prav prevajati, navajam iz dr. T. Rüttena en sam odlomek. Latinsko besedilo iz kánona pri sveti maši: quorum tibi fides cónita est et nota devotio je na slovensko prevedeno: »katerih vero poznaš in veš za njih pobožnost«. Imenovani profesor pa dokazuje in dokaže, da to ni pravi smisel. Navaja Cicerona, Livija, Apuleja, Avguština, Tertulijana. Po teh virih trdi, da je pravi smisel navedenega stavka takle: »katerih zvesta vera (zvestoba) ti je izpričana (preskušena, potrjena) in katerih vdanost (pripravljenost za žrtve) poznaš«. Da nam ta smisel razodene in pokaže krščansko občino kot preskušeno v zvesti, trdni veri in pripravljeno za vse žrtve, tudi za mučeništvo, je jasno. Smisel sedanjega slovenskega prevoda ob tej bogati, močni vsebini kar zbledi in onemore.

F. S. F.

LISTNICA UREDNIŠTVA

Dragotin M. Tvojo »črtico« »Vrabc v zlebu«, ki je bolj slika, sem z zanimanjem prebral. Je kar napeta in kaže dobro opazovanje, vendar mi vsebinsko ni povsem jasna, kar kaže na veliko napako. Pesem »V samotič« že kar zveni in bi s svojim motivom mogla kdaj postati lep napoj. V pesmi »Nocoj sem se srečal s seboj« bi si želel več jasnega izražanja in še krepkejšega poudarka na kraju. Črtica »Črni križec« kaže, da bi morda v prozi le bolj uspeval. Med verno popisovanje se seveda nekoliko nasilno vmešavajo privzete stvari. Tudi je premalo, da poveš na kraju, da je »Janez tisti večer stopil na belo pot« ko pa nam o »temni poti« nič jasnega ne poveš. Še piši — in beri, pa pili, pili!

Francé Do., Murska Sobota. Prvi dve pesmi »To noč« in »Slutnja« dasta kaj slutiti, vendar je misel v prvi nejasno izražena, druga pa ni izvirna, ker le preveč diši po Župančiču. Tretja pesem »Ljubica« ni za nič.

A. Mo., Celje. Pošiljate sliko »Sveti večer«. Mnogo imamo že podobnih božičnih slik. Vaša ni nova in tudi objavljena ne bi dobila trajne vrednosti. Za naš list je premalo doživeto in umetniško pisana. Za kakšen časnik ali mesečnik pa bo za božični čas kar dobra. Je tudi takšnega sloga.

UGANKARJEM

RAZPIS NAGRAD ZA LETO 1938

Način podeljevanja nagrad bo ostal v glavnem isti kot lansko leto, ker se je večina ugankarjev povoljno izrazila o njem. Vsak mesec bo torej razdeljenih šest nagrad, in sicer:

Prvo nagrado bo določil žreb enemu izmed tistih reševalcev, ki bodo v tistem mesecu dosegli polno število pik ali pa kvečjemu pet pik manj. Za prvo nagrado bomo vsak mesec poskusili dobiti kak praktičen predmet v približni vrednosti 100 dinarjev.

Dve drugi nagradi, in sicer knjižni nagradi iz založbe Mohorjeve tiskarne v vrednosti po 50 dinarjev, bosta dobila dva izžrelanca izmed tistih reševalcev, ki so dosegli vsaj polovično število pik v tistem mesecu.

Tri tretje nagrade, ki bodo tudi knjižne nagrade iz Mohorjeve tiskarne, in sicer v vrednosti po 20 dinarjev, pa bomo razdelili s pomočjo žreba med tri reševalce, ki so dosegli v tistem mesecu vsaj eno tretjino pik.

Poleg tega pa sta razpisani dve nagradi za najboljše zastavljavce ugank, in sicer knjižni nagradi iz založbe Mohorjeve tiskarne v vrednosti po 50 dinarjev. Prvič bo podeljena ta nagrada v juliju, in sicer tistemu zastavljavcu,

ki bo v prvem polletju dobil največ glasov za dobro sestavljanje ugank. Druga pa bo podeljena ob koncu leta na enak način.

Zato prosim vse reševalce, naj pri vsakokratnih poslatih rešitvah pripomnijo tudi, katera uganika jim je najbolj ugajala. Seveda je razumljivo, da ni mišljeno s tem, katera se jim je zdela najlažja ali najtežja, ampak katera se jim je zdela najbolj duhovito in posrečeno sestavljena, z drugo besedo, katera jim je zbudila največ veselja in zadovoljstva. Vsak reševalec ima en glas in bom vsakomesečni rezultat objavljajal sproti na ovitku.

Eno pa je važno: V vsakem primeru bom pri žrebanju upošteval samo tiste reševalce, ki se bodo vsak mesec sproti

izkazali z legitimacijo, ki je taka kot je bila doslej. Vsak naj torej svojim rešitvam priloži svoj naslov, ki naj ga izstriže iz ovoja, v katerem mu bo Mladika poslana. Kdor legitimacije ne bo priložil, bo zastoj čakal na nagrado.

*

RAZPIS NAGRAD ZA JANUAR

Za prvo nagrado: Namizni servis za liker v vrednosti 100 dinarjev. — Za drugo nagrado: Dve knjižni nagradi iz založbe Mohorjeve tiskarne v vrednosti po 30 dinarjev. — Za tretjo nagrado: Tri knjižne nagrade iz založbe Mohorjeve tiskarne v vrednosti po 20 dinarjev.

Vaše broširane revije

kakor Mladiko, Dom in svet, Čas, Ljubljanski Zvon, Bogoljub, Glasnik presv. Srca Jezusovega, Vigred, Cvetje z vrtov sv. Frančiška, Kres, Katoliške misijone, Odmev iz Afrike in razne druge revije, liste, ilustracije in knjige

Vam veže na zahtevo

napol v platno, v platno, napol v usnje, v usnje, z napisom ali brez napisa, po Vaši želji, lično in trpežno

Knjigoveznica Mohorjeve tiskarne

Naročila po pošti izvršuje v najkrajšem času in po zmernih cenah. — Pri večjem naročilu popust! — Naročila naslovite:

KNJIGOVEZNICA
MOHORJEVE TISKARNE V CELJU
Prešernova ulica 17

V LJUBLJANI sprejema naročila Knjigarna Mohorjeve tiskarne na Miklošičevi cesti št. 19 (palača Vzajemne zavarovalnice)

ORIGINALNE PLATNICE ZA MLADIKO

Ljudska samopomoč * Maribor, Aleksandrova c. 47

registrovana
pomožna blagajna

• v lastni palači

sprejme vse zdrave osebe za pogrebno in doto - Na pogrebninah in doti je izplačanih že nad 30 milijonov din - Zahtevajte brezplačno pristopne izjave

HRANILNICA DRAVSKE BANOVINE CELJE • LJUBLJANA • MARIBOR

Obrestna mera za vloge znaša do 5%

Za vloge in obresti jamči Dravska banovina z vsem premoženjem in vso davčno močjo!